

QKRMT Qendra Kosovare për Rehabilitimin
e të Mbijetuarve të Torturës
KRCT The Kosova Rehabilitation
Center for Torture Victims

**E DREJTA PËR TË VËRTETËN
“VIKTIMAT PA EMËR”**

**RIGHT TO TRUTH
“UNNAMED VICTIMS”**

**PRAVO NA ISTINU
“ŽRTVE BEZ IMENA”**

KRCT 2021

QKRMT Qendra Kosovare për Rehabilitimin
e të Mbijetuarve të Torturës
KRCT The Kosova Rehabilitation
Center for Torture Victims

E DREJTA PËR TË VËRTETËN “VIKTIMAT PA EMËR”

Mars 2021
QKRMT, Prishtinë

Autorë: Feride RUSHITI, Drejtore Ekzekutive dhe
Fatmire HALITI, Menaxhere e projektit

Ky publikim është realizuar në kuadër të projektit "*Rritja e angazhimit për drejtësi tranzicionale në Kosovë përmes dokumentimit të dhunës seksuale gjatë luftës,*" mbështetur nga Ambasada e Zvicrës në Kosovë.

Projekti është realizuar nga Qendra Kosovare për Rehabilitimin e të Mbijetuarve të Torturës [QKRMT], në bashkëpunim me organizatat partnere: Qendra për Promovimin e të Drejtave të Grave në Drenas [QPDG], Medica Kosova dhe Medica Gjakova.

Përmbajtja e këtij publikimi është përgjegjësi e plotë e Qendrës Kosovare për Rehabilitimin e të Mbijetuarve të Torturës [QKRMT] dhe nuk reflekton qëndrimet e Ambasadës së Zvicrës në Kosovë.

© Të drejtat autoriale i përkasin QKRMT-së. Ndalohet kopjimi, ri-prodhimi, publikimi i pa autorizuar, qoftë origjinal apo i modifikuar në çfarëdo mënyre pa lejen me shkrim nga QKRMT.

Publikimet 2021:

Qendra Kosovare për Rehabilitimin e të Mbijetuarve të Torturës [QKRMT]

Kontakti: QKRMT
Rr. Hamëz Jashari 16b/2
10000 Prishtinë, Kosovë
Tel: +383 (0) 38 243 707
E-mail: info@krct.org
Website: www.krct.org

PËRMBAJTJA

Viktimat pa emër	9
Falënderime	12
Përkufizimet	13
Qendra Kosovare për Rehabilitimin e të Mbijetuarve të Torturës	14
GJETJET KRYESORE	15
1. DREJTËSIA TRANZICIONALE - E DREJTA PËR TË VËRTETËN	17
1.1. Drejtësia Tranzicionale në Kosovë	21
2. NISMA PËR DOKUMENTIMIN GJITHËPËRFSHIRËS TË KRIMEVE TË DHUNËS SEKSUALE GJATË LUFTËS NË KOSOVË	23
2.1. Pyetëtori për grumbullimin e të dhënave për dokumentim	25
2.2. Metodologjia e mbledhjes, dokumentimit, përpunimit dhe publikimit të të dhënave	26
2.3. Kohështrirja e dokumentimit	27
2.4. Parimi "Mos bëj Dëm"	28
2.5. Mbledhja dhe publikimi i të dhënave	28
3. BASHKËPUNIMI ME PARTNERËT DHE AKTERËT PËRKATËS	29
4. TË DHËNAT E PËRGJITHSHME RRETH TË MBIJETUARVE TË DHUNËS SEKSUALE GJATË LUFTËS NË KOSOVË	31
4.1. Gjinia e të mbijetuarve të dhunës seksuale	31
4.2. Vendbanimi i të mbijetuarve	32
4.3. Përkatësia etnike dhe fetare e të mbijetuarve	32
4.4. Statusi civil dhe statusi i punësimit	34
4.5. Mënyra dhe kushtet e banimit	35
5. TË DHËNAT RRETH NGJARJEVE - DHUNËS SEKSUALE GJATË LUFTËS	37
5.1. Periudha kur ka ndodhur ngjarja	37
5.2. Rajoni ku kanë ndodhur dhunimet	39
5.3. Vendbanimi ku ka ndodhur ngjarja	40
5.4. Vendndodhja e saktë e ngjarjes	41
5.5. Dhunimet e përsëritura	43
5.6. Dhunimet grupore	44
5.7. Dëshmitarët	44
5.8. Afërsia me dëshmitarët	45
5.9. Moshë e viktimave në kohën kur ka ndodhur ngjarja	47
5.10. Grupet e cënueshme si viktimë të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë	48
5.11. Statusi i viktimës në kohën kur ka ndodhur ngjarja	50

6. MËNYRAT DHE FORMAT E DHUNIMIT	51
6.1. Qëllimi i dhunimit, sipas vlerësimit të viktimës	51
6.2. Llojet e dhunës seksuale.....	52
6.3. Pjesëmarrja e disa dhunuesve në një rast.....	54
7. IDENTITETI, PËRKATËSIA ETNIKE DHE POZITA UDHËHEQËSE E KRYESIT / DHUNUESIT	57
7.1. Identifikimi i kryesve	57
7.2. Përkatësia etnike e kryesve	58
7.3. Pozitat udhëheqëse të kryesve	59
8. DËMET E SHKAKTUARA SI PASOJË E DHUNIMIT DHE OFRIMI I SHËRBIMEVE PROFESIONALE	61
8.1. Dëmet shëndetësore si pasojë e dhunimit	61
8.2. Llojet e lëndimeve fizike si pasojë e dhunimit	62
8.3. Diagnoza e shkaktuar si pasojë e dhunimit	63
8.4. Shtatzënia si pasojë e dhunimit	64
8.5. Qasja ndaj shtatzënisë si pasojë e dhunimit	64
9. TRAJTIMI MJEKËSOR DHE PSIKOLOGJIK I TË MBIJETUARËVE TË DHUNËS SEKSUALE GJATË LUFTËS NË KOSOVË	65
9.1. Trajtimi mjekësor dhe psikologjik aktual	67
10. QASJA NË DREJTËSI E TË MBIJETUARVE TË DHUNËS SEKSUALE	69
10.1. Hetimet dhe gjykimet e rasteve të dhunës seksuale nga prokurorët dhe gjyqtarët vendor	70
10.2. Paraqitja e rasteve në institucionet e drejtësisë	71
10.3. Arsyet pse nuk është paraqitur rasti në institucionet e drejtësisë	72
11. NJOHJA E STATUSIT “VIKTIMË E DHUNËS SEKSUALE”	73
11.1. Aplikimi për njohjen e statusit “viktimë e dhunës seksuale”	73
11.2. Kohëzgjatja e shqyrtimit të aplikacioneve nga Komisioni Qeveritar	76
11.3. Të drejtat dhe përfitimet pas njohjes së statusit “viktimë e dhunës seksuale”	77
NË VEND TË PËRFUNDIMIT	79

Viktimat pa emër

22 vjet pas luftës, Kosova ende ka vështirësi për të arritur tek e vërteta dhe për të vënë drejtësi mbi trashëgiminë e krimeve të dhunës seksuale gjatë luftës.

Pas përfundimit të luftës, dhimbja vjen në forma të ndryshme. Ka dhimbje për ata që kanë vdekur; Ka dhimbje nga plagët fizike dhe psikike të luftës; Ka dhimbje që shoqërohet me pikëllim për familjarët e zhdukur; Ka dhimbje nga humbja e gjithçkaje, por forma më e tmerrshme e dhimbjes është ajo që shoqërohet nga stigma, turpi dhe përjashtimi.

Në një vend të dalë nga një luftë shkatërruese, plot me mizori të të gjitha llojeve, adresimi i stigmës së krimeve të dhunës seksuale gjatë luftës nuk ka qenë prioritet i komunitetit apo i institucioneve lokale të brishta, dhe nuk ka qenë prioritet as i institucioneve ndërkombëtare.

Shtyrja e agjendës së të mbijetuarve në listën e prioritetëve të institucioneve kurrë nuk ka qenë një detyrë e lehtë, meqë luftimi i stigmës kërkon sfidimin e vet sistemit patriarkal i cili në masë të madhe ende e udhëheqë shoqërinë tonë, por kjo ka qenë edhe më e theksuar në vitet e pasluftës.

Mizoritë e luftës trajtohen në mënyra të ndryshme. Ata që kanë vdekur gjatë konfliktit mund të jenë shndërruar në heronj apo martirë dhe familjet e tyre janë krenarë me ta. Për ata që janë zhdukur gjatë luftës, familjet e tyre flasin publikisht me emër dhe mbiemër. Por kur vjen puna tek krimet e dhunës seksuale gjatë luftës, për shkak të stigmës dhe tabusë shoqërore, këto krime të kryera mbi më se 20 000 viktima mbesin të papërmendura.

Më shumë se një dekadë nga përfundimi i luftës, organizatat që punojnë me të mbijetuarit e krimeve të dhunës seksuale gjatë luftës kanë qenë e vetmja derë e hapur për ta. Askush tjetër nuk ka dashur të flasë rreth kësaj dhe të pranojë publikisht që ka ndodhur, dhe kështu krimi i dhunës seksuale gjatë luftës mbetet krimi më i papranuar. Kjo neglizhencë ka penguar në shërimin dhe rimëkëmbjen e të mbijetuarve.

Pa asnjë faj të vetin, të mbijetuarit e dhunës seksuale ende jetojnë me këto ndjenja. Për shumicën e të mbijetuarve jeta pas torturës dhe përdhunimit u bë agoni, çka e ka rritur pabarazinë gjinore dhe u shndërrua në shkas për shkelje të mëtejme të të drejtave të njeriut, dhunë familjare, pasoja psikosociale, humbje të mundësive, pronës dhe dinjitetit.

Kur bëhet fjalë për dhunën seksuale ajo gjithmonë është e ndërlidhur me nocionet e turpfit dhe nderit, por a nuk po e bëjmë kësaj një gabim të madh duke rënë në grackën e kriminelëve? Ky është krimi i vetëm ku turpërojmë dhe fajësojmë viktimat në vend të kryerësve të krimit, çka ka krijuar hapësirën për mosndëshkueshmëri.

Nga përfundimi i luftës deri më sot, diskursi publik u ndërtua rreth triumfalizmit, heroizmit përballë armikut, [vet]sakrificës, përkushtimit jetësor për çlirimin e vendit e kështu me radhë. Kjo ka bërë që e tërë narrativa kulturore dhe kujtesa kolektive të ndërtohet rreth lavdisë dhe heshtjes së zërit të të mbijetuarve.

Me dominimin e diskursit patriarkal, zëri i të mbijetuarve të dhunës seksuale gjatë luftës, që përbën një prej grupeve më të ndjeshme në shoqërinë tonë, është anashkaluar si një shtrembërim i vizionit patriarkal.

Mirëpo realisht, llupa patriarkale ka shtrembëruar të vërtetën e luftës së Kosovës duke lënë jashtë disa prej krimeve më mizore të kryera mbi popullatën Kosovare, duke përfshirë gra, burra dhe fëmijë. Duke mos u përputhur me vizionin e lavdishëm të kësaj llupe, të mbijetuarit janë parë nëpërmjet nocionit të turpfit dhe e vërteta e tyre është lënë në errësirë, e paemër, e paparë dhe e padëgjuar.

Kjo status quo ka mbetur e pasfiduar deri në lansimin e fushatës për rritjen e vetëdijes "Bëhu zëri im", e cila prezantoi në publik Vasfije Krasniqi Goodman. Ajo shfaqti një guxim dhe bindje personale të jashtëzakonshme kur e theu akullin duke ndare me publikun tregimin e saj rrëqethës dhe jashtëzakonisht të trishtë, duke hapur kështu derën për një ndryshim në qëndrimet institucionale dhe mbarë-shoqërore ndaj të mbijetuarve.

Ndërkohë të mbijetuarat e tjera si Marte Tunaj dhe Shyhrete Tahiri Sulimani të cilat folën publikisht duke lidhur emrat dhe fytyrat e tyre me kërkesën për drejtësi. Mbrapa tyre, ka mijëra zëra të padëgjuar, ende në errësirë duke pritur triumfin e drejtësisë.

Kjo e bën nevojën për dokumentimin e krimeve të dhunës seksuale gjatë luftës një prioritet të rendit më të lartë për misionin e QKRMT-së si dhe të organizatave të tjera të cilat punojnë drejtpërdrejt me të mbijetuarit.

Rritja e angazhimit për evidentimin e së vërtetës rreth krimeve të dhunës seksuale në Kosovë është instrumentale në shërbim të përforcimit të zërit të të mbijetuarve për t'i fuqizuar ata dhe për t'ju mundësuar një jetë dinjitoze.

Krijimi i një arkive gjithëpërfshirëse të krimeve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, është hapi themelor për thyerjen e tabusë, krijimin e hapësirës për një diskurs publik të bazuar në dëshmi ku tema e dhunës seksuale gjatë luftës nuk mbetet një koncept abstrakt por trajtohet si një realitet konkret, çka humanizon

vuajtjen e të mbijetuarve. Tregimet e mbledhura përmes projektit të dokumentimit do të shërbejnë për themelimin e një të vërtete zyrtare mbi të cilën pajtohen të gjithë, e cila përmban një qasje gjithëpërfshirëse për të gjithë të mbijetuarit pavarësisht etnisë, gjinisë apo besimeve të tyre personale.

Përballja me të kaluarën dhe kapërcimi i konfliktit në një mënyrë të qëndrueshme është e mundur vetëm mbi bazën e të vërtetës dhe duke e shkundur paradigmen sipas së cilës vetëm një komunitet etnik është ndikuar nga dhuna seksuale gjatë luftës.

Pa pasur njohuri të saktë mbi të kaluarën e të mbijetuarve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, është e vështirë që shoqëria jonë të parandalojë përsëritjen e këtyre krimeve si dhe ndikimin e tyre në gjeneratat e ardhshme përmes traumës ndërbrezore të patrajtuar.

E vërteta është pjesë e procesit të shërimit; ajo ndihmon në kthimin e dinjitetit personal, ndryshon perceptimin shoqëror, jep trajtim të barabartë për të gjithë dhe lufton pandëshkueshmërinë dhe mohimin publik.

Feride Rushiti
Themeluese dhe Drejtore Ekzekutive në QKRMT

Falënderime

Qendra Kosovare për Rehabilitimin e të Mbijetuarve të Torturës – QKRMT shprehë konsideratë dhe falënderon të gjithë personat, institucionet, organizatat vendore dhe ndërkombëtare si dhe ekspertët e fushave të ndryshme për kontributin e ofruar në procesin e dokumentimit të krimeve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë.

QKRMT falënderon në mënyrë të posaçme Ambasadën Zvicerane në Kosovë për përkrahjen e këtij projekti dhe mbështetjen ndaj iniciativave të tilla të rëndësishme për rritjen e angazhimit për drejtësi tranzicionale në Kosovë.

Raporti nuk do të ishte e mundur të përmbledh të dhënat e publikuara pa angazhimin e stafit të QKRMT-së dhe organizatave partnere në projekt: Qendra për Promovimin e të Drejtave të Grave - QPDG, Medica Kosova dhe Medica Gjakova, si dhe pa bashkëpunëtorët e jashtëm të QKRMT-së, andaj falënderojmë çdo person që ka kontribuar në mbledhjen e të dhënave për publikimin e këtij raporti.

Përkufizimet

Procesi i dokumentimit – është mbledhja, dokumentimi, përpunimi dhe publikimi i të dhënave për rastet e krimeve të dhunës seksuale gjatë luftës.

Lufta Çlirimtare e Kosovës (LÇK) – është lufta e armatosur e popullit të Kosovës, e udhëhequr nga UÇK – ja, me qëllim të çlirimit të Kosovës dhe sjelljes së lirisë dhe pavarësisë për popullin e Kosovës, me karakter mbrojtës dhe çlirimtar, e drejtuar ekskluzivisht kundër forcave ushtarake, policore dhe administratës okupuese të Serbisë në Kosovë.

Dhuna seksuale – është çdo akt i natyrës seksuale i kryer pa pëlqim, ose çdo akt që ka për cak funksionin seksual të një personi, dhe që përfshinë çdo kontakt seksual, lakuriqësinë e detyrueshëm, ose akte të tjera të kryera me një motiv seksual.

Dhunimi është sjellje kur kryesi i krimit e ka pushtuar trupin e një personi me veprime që kanë rezultuar me penetrim, sado të lehtë, në cilëndo pjesë të trupit të viktimës apo të kryesit me organ seksual, ose në vrimën anale apo gjenitale të viktimës me çfarëdo objekti apo çfarëdo pjese tjetër të trupit. Pushtimi është kryer me dhunë ose me anë të kërcënimit me dhunë apo detyrim, siç është ai i shkaktuar nga frika prej dhunës, detyrimit, ndalimit, zgjedhës psikologjike ose abuzimit me pushtet, kundër atij personi apo ndonjë personi tjetër, ose duke përfutur nga një mjedis detyrues, ose pushtimi është kryer kundër një personi të paafte për të dhënë pëlqim për atë akt.

Viktimë e dhunës seksuale të luftës – sipas ligjit në fuqi konsiderohet personi i/e cili i ka mbijetuar abuzimit seksual dhe dhunimit brenda periudhës së 27.02.1998 deri më 20.06.1999.

I/e mbijetuar i dhunës seksuale – personi që i ka mbijetuar dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë. Termi i mbijetuar përdoret nga ofruesit e shërbimeve psikosociale për viktimat e dhunës seksuale gjatë luftës.

I/e intervistuar – është i/e mbijetuari apo viktimja e dhunës seksuale që është intervistuar me qëllim të marrjes së të dhënave për të dokumentuar dhunën seksuale gjatë luftës në Kosovë. Në vijim të këtij raporti shprehjet: viktimë, i/e mbijetuar dhe i/e intervistuar janë shprehje të këmbyeshme në mënyrë të ndërsjellë.

Organizatat e autorizuara – janë katër organizatat joqeveritare [QKRMT, QPDG, Medica Kosova dhe Medica Gjakova] të autorizuara nga Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale për të mbështetur procesin e njohjes dhe verifikimit të statusit të personave të dhunuar gjatë luftës.

Organizatat partnere – janë QPDG, Medica Kosova dhe Medica Gjakova.

Qendra Kosovare për Rehabilitimin e të Mbijetuarve të Torturës

Qendra Kosovare për Rehabilitimin e të Mbijetuarve të Torturës (QKRMT) është organizatë joqeveritare e themeluar si përgjigje kundrejt nevojave rehabilituese të njerëzve që kishin përjetuar mizori të tmerrshme gjate luftës [1999]. Qëllimi themelues i QKRMT ishte të sigurojë trajtim dhe rehabilitim për viktimat e torturës dhe traumës dhe të ndërtojë kapacitete menaxhuese dhe staf profesional të përkushtuar për të promovuar respektimin e të drejtave të njeriut për të gjitha etnitë në Kosovës. Grupet s synuara, ndër tjerash përfshijnë: të mbijetuarit e luftës, veçanërisht të mbijetuarit e dhunës seksuale, personat e privuar nga liria, azilkërkuesit, refugjatët, të kthyerit, personat e zhvendosur brenda vendit, personat pa shtetësi, personat e riatdhesuar dhe kategori të tjera të ndjeshme.

Gjatë 21 vjetëve të ekzistencës së saj, organizata shërben si qendër kryesore e referimit për trajtimin dhe rehabilitimin e të mbijetuarve të torturës nga koha e luftës. Mandati i saj është unik, duke marrë parasysh fokusin shumë specifik në luftimin dhe parandalimin e torturës përmes monitorimit dhe dokumentimit, si dhe ofrimit të ndihmës për të mbijetuarit e traumës dhe torturës përmes qasjes ndërdisiplinore dhe programeve të rehabilitimit.

Gjetjet kryesore

Gjatë vitit 2020, QKRMT bashkë me organizatat partnere (QPDG, Medica Kosova dhe Medica Gjakova) kanë mbledhur të dhënat për 345 të mbijetuar të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë.

Gjetjet kryesore nga dokumentimi i rasteve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, janë si në vijim:

- » Nga 345 rastet e dokumentuara, 325 janë gra e vajza dhe 20 janë burra e djem.
- » Nga rastet e dokumentuara, 6% e viktimave i përkasin komuniteteve jo-shumicë (romë, boshnjak, ashkali, egjiptian).
- » 11% e rasteve të dokumentuara janë fëmijë, të cilët në kohën e përjetimit të dhunimit seksual ishin nën moshën 18 vjeçare.
- » Dhunimet gjatë luftës më shumë kanë ndodhur në fshatra se sa në qytete, ku 63% e rasteve kanë ndodhur në fshatra, ndërsa 37% në qytete.
- » Numri më i madh i dhunimeve kanë ndodhur brenda shtëpisë ku ka qenë viktimja, përkatësisht në 22% të rasteve dhunimet kanë ndodhur në shtëpinë e viktimës, ndërsa 48% e dhunimeve kanë ndodhur në shtëpitë ku viktimat kanë qenë të vendosur përkohësisht.
- » Në regjionin e Prishtinës janë dhunuar 35% e të gjitha rasteve të dokumentuara, ndërsa 65% në regjionet e tjera në Kosovë.
- » Ndaj 47 viktimave të dhunës seksuale, apo 14% e rasteve të dokumentuara, dhuna seksuale është përsëritur më shumë se njëherë.
- » Në 68% të rasteve të dokumentuara kanë marrë pjesë më shumë se një dhunues.
- » Dhunimet kanë qenë grupore në 42% të rasteve.
- » Familjarët e viktimave kanë qenë dëshmitarë në 70% të rasteve që ka pasur dëshmitarë.
- » Viktimat e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, në 99% të rasteve kanë qenë civilë.

- » Viktimat i kanë njohur dhunuesit apo kanë pasur njohuri rrethanore për ta, në 9% të rasteve.
- » Dhunimi si formë e dhunës seksuale është përdorur në 99% të rasteve.
- » Dhunimet seksuale kanë shkaktuar pasoja psikike në 98% të rasteve, ndërsa në 82% të rasteve të dokumentuara viktimat kanë pësuar edhe lëndime fizike.
- » 174 nga 345 rastet e dokumentuara kanë pësuar lëndime në organet gjenitale.
- » 13 viktima kanë mbetur shtatzënë si pasojë e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, ndërsa vetëm në një rast viktima e ka lindur fëmijën.
- » 291 viktima apo 84% e rasteve të dokumentuara kanë aplikuar për njohjen e statusit "viktimë e dhunës seksuale".

1. DREJTËSIA TRANZICIONALE - E DREJTA PËR TË VËRTETËN

Në fillim te viteve 90, rënia e komunizmit dhe shpërbërja e ish-Jugosllavisë nuk ndodhën paqësisht, por u shoqëruan me luftëra ndër etnike, që për nga humbjet e njerëzve, gje gjësisht civilëve te pafajshëm, ishin më të tmerrshmet që nga përfundimi i Luftës së Dytë Botërore. Pjesë e këtyre humbjeve, padyshim që ishin shqiptarët e Kosovës, të drejtat e të cilëve ishin shkelur masivisht dhe sistematikisht, qëkur Serbia kishte suprimuar autonominë e Kosovës në vitin 1989.

Këto shkelje të të drejtave të njeriut në Kosovë, kulmuan me luftën e viteve 1998-1999, e cila rezultoi me 13,535 viktima [civilë dhe në uniformë], nga të cilët 10,812 ishin shqiptarë etnikë [80%], 2,197 ishin serbë etnikë [16%], dhe 526 ishin romë, boshnjakë dhe anëtarë të komuniteteve pakicë [4%]. Nga këto viktima, 10,317 ishin vdekje të civilëve ose persona të zhdukur, nga të cilët 8,676 ishin shqiptarë, 1,196 serbë dhe 445 romë dhe të tjerë. Vlerësohet që nga 3,218 viktima nga formacionet e armatosura, 2,131 ishin anëtarë të UÇK-së dhe Forcave të Armatosura të Republikës së Kosovës [FARK], ndërsa 1,084 ishin anëtarë të forcave ushtarake, paramilitare dhe policore serbe dhe 3 anëtarë të Forcës së Kosovës të NATO-s [KFOR; forca paqeruajtëse ndërkombëtare në Kosovë e udhëhequr nga NATO]. Midis viktimave, 1644 persona janë ende të pa gjetur [deri në maj të vitit 2020]¹. Vdekja e dhunshme e viktimave civile përbën krim lufte dhe krim kundër njerëzimit, që janë të ndaluara nga e drejta penale ndërkombëtare, e drejta ndërkombëtare humanitare dhe e drejta e konfliktit të armatosur. Përveç viktimave, konflikti ka pasur pasoja shkatërruese edhe në aspektin material dhe fizik, si dhe atë politik, ekonomik dhe psikosocial për shoqërinë kosovare².

Kombet e Bashkuara, në vitin 2004 kanë përkufizuar drejtësinë tranzicionale si “gama e plotë e proceseve dhe mekanizmave që lidhen me përpjekjet e një shoqërie për të kuptuar dhe pranuar trashëgiminë e abuzimeve të një shkalle të gjerë të së kaluarës, për të siguruar llogaridhënie, për t’i shërbyer drejtësisë dhe për të arritur pajtimin. Këto mund të përfshijnë mekanizma gjyqësorë dhe jo-gjyqësorë, me nivele të ndryshme të përfshirjes ndërkombëtare [...] dhe ndjekje penale individuale, reparacione, kërkimin e së vërtetës, reformë institucionale, “veting” dhe shkarkime, ose një kombinim të tyre”³.

1 Fondi për të Drejtën Humanitare, ‘Libër Kujtimi i Kosovës’, Prishtinë, 2011. Gjetet në: <http://www.kosovomemorybook.org>.

2 Demokratizimi i Drejtësisë Tranzicionale, Drejt një Infrastruktura Diskutuese për Trajtimin e së Kaluarës, fq 13, Qershor 2020.

3 Raporti i SPKB-së për Sundimin e ligjit dhe drejtësinë tranzicionale shoqëritë gjatë dhe pas konfliktit [S/2004/616]. Gjetet në: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/395/29/PDF/N0439529.pdf>

Drejtësia tranzicionale mbulon një gamë të gjerë të instrumenteve që mund të grupohen në katër shtylla kryesore: ndjekjet penale, nismat për *kërkimin e së vërtetës*, reparacionet, dhe reformat institucionale. Masat e kërkimit të së vërtetës synojnë arritjen e një versioni të përbashkët të historisë, një kujtesë të përbashkët të së kaluarës, që është gjithashtu thelbësore për pajtimin dhe ecjen përpara. Kjo bëhet përmes proceseve të kërkimit të së vërtetës. Vendosja e një të vërtete zyrtare për të cilën pajtohen të gjithë mund të parandalojë që gjeneratat e ardhshme të bien në revizionizëm dhe elitat politike të manipulojnë ngjarje nga e kaluara për t'ua përshtatur agjendave të tyre politike.

Më shumë se 20 vjet pas luftës, institucionet e Kosovës nuk kanë ndërmarrë hapa domethënës për të dokumentuar krimet e luftës, shkeljet masive të të drejtave të njeriut ose krimet seksuale që kanë ndodhur. Viktimat e dhunës seksuale të luftës, përfshirë viktimat që i përkasin grupeve të tjera të pakicave etnike pothuajse ende mungojnë në diskursin publik dhe nuk kanë marrë ende ndonjë njohje publike.

Përkundër natyrës së përhapur dhe sistematike të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, vetëm disa prej kryesve që janë përgjegjës janë ndjekur penalisht. Mungesa e përkushtimit politik për t'i ndjekur penalisht këto krime zvogëlon mundësitë që personat e dyshuar për përgjegjësi penale të përdhunimit dhe formave të tjera të dhunës seksuale në Kosovë të sillen para drejtësisë, gjë që krijon një terren për mosndëshkimin e kryesve të veprave të krimit.

Mohimi i viktimave të palës tjetër si dhe i krimeve të kryera nga anëtarët e grupit të të njëjtës etni vazhdon të mbizotërojë narrativat e të dyja palëve, pavarësisht fakteve të vërtetuara nga TPNJ. Shoqëria e Kosovës, e cila ende vazhdon të merret me shtet-ndërtimin, dominohet nga diskursi patriarkal me një hapësirë të tkurrur për të mbijetuarit. Mungesa e ndjekjes penale të krimeve të luftës ka legjitimuar heshtjen dhe stigmatizimin e të mbijetuarve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë.

Edhe pse disa organizata të shoqërisë civile kanë dokumentuar viktimat e luftës në Kosovë, këto përpjekje janë të kufizuara vetëm në personat e *vrrarë* ose ata të cilët ishin *zhdukur* me forcë gjatë periudhës janar 1998 - dhjetor 2000. Deri dy vjet më parë, nuk kishte asnjë nismë për të siguruar dokumentacion gjithëpërfshirës të rasteve të dhunës seksuale të luftës.

QKRMT-ja e ka filluar procesin e dokumentimit të dhunës seksuale të luftës në Kosovë në vitin 2019, duke shërbyer si pioniere e kësaj nisme në Kosovë dhe më gjerë. Qëllimi i këtij dokumentimi është të formësojë narrativën kombëtare të Kosovës në mënyrë të tillë që përvojat e rreth 20,000 viktimave⁴ të mund të

4 Në gusht dhe shtator të vitit 1999, Qendra për Kontrollin dhe Parandalimin e Sëmundjeve realizoi një anketë të popullatës me 1,358 shqiptarë të Kosovës të cilët ishin zhvendosur brenda vendit. Ata gjetën se prevalenca e përdhunimit në mesin e grave të përzgjedhura në mostër ishte 4,3% ndërsa 6,1% ishin përdhunuar ose kishin qenë dëshmitare të përdhunimit. Përmes ekstrapolimit nga gjetjet e anketës, ata

pasqyrohen në mënyrë të duhur. Nxjerrja në dritë e fatit të të mbijetuarve të dhunës seksuale është veçanërisht e rëndësishme pasi që trashëgimia e dhunës seksuale të luftës po perceptohet si poshtëruese dhe destruktive për shoqërinë kosovare. Përgjatë dekadave, QKMRM-tja ka punuar me të mbijetuarit e dhunës seksuale të luftës, duke mbështetur rehabilitimin dhe mirëqenien e tyre. Me kalimin e viteve, nevojat e tyre janë trajtuar duke u bazuar në kornizën konceptuale të *“Ballafaqimi me të kaluarën”* të institutit “Swiss Peace”, një nga kornizat që përdoret më së shpeshti, e bazuar në 4 Parimet për Ballafaqimin me të Kaluarën të OKB-së: E drejta për të vërtetën, e drejta për reparacione, e drejta për drejtësi dhe garantimi i mospërsëritjes⁵.

Përkitazi me realizimin e të drejtës për të vërtetën për të mbijetuarit e dhunës seksuale të luftës, është me rëndësi që narrativat dhe përfaqësimet e tjera të trashëgimisë së luftërave [duke përfshirë mësimdhënien e historisë në kuadër të sistemit arsimor formal] të përfshijnë qasje si “multi-perspektiva”⁶ dhe tregimi i “historisë së saj”⁷. Këto qasje mund të lehtësojnë njohjen e viktimizeve/të mbijetuarve jashtë popullsisë shumicë [p.sh., pakicat etnike] dhe rritjen e dukshmërisë së perspektivave dhe historive të grave.

Mijëra të mbijetuar të dhunës seksuale gjatë viteve 1998-1999 në Kosovë kanë vazhduar përpjekjet e tyre për dy dekada me qëllim të njohjes së statusit të tyre; megjithatë, tani që kjo është e mundur, kufizimet ligjore dhe frika nga stigma po i ndalojnë që të përfshihen në këtë proces. Sido që të jetë, njohuritë dhe vetëdija e përgjithshme e popullatës për dhunën seksuale të luftës është rritur në nivelin kombëtar. Dhuna seksuale në luftë është temë dhe jo më tabu. Sidoqoftë, stigmatizimi, izolimi dhe diskriminimi vazhdojnë në nivel komunitetit.

Ligji për statusin dhe të drejtat e dëshmorëve, invalidëve, veteranëve, pjesëtarëve të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, viktimize civile dhe familjeve të tyre⁸ njeh statusin e të mbijetuarve të dhunës seksuale të cilët kanë qenë subjekt i përdhunimit në periudhën midis 27 shkurtit 1998 dhe 20 qershorit 1999. Ndërhyrjet e QKMRM-së dhe të organizatave të tjera të shoqërisë civile si dhe të komunitetit ndërkombëtar kanë avokuar që kjo kornizë kohore të shtrihet deri në fundi të vitit 2000. Rekomandimet e deritanishme bazohen kryesisht në nivelin e kërkesës së organizatave të shoqërisë civile që ligji të përfshijë viktimat e dhunës seksuale të cilët kanë përjetuar incidente të tilla pas 20 qershorit 1999. Ky afat kohor, kështu do të ishte në përputhje me periudhën e përcaktuar në ligjin për kategorinë e “personave të zhdukur”.

---

vlerësuan se numri i grave të përdhunuara vetëm nga gushti 1998 deri në gusht 1999 ishte midis 23,200 dhe 45,600.

5 http://archivesproject.swisspeace.ch/fileadmin/user_upload/archivesproject/Publications/DwP_Conceptual_Framework_October2012.pdf

6 Hulumtimi i perspektivave të shumëfishta duke i përfshirë materiale burimore që pasqyrojnë pikëpamje të ndryshme të një ngjarje historike.

7 Për konceptin e “historisë së saj” shih p.sh. <https://www.herstory.ie/home>

8 <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2793>

Pavarësisht miratimit të ligjit në vitin 2014, procesi i njohjes zyrtare filloi në fillim të vitit 2018 dhe u dëshmuua se ishte i vështirë. Komisioni Qeveritar për Verifikimin e Statusit të Viktimave të Dhunës Seksuale po shqyrton vetëm rastet e aplikimeve që janë brenda afatit aktual siç parashikohet nga ligji, që i kufizon viktimat e tjera të dhunës seksuale të luftës të përfitojnë në mënyrë të barabartë nga mundësia e reparacionit të ofruar nga shteti. Vonesat e gjata në shqyrtimin e aplikimeve, proceset komplekse të vendimmarrjes dhe procedurat e komplikuara të komunikimit dhe ankimit janë disa elementë që krijojnë pakënaqësi në mesin e të mbijetuarve dhe si rezultat i dekurajojnë shumë të mbijetuar për të aplikuar. Dokumentimi i traumës shpesh ishte një sfidë problematike me të cilën përballëshin të mbijetuarit. Shumë të mbijetuar kanë frikë të përballen me paragjykime brenda komuniteteve të tyre nëse përvojat e tyre bëhen të njohura, duke e bërë edhe më sfiduese për ta që të zbulojnë përvojat e tyre ose të kërkojnë mbështetje.

Gjatë dy viteve të fundit, në bazën e të dhënave të QKRMT-së, të zhvilluar me projektin “Avancimi i Përpjekjeve të Drejtësisë Tranzicionale në Kosovë përmes Dokumentimit të Dhunës Seksuale të Luftës”, janë regjistruar gjithsej 345 viktima të dhunës seksuale të luftës. Rastet që u përkasin pakicave etnike në Kosovë janë gjithashtu pjesë e këtij dokumentimi. Platforma në internet që përmban të dhëna të vizualizuara nga baza e të dhënave mund të gjendet në www.krct.org. QKRMT, në vazhdimësi synon të mbledhë të dhëna dhe ta pasurojë databazën me raste të reja, përfshirë rastet e të gjitha komuniteteve. Qëllimi i QKRMT-së është të zgjerojë databazën ekzistuese dhe ta plotësojë atë me raste shtesë, duke mbledhur dëshmi nga të mbijetuarit e tjerë, pavarësisht nga përkatësia etnike, mosha, gjinia, feja dhe kultura e tyre.

Të dhënat e mbledhura në databazë do të shërbejnë si mjet i fuqishëm në krijimin e trashëgimisë së dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë. Kjo përfshin, përmirësimin e jetës dhe përvojave të të mbijetuarve duke rritur vetëdijësimin e publikut për vuajtjet e tyre dhe duke përgatitur terrenin për legjislacion më gjithëpërfshirës, që i ndihmon të gjithë ata, pavarësisht nga data e viktimizimit të tyre, nga mundësitë e qasjes në trajtim, drejtësi dhe reparacion. Në këtë mënyrë, përmes dokumentimit projekti do të kontribuojë drejtpërdrejt në ballafaqimin me të kaluarën e në veçanti me trajtimin e të ***drejtës për të vërtetën***.

Dokumentimi i dhunës seksuale të luftës do të amplifikojë zërin e të mbijetuarve me histori/tregime të hollësishme të së vërtetës, do të faktojë të vërtetën dhe do të adresojë mitet përmes fakteve të vërtetuara, do të lehtësojë qasjen në reparacion dhe drejtësi, qasjen në rehabilitim dhe mbështetje psikosociale dhe do të lehtësojë ndryshimin e perceptimeve të shoqërisë për dhunën seksuale të luftës. Për më tepër, procesi i tregimit të së vërtetës përmes dokumentimit të rasteve, potencialisht mund të kontribuojë në drejtësinë për viktimat e dhunës seksuale.

1.1. Drejtësia Tranzicionale në Kosovë

Çdo konflikt i dhunshëm është unik për nga karakteristikat e tij. Dhe të tilla janë edhe nevojat dhe dinamikat e drejtësisë tranzicionale. Trashëgimitë e konfliktit të dhunshëm të Kosovës deri më tani janë adresuar vetëm pjesërisht. Sidoqoftë, përvoja njëzet e një vjeçare e Kosovës ofron mësim që mund të jenë të dobishme për shoqëritë e tjera që kanë të bëjnë me trashëgiminë e luftës.

Mekanizmat dhe iniciativat institucionale, si: Grupi Ndërqeveritar për Ballafaqimin me të Kaluarën dhe Drejtësinë Tranzicionale në Kosovë i vitit 2014, themelimi i Institutit për Krime Luftë, nisma e Presidentit të Kosovës për krijimin e Komisionit të së Vërtetës, shfuqizimi i Institutit për Krime Luftë dhe themelimi i Departamentit për Drejtësi Tranzicionale në vitin 2019, ende mbeten në nivel të përpjekjeve të pasuksesshme të institucioneve të Kosovës për të krijuar infrastrukturën e nevojshme për ballafaqim me të kaluarën.

Nisma të tjera të drejtuara nga organe joqeveritare janë përpjekur të kompensojnë këto dobësi institucionale. Megjithatë, pa një infrastrukturë të duhur institucionale për ballafaqimin me të kaluarën, këto nisma të bazuara në projekte dhe të shpërndara kanë pasur ndikim të kufizuar⁹. "Komisioni rajonal i ngarkuar me vërtetimin e fakteve në lidhje me të gjitha viktimat e krimeve të luftës dhe të shkeljeve të tjera të rënda të të drejtave të njeriut të kryera në territorin e ish-Jugosllavisë nga 1 janari 1991 deri më 31 dhjetor 2001" (KOMRA) ishte parashikuar nga një koalicion i OJQ-ve si një komisioni ndërqeveritar. Ky komision kishte për qëllim të funksiononte si një organ jashtëgjyqësor për vërtetimin e fakteve në lidhje me krimet e luftës dhe shkeljet e të drejtave të njeriut gjatë luftës. Sidoqoftë, themelimi i parashikuar i KOMRA-s në Samitin e Ballkanit Perëndimor në Londër në muajin korrik të vitit 2018 nuk ndodhi. Në janar 2020, Koalicioni KOMRA (vetëm i OJQ-ve) njoftoi se do të vazhdojë të punojë në publikimin e listës së parë të plotë të të gjithë të vrarëve në konfliktet e Ballkanit midis viteve 1991 dhe 2001.¹⁰ Nisma e KOMRA-s asnjëherë nuk përfshiu në mënyrë të qartë dokumentimin e rasteve të dhunës seksuale dhe asaj me bazë gjinore të ndodhura gjatë luftës.

Për më tepër, nismat ekzistuese ndërkombëtare dhe rajonale për ballafaqim me të kaluarën nuk pasqyrojnë mjaftueshëm perspektivat dhe nevojat e grave të prekura nga dhuna me bazë seksuale dhe gjinore gjatë luftës.

9 Demokratizimi i Drejtësisë Tranzicionale, Drejt një Infrastruktura Diskutuese për Trajtimin e së Kaluarës, Qershor 2020, fq. 42

10 BIRN (2020), Aktivistët e Komisionit të së Vërtetës Planifikojnë 'Librin e të Vdekurve' Jugosllavë, <https://balkaninsight.com/2020/01/16/truth-commission-activists-plan-yugoslav-book-of-the-dead/>

2. NISMA PËR DOKUMENTIMIN GJITHËPËRFSHIRËS TË KRIMEVE TË DHUNËS SEKSUALE GJATË LUFTËS NË KOSOVË

Qendra Kosovare për Rehabilitimin e të Mbijetuarve të Torturës (QKRMT), për herë të parë në Kosovë, ka filluar zbatimin e një projekti i cili ekskluzivisht dokumenton krimet e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë.

Që nga përfundimi i luftës, ka munguar një databazë e mirëstrukturuar ku do të dokumentoheshin krimet e dhunës seksuale të ndodhura gjatë luftës në Kosovë, andaj QKRMT me mbështetjen financiare nga Ambasada Zvicerane në Kosovë ka nisur zbatimin e projektit: “Rritja e angazhimit për drejtësi tranzicionale në Kosovë përmes dokumentimit të dhunës seksuale gjatë luftës”.

Në mungesë të ndonjë nisme institucionale për dokumentimin gjithëpërfshirës të rasteve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, QKRMT mori iniciativën për dokumentimin e këtyre krimeve. Kjo nismë për dokumentimin e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë është përgjegjësi për QKRMT-në, për shkak të ndjeshmërisë së rasteve dhe mungesës së përvojës vendore dhe rajonale në fushën e dokumentimit të këtyre rasteve.

Duke qenë nismëtare e shumë proceseve për të mbijetuarit e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, si: trajtimi dhe rehabilitimi i këtyre rasteve që nga viti 1999; avokimi për njohjen e statusit të viktimave të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë; fushatat e vazhdueshme kundër stigmës ndaj të mbijetuarve të dhunës seksuale gjatë luftës; fuqizimi ekonomik i të mbijetuarve përmes programeve të ndryshme; bashkëpunimi me policinë dhe prokurorinë për të krijuar protokollin e parë në Kosovë për trajtimin dhe hetimin e rasteve të dhunës seksuale gjatë luftës; avokimin e përkrahjen e të mbijetuarve për të kërkuar qasje në drejtësi; hulumtimi i parë në botë për traumën ndër-brezore; ofrimi i vazhdueshëm i shërbimeve, mjekësore, psiko-sociale dhe ndihma juridike për të mbijetuarit e dhunës seksuale gjatë luftës; etj., QKRMT me shumë kujdes dhe profesionalizëm ka marrë obligim nismën për dokumentimin e rasteve të dhunës seksuale.

Dokumentimin e rasteve të dhunës seksuale të luftës në Kosovë, QKRMT e ka nisur nga rastet që trajtohen në QKRMT, ku të mbijetuarit janë njoftuar për iniciativën, qëllimin dhe rëndësinë e dokumentimit.

Përveç rasteve të që trajtohen në QKRMT, dokumentimi përfshinë edhe rastet që trajtohen nga organizatat partnere. Pra, projekti i dokumentimit zbatohet nga QKRMT në partneritet dhe bashkëpunim me Organizatat Jo-Qeveritare (OJQ-të) të autorizuara nga Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale për të përkrahur procesin e njohjes dhe verifikimit të statusit të personave të dhunuar gjatë luftës në Kosovë: Qendra për Promovimin e të Drejtave të Grave (QPDG), Medica Kosova dhe Medica Gjakova (në vijim: organizatat partnere).

Nisma e QKRMT-së për dokumentimin e rasteve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, synon përfshirjen e të gjitha rasteve, pa dallim etnie, që kanë përjetuar dhunë seksuale në kontekstin e luftës në Kosovë. Deri në këtë fazë, QKRMT ka arritur të dokumentojë gjithsej 345 raste të referuara nga QKRMT dhe organizatat partnere. Dokumentimi i rasteve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë do të vazhdojë edhe në të ardhmen.

Ligji Nr. 04/L-172 për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit nr.04/I-054 për Statusin dhe të drejtat e dëshmorëve, invalidëve, veteranëve, pjesëtarëve të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, viktimave të dhunës seksuale të luftës, viktimave civile dhe familjarëve të tyre, përcakton afatin kohor brenda të cilit konsiderohen viktima të dhunës seksuale, sipas përkufizimit si në vijim: " Viktimë e dhunës seksuale të luftës – personi i cili i ka mbijetuar abuzimit seksual dhe dhunimit brenda periudhës së 27.02.1998 deri më 20.06.1999", mirëpo përmes nismës së dokumentimit, QKRMT synon që t'i përfshijë në dokumentim edhe rastet e dhunës seksuale në kontekst lufte të ndodhura përtej këtij afati ligjor. Kjo për faktin se gjatë punës shumë vjeçare në këtë fushë janë dokumentuar raste të dhunës seksuale në kontekst lufte të ndodhura edhe jashtë këtij afati të përcaktuar me ligji. Raste të tilla, janë p.sh. rastet që kanë ndodhur në burgje para dhe pas afatit të përcaktuar me ligj, rastet kur familjarët e të burgosurve gjatë vizitave në burgje potencialisht kanë qenë viktima të dhunimit.

Përveç procesit të dokumentimit, mbledhjes, përpunimit dhe publikimit të të dhënave për rastet e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, gjatë këtyre dy viteve (2019-2020) QKRMT ka realizuar edhe aktivitete tjera me qëllim të ngritjes së kapaciteteve të stafit, sensibilizimit rreth dokumentimit si dhe avokimit, duke përfshirë punëtoritë me ekspertët ligjor, me organizatat joqeveritare në nivel vendi si dhe ato lokale dhe të komuniteteve jo-shumicë, punëtoritë me ekspert ndërkombëtar në fushën e të drejtave të njeriut, takimet avokues me përfaqësues institucional dhe deputetë të Kuvendit të Kosovës, etj.

Në fazën e parë të zbatimit të projektit për dokumentimin e rasteve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, QKRMT ka shqyrtuar legjislacionin e aplikueshëm, si dhe është konsultuar me ekspertë të fushës, organizatat joqeveritare, si dhe ka vazhduar me përgatitjen e dokumentacionit përkatës.

QKRMT fillimisht ka hulumtuar për praktikën e dokumentimit të këtij lloji dhe ka analizuar bazën ligjore për fillimin e një dokumentimi të tillë, pastaj janë hartuar procedurat e brendshme për grumbullimin dhe dokumentimin e rasteve të dhunës seksuale të ndodhura gjatë luftës në Kosovë.

Para fillimit të procesit të dokumentimit, QKRMT: ka përgatitur dhe testuar databazën e cila nuk ka qenë e qasshme për publikun, pyetësorin për mbledhjen e të dhënave, fletën informuese me të drejtat e subjekteve që iu përpunohen të dhënat për dokumentim, deklaratën për dhënien e pëlqimit, marrëveshjet e bashkëpunimit me organizatat partnere, si dhe dokumentet e tjera të bashkëpunimit dhe përpunimit të pyetësorëve me të dhënat për dokumentim.

Të gjitha dokumentet e aplikueshme gjatë procesit të dokumentimit janë të qasshme në tri gjuhët: shqip, serbisht dhe anglisht.

2.1. Pyetësori për grumbullimin e të dhënave për dokumentim

Para se të fillohet me procesin e dokumentimit, QKRMT ka hulumtuar platforma të ndryshme ndërkombëtare për të gjetur praktikën më të mira në këtë proces, por ka qenë mjaftë sfiduese identifikimi i praktikave ndërkombëtare apo rajonale, pasi që mungon dokumentimi specifik i krimeve të dhunës seksuale duke përfshirë të gjitha të dhënat rreth dhunës seksuale të përjetuar dhe pasojave pas dhunimit. Megjithatë, në bazë të ekspertizës në trajtimin e rasteve të dhunës seksuale si dhe instrumenteve të përgjithshme për dokumentimin e rasteve të torturës dhe dhunës në përgjithësi, QKRMT ka përgatitur pyetësorin për grumbullimin e të dhënave për dokumentim, i cili është unik për nga forma dhe përmbajtja.

Pyetësori përbëhet prej hyrjes dhe tetë [8] pjesëve, me gjithsej 84 pyetje dhe qëndrime. Forma e pyetjeve ndryshon varësisht prej çështjes, ku kryesisht dominojnë pyetjet e mbyllura - me një përgjigje dhe me më shumë se një përgjigje; pyetjet e hapura - me një përgjigje; si dhe pyetjet e hapura - me përgjigje narrative [përshkruese].

Pjesa e parë e pyetësorit përmban të dhënat demografike të viktimës së dhunës seksuale [mosha, gjinia, vendbanimi, statusi martesor, përkatësinë etnike dhe fetare, etj.].

Pjesa e dytë përmban të dhënat rreth ngjarjes / dhunës seksuale që ka përjetuar viktimja [periudhën, rajonin, vendbanimin, ngjarjen individuale apo grupore, të përsëritur apo të vetme, të dhënat rreth dëshmitarëve, moshën, statusin, qëllimin e dhunimit si dhe përshkrimin e ngjarjes].

Pjesa e tretë përmban mënyrat dhe format e dhunimit, si: llojin e dhunës seksuale, informatat nëse kanë qenë më shumë se një dhunues, identitetin, etninë dhe statusin e dhunuesit.

Pjesa e katërt përmban të dhënat rreth dëmeve shëndetësore që ka pësuar viktimja, duke përfshirë edhe të dhënat nëse viktimja ka mbetur shtatzënë si pasojë e dhunimit, si dhe të dhënat rreth shtatzënisë / fëmijës.

Pjesa e pestë përmban të dhënat për ofrimin e shërbimeve mjekësore dhe psikosociale ndaj viktimave gjatë periudhës së pasluftës dhe të gjendjes së tanishme.

Pjesa e gjashtë përmban të dhënat rreth kushteve të jetesës në aspektin social dhe angazhimit në punë të viktimave të dhunës seksuale.

Pjesa e shtatë përmban të dhënat për qasjen në drejtësi, përkatësisht numrin e rasteve që kanë kërkuar drejtësi, fazat nëpër të cilat ka kaluar rasti, pjesëmarrjen e viktimës në procedurë, etj.

Pjesa e tetë përfshin numrin e rasteve që kanë aplikuar për njohjen e statusit "viktimmë e dhunës seksuale", pranë Komisionit Qeveritar për Njohjen dhe Verifikimin e statusit të personave të dhunuar gjatë luftës. Përkatësisht numrin e rasteve që iu është njohur statusi, atyre që janë refuzuar apo janë në procedurë; kohëzgjatjen e procedurës si dhe të drejtat dhe përfitimet e realizuara.

Të dhënat e grumbulluara përmes pyetësori, regjistrohen dhe përpunohen në të bazën e të dhënave të ndërtuar vetëm për qëllim të dokumentimit të krimeve të dhunës seksuale gjatë luftës.

2.2. Metodologjia e mbledhjes, dokumentimit, përpunimit dhe publikimit të të dhënave

Mbledhja, dokumentimit, përpunimi dhe publikimi i të dhënave të rasteve të dhunës seksuale të ndodhura gjatë luftës në Kosovë është bërë nga ekipet profesionale të QKRMT-së dhe organizatave partnere në përputhje me Ligjin për Mbrojtjen e të Dhënave Personale.

Mbledhja e të dhënave është bërë përmes pyetësorit për mbledhjen e të dhënave, përkatësisht përmes intervistave me të mbijetuarit e dhunës seksuale. Para fillimit të çdo interviste, të intervistuarit janë njoftuar me qëllimin e dokumentimit, të drejtat e tyre, si dhe janë njoftuar për publikimin e të dhënave në formë të statistikave.

Intervistat janë kryer kryesisht në ambientet e OJQ-ve, mirëpo ka pasur raste që me pëlqimin e të intervistuarve intervistat janë kryer edhe në shtëpitë e tyre apo në ambiente të tjera të përshtatshme për të intervistuarit.

Pas plotësimit, pyetësorët janë dorëzuar në QKRMT për të vazhduar me regjistrimin e tyre në databazë për përpunim të mëtejshëm.

Pas futjes së të dhënave, janë nxjerr rezultatet nga të dhënat e përpunuara të cilat janë publikuar në platformën publike. Të dhënat e publikuara në këtë raport janë grumbulluar gjatë vitit 2020, të cilat janë të qasshme edhe online në web-faqen e QKRMT-së: www.krct.org

Rrethanat e krijuara me rastin e paraqitjes së Pandemisë Covid-19 në fillim të vitit 2020, kanë ndikuar edhe në përzgjedhjen e rasteve për dokumentim. Në fazën e parë të këtij procesi janë dokumentuar rastet që kanë qenë në kontakte të vazhdueshëm me organizatat jo-qeveritare për arsye të: trajtimit mjekësor, psiko-social apo ligjor, asistimit në plotësimin e aplikacioneve për njohjen e statusit, etj. Organizatat jo-qeveritare janë koordinuar paraprakisht me të mbijetuarit dhe kanë vazhduar me procesin e dokumentimit duke zbatuar masat kundër pandemisë Covid-19.

Përkundër këtyre vështirësive, është arritur që të kemi një mostër të gjerë të viktimave që janë përfshirë në dokumentim. E vetmja kategori që nuk është përfshirë në këtë fazë në dokumentim, janë të mbijetuarit e moshës mbi 65 vjeçar, për dy arsye kryesore: e para, për shkak të rrezikshmërisë së ekspozimit ndaj pandemisë Covid-19, ndërsa procesi i dokumentimit kërkon që intervistat të jenë të drejtpërdrejta; dhe e dyta, për shkak se disa nga ato/ata nuk jetojnë më dhe në këtë fazë ka qenë e pamundur që të sigurohen dëshmitë indirekte nga personat tjerë.

2.3. Kohështrirja e dokumentimit

Dokumentimi përfshin të gjitha komunitetet si dhe të gjitha lokacionet ku janë kryer dhunimet, në kontekstin e luftës; Dokumentimi nuk përkufizohet në periudhën e përcaktuar me ligjin për viktimat civile të luftës ku janë përfshirë edhe të mbijetuarit e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë [27.02.1998-20.06.1999]; Dokumentimi përfshin edhe rastet e dhunës seksuale të luftës që janë refuzuar nga Komisioni Qeveritar për njohjen dhe verifikimin e statusit të personave të dhunuar gjatë luftës në Kosovë.

2.4. Parimi "Mos bëj Dëm"

Sikurse gjatë trajtimit të të mbijetuarve të dhunës seksuale në përgjithësi, po ashtu edhe gjatë procesit të mbledhjes së të dhënave, dokumentimit, përpunimit si dhe publikimit, stafi i përfshirë në këtë proces kanë bërë përpjekje për të mos 'bërë asnjë dëm' ose për të minimizuar dëmin që ata mund të shkaktojnë pa dashje përmes pranisë apo mandatit të tyre. Stafi i përfshirë në procesin e dokumentimit, janë kujdesur që:

- 1) Të kuptojnë rreziqet;
- 2) Të mbrojnë informacionin;
- 3) Të ruajnë fshehtësinë;
- 4) Të garantohet pëlqimi i shprehur/miratur;
- 5) Të ndër marrë masa të veçanta, kur punohet me fëmijë të mbijetuar dhe dëshmitarë;
- 6) Të sigurojë kushtet e veçanta të zbatueshme për rastet kur punohet me të mbijetuarit dhe dëshmitarë me aftësi të kufizuara.

2.5. Mbledhja dhe publikimi i të dhënave

Të dhënat në vijim të këtij raporti pasqyrojnë të dhënat për 345 rastet e dokumentuara, ku përqindja në statistika mund të ndryshojë, varësisht nga dokumentimi dhe futja në sistem e rasteve të reja. Pra, të dhënat e publikuara janë vetëm për 345 rastet e dokumentuara gjatë fazës së parë të këtij projekti, ndërsa platforma publike do të përditësohet me të dhënat që do të mblidhen në vazhdimësi.

Grumbullimi i **345 rasteve** për dokumentim është bërë nga QKRMT dhe organizatat partnere si në vijim:

- » QKRMT – 105 raste
- » Medica Kosova – 56 raste
- » QPDG – 96 raste
- » Medica Gjakova – 88 raste.

3. BASHKËPUNIMI ME PARTNERËT DHE AKTERËT PËRKATËS

Në kuadër të këtij projekti, me qëllim të realizimit të një dokumentimi sa më gjithëpërfshirës, QKRMT ka nënshkruar Marrëveshje Bashkëpunimi me tri organizatat joqeveritare [QPDG, Medica Kosova dhe Medica Gjakova] të cilat sikurse edhe QKRMT janë të autorizuara nga Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale për të përkrahur procesin e njohjes dhe verifikimit të statusit të personave të dhunuar gjatë luftës në Kosovë.

Organizatat partnere përmes Marrëveshjes së Bashkëpunimit me QKRMT-në, janë pajtuar që rastet e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë të cilat i kanë nën trajtim psikosocial t'i përfshinë në procesin e dokumentimit.

QKRMT që nga vitit 1999 ofron shërbime mjekësore, psikosociale dhe ligjore për të mbijetuarit, ku deri më tani ka trajtuar mbi 500 të mbijetuar të dhunës seksuale. Po ashtu organizatat partnere: Medica Kosova e themeluar nga viti 1999 ndërsa është regjistruar në vitin 2003, Medica Gjakova e themeluar nga viti 2011 si dhe QPDG nga viti 2013 ofrojnë shërbime rehabilituese për të mbijetuarit e dhunës seksuale gjatë luftës.

Përtej bashkëpunimit me organizatat partnere, QKRMT është në komunikim edhe me organizatat e tjera jo-qeveritare të cilat trajtojnë apo në çfarëdo forme janë në komunikim me të mbijetuarit e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë. Kështu që në vijim të procesit të dokumentimit QKRMT do të rrisë bashkëpunimin me çdo organizatë joqeveritare të kësaj fushe me qëllim të dokumentimit sa më gjithëpërfshirës. Për më tepër, janë mbajtur disa takime dhe punëtori me organizata joqeveritare nëpër komuna të ndryshme, duke përfshirë edhe organizatat nga komunitetet jo-shumicë, në të cilat takime është prezantuar projekti i dokumentimit dhe mundësitë e bashkëpunimit me këto organizata me qëllim të gjithëpërfshirjes së rasteve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë. Organizatat joqeveritare janë inkurajuar që t'i referojnë për dokumentim rastet e identifikuara që kanë përjetuar dhunë seksuale gjatë luftës në Kosovë.

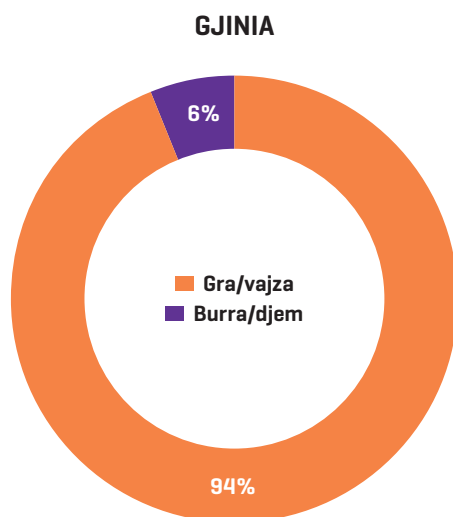
4. TË DHËNAT E PËRGJITHSHME RRETH TË MBIJETUARVE TË DHUNËS SEKSUALE GJATË LUFTËS NË KOSOVË

Pjesa e parë e të dhënave të mbledhura përmes pyetësorit përmban të dhënat demografike të viktimave të dhunës seksuale të cilat përfshijnë informacionin rreth gjinisë, moshës, statusit civil, përkatësisë etnike, vendbanimin dhe të dhëna të tjera.

4.1. Gjinia e të mbijetuarve të dhunës seksuale

Viktimë e dhunës seksuale mund të jetë çdo kush, si gratë dhe vajzat po ashtu edhe burrat e djemtë, pasi që dhuna seksuale është përdorur si mjet lufte. Dhuna seksuale ndaj burrave dhe djemve është më pak e raportuar, megjithatë sikurse në çdo vend ku ka pasur luftë, edhe në Kosovë ka pasur burra që kanë përjetuar dhunë seksuale.

Sipas numrit të përgjithshëm të rasteve që janë në trajtim psikosocial në organizatat joqeveritare, numri i viktimave gra dhe vajza që kanë përjetuar dhunë seksuale gjatë luftës në Kosovë, është dominues në raport me numrin e burrave dhe djemve. Nga të dhënat e përfshira në këtë raport, nga 345 të intervistuar, 325 janë gra/vajza ndërsa 20 burra/djem, pra 6% e të intervistuarve janë burra/djem.

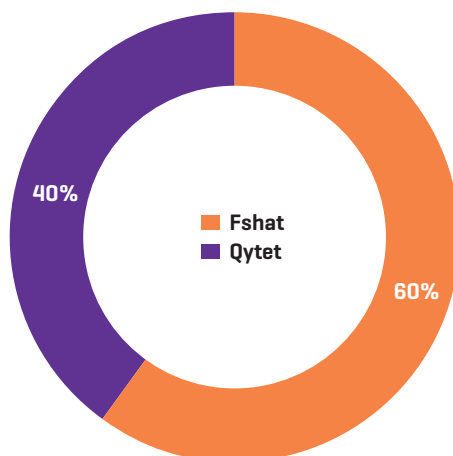

Grafiku nr. 1

4.2. Vendbanimi i të mbijetuarve

Të mbijetuarit e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, të cilët janë intervistuar me qëllim të dokumentimit, në përqindje më të madhe jetojnë në fshat, ku nga 345 të intervistuar, 207 aktualisht jetojnë në fshat ndërsa 138 në qytet.

VENDBANIMI

Grafiku nr. 2

4.3. Përkatësia etnike dhe fetare e të mbijetuarve

Nga 345 rastet e dokumentuara, 6% janë të komuniteteve jo-shumicë. Nga të cilat 11 janë rom/e, 5 janë boshnjak/e, 2 ashkali/e, 1 egjiptian/e.

QKRMT dhe organizatat partnere deri më tani kanë të identifikuar 2 viktime të komunitetit serb, të cilat synojmë që gjatë procesit të dokumentimit t'i përfshijmë në të dhënat e përgjithshme¹¹.

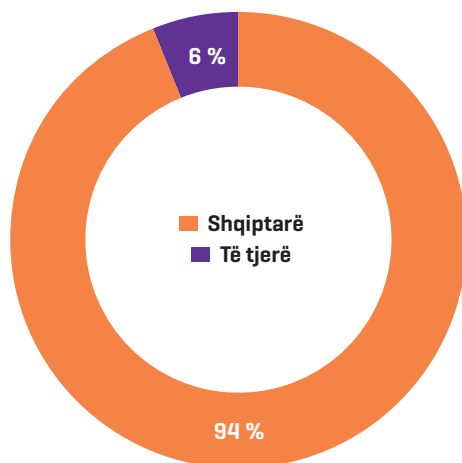
Në bazë të ndarjes së përkatësisë fetare, 342 të mbijetuar janë të besimit islam dhe 3 të besimit katolik.

Sa i përket shtetësisë, të gjithë të intervistuarit e përfshirë në dokumentim janë shtetas të Republikës së Kosovës.

11 Njëra nga viktimat e komunitetit serb është duke u trajtuar në njërin nga organizatat e përfshira në projekt ndërsa njëra është në kontakt me organizatat jo-qeveritare, por është duke jetuar jashtë Kosovës. Përshkak të rrethanave të krijuara me Covid-19, nuk ka qenë e mundur të intervistohen për procesin e dokumentimit.

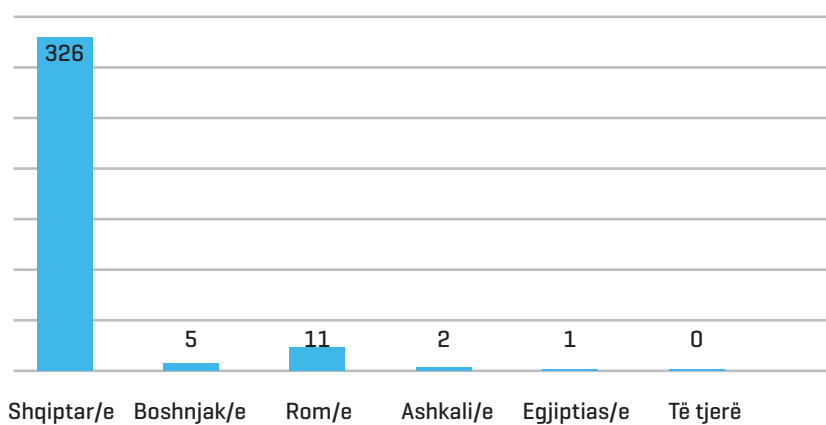

PËRKATËSIA ETNIKE

Grafiku nr. 3

PËRKATËSIA ETNIKE

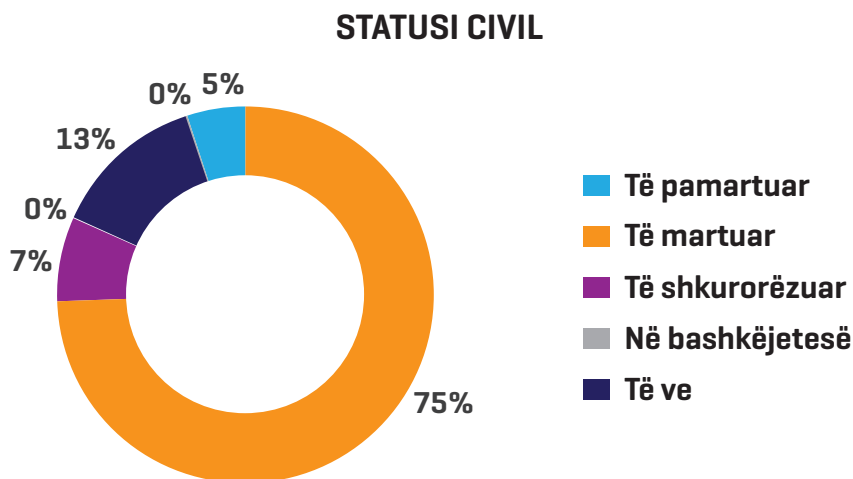
Grafiku nr. 4

4.4. Statusi civil dhe statusi i punësimit

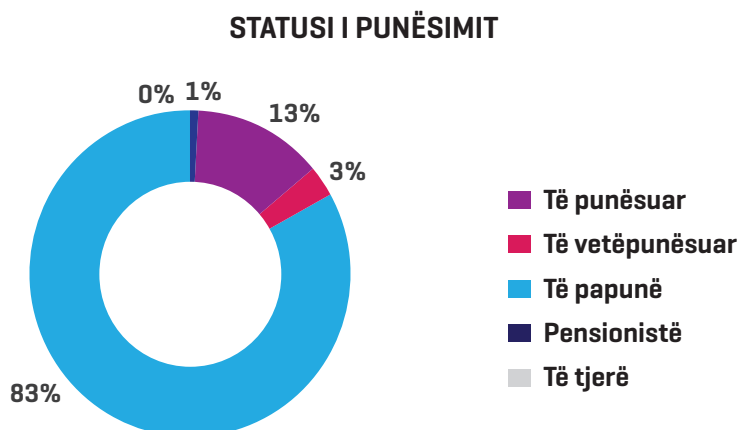
Me qëllim të pasqyrimin sa më të detajuar në procesin e dokumentimit, në vijim janë paraqitur të dhënat sa i përket statusit civil të tanishëm si dhe statusit të punësimit të viktimave të dhunës seksuale të cilat janë dokumentuar.

Nga 345 rastet e dokumentuara, 75% janë të martuar, 13% janë të ve, 7% janë të shkurorëzuar, 5% janë të pamartuar.

Në bazë të përshkrimit të ngjarjeve nga viktimat, në pjesën dërmuese të rasteve të shkurorëzuar, arsyeja e shkurorëzimit ka qenë dhuna seksuale që kanë përjetuar gjatë luftës, ku të mbijetuarit nuk janë pranuar nga bashkëshortët, apo raportet mes bashkëshortëve janë përkeqësuar në atë masë që kanë përfunduar me shkurorëzim.

Grafiku nr. 5

Grafiku nr. 6

Të dhënat mbi statusin e punësimit pasqyrojnë se pjesa më e madhe e të mbijetuarve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë janë të pa punë. Nga përqindjet e nxjerra del se nga 345 rastet e dokumentuara, 284 të mbijetuar apo 83% janë të papunë, ndërsa 44 të mbijetuar [13%] janë të punësuar dhe 9 të mbijetuar [3%] të vetëpunësuar. Pasojat traumatike dhe stigmatizimi i të mbijetuarve janë ndër shkaktarët kryesorë që të mbijetuarit e kanë të vështirë angazhimin në punë.

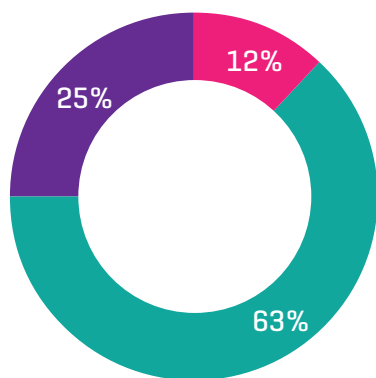
Sa i përket rasteve të punësuar dhe vetëpunësuar, QKRMT dhe organizatat partnere viteve të fundit kanë pasur një rol të rëndësishëm në fuqizimin ekonomik të të mbijetuarve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, ku përmes aktiviteteve të ndryshme kanë arritur që disa prej tyre t'i aftësojnë apo t'i ndihmojnë në angazhimin në punësim dhe vetëpunësim. Pra, përmes procesit të rehabilitimit të vazhdueshëm është arritur që disa nga të mbijetuarit të angazhohen në punë.

4.5. Mënyra dhe kushtet e banimit

Kushtet e banimit për rastet e dokumentuara janë kryesisht mesatare. 56% e tyre jetojnë në familje të ngushtë, ndërsa 22% janë pronar/e shtëpie. Të intervistuarit që kanë deklaruar se janë pronar shtëpie janë kryesisht burrat e intervistuar, apo në një numër relativisht të ulët edhe gratë e veja që kanë mbetur kryefamiljare. 9% e të mbijetuarve jetojnë në familjen e gjerë, 10% jetojnë me qira [nuk kanë shtëpi] dhe 1% e rasteve janë krejtësisht të pastrehë. Ndërsa 2% e të intervistuarve që kanë deklaruar mënyrën e banimit me përgjigjen "tjetër", janë kryesisht raste që nuk kanë objekt banimi por që përkohësisht jetojnë tek të afërmit e tyre, p.sh. te vëllai apo motra.

Kjo situatë, sqaron më së miri dështimin e zbatimit të ligjit me të cilin iu njihet statusi viktimave të dhunës seksuale, ku e drejta në sigurimin e strehimit nga ana e shtetit ka mbetur e pa zbatuar.

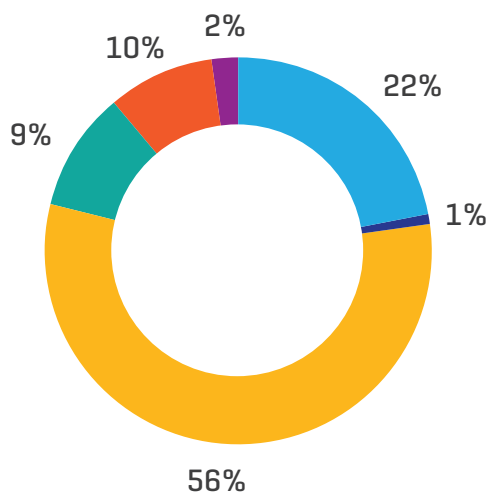
KUSHTET E BANIMIT

- Të mira
- Mesatare
- Jo të mira

Grafiku nr. 7

MËNYRA E BANIMIT

- Pronar shtëpie
- Të pastrehë
- Duke jetuar në familje të ngushtë
- Duke jetuar në familje të gjerë
- Me qera
- Tjetër

Grafiku nr. 8

5. TË DHËNAT RRETH NGJARJEVE - DHUNËS SEKSUALE GJATË LUFTËS

Kjo pjesë përmban të dhënat rreth ngjarjes / dhunës seksuale që kanë përjetuar viktimat, si: periudhën kur ka ndodhur ngjarja, rajonin, vendbanimin, ngjarjen individuale apo grupe, të përsëritur apo të vetme, të dhënat rreth dëshmitarëve, moshën e viktimës, statusin, qëllimin e dhunimit si dhe përshkrimin e ngjarjes së përjetuar.

5.1. Periudha kur ka ndodhur ngjarja

Ligji për Statusin dhe të drejtat e dëshmorëve, invalidëve, veteranëve, pjesëtarëve të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, viktimave të dhunës seksuale të luftës, viktimave civile dhe familjarëve të tyre, ka përcaktuar se "**Viktimë e dhunës seksuale të luftës**", – është personi i cili i ka mbijetuar abuzimit seksual dhe dhunimit brenda periudhës së 27.02.1998 deri më 20.06.1999."

Mirëpo, gjatë procesit të dokumentimit janë të evidentuara raste të dhunës seksuale në kontekst lufte që kanë ndodhur jashtë këtij përcaktimi ligjor, prandaj gjatë procesit të dokumentimit QKRMT ka përfshirë edhe rastet e dhunës seksuale të ndodhura jashtë kësaj periudhe por që dhunimi ka ndodhur në kontekstin e luftës. Kështu, në bazë të të dhënave të dokumentuara rezulton se kemi një rast që ka përjetuar dhunës seksuale para periudhës së përcaktuar me ligj, përkatësisht para vitit 1998 si dhe një rast pas datës 20 qershor 1999. Që të dyja këto raste të dhunës seksuale kanë ndodhur gjatë qëndrimit në burgje. Evidentimi i rasteve të tilla është bërë me qëllim të avokimit për ndryshimet ligjore, duke përfshirë zgjatjen e afatit që përcakton periudhën kur një viktime t'i njihet statusi viktimë e dhunës seksuale, meqenëse kjo kategori nuk përfshihet në asnjë skemë të reparacioneve për kategoritë e luftës.

Numri më i madh i rasteve të dhunës seksuale gjatë luftës kanë ndodhur në vitin 1999, përkatësisht 86% e rasteve të dhunës seksuale kanë ndodhur brenda periudhës 01.01.1999 – 20.06.1999. Gjithashtu në bazë të të dhënave të dokumentuara, dominuese është periudha Mars – Maj 1999.

Në vijim janë paraqitur rastet e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, sipas viteve dhe muajve:

Para vitit 1998	01.01.1998 - 31.12.1998	01.01.1999 - 20.06.1999	Pas datës 20.06.1999
1	47	296	1

Të dhënat sipas muajve:

	01.01.1998 - 31.12.1998	01.01.1999 - 20.06.1999
Muaji	Viti 1998	Viti 1999
Janar	0	9
Shkurt	4 [pas dt. 27 shkurt 1998]	37
Mars	3	100
Prill	3	97
Maj	2	50
Qershor	5	3 [para dt.20 qershor 1999]
Korrik	4	0
Gusht	12	0
Shtator	7	0
Tetor	3	0
Nëntor	3	0
Dhjetor	1	0
Gjithsej	47	296

Tabela nr. 1

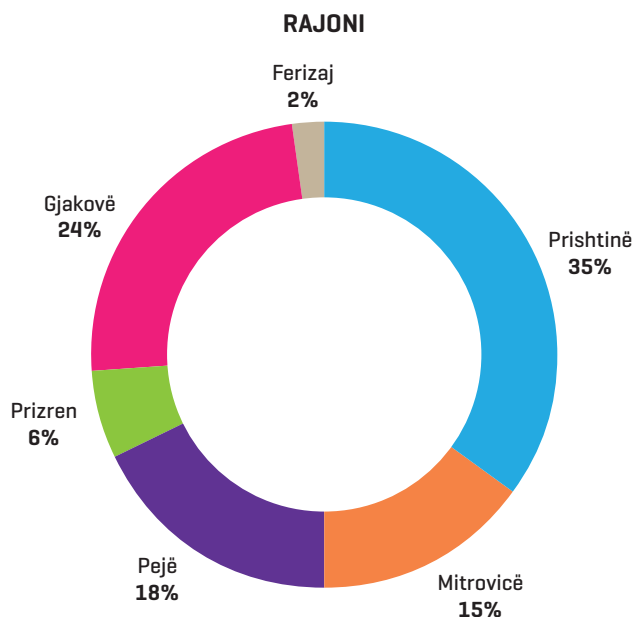
5.2. Rajoni ku kanë ndodhur dhunimet

Megjithëse, synimet kanë qenë që gjatë dokumentimit të kemi një përfshirje të balancuar të të gjitha regjioneve, në këtë fazë nuk është arritur që të përfshihen të gjitha regjionet në masë të njëjtë, ku kryesisht janë dominuese ato regjione ku rastet e dhunës seksuale kanë qenë më afër organizatave jo-qeveritare të përfshira në projekt, siç janë rastet e Regjionit të Prishtinës që janë mbuluar kryesisht nga QKRMT dhe organizatat e tjera (përfshirë këtu edhe komunën e Drenasit e cila mbulohet nga QPDG), Regjionin e Gjakovës dhe Pejës, të cilat mbulohen nga Medica Kosova dhe Medica Gjakova, pastaj Regjioni i Mitrovicës që përfshinë komunat Vushtrri dhe Skenderaj, - komuna këto që mbulohen me shërbime të vazhdueshme psiko-sociale dhe mjekësore nga QKRMT.

Grafiku nr. 9

Në bazë të të dhënave të evidentuara, 35% të rasteve janë nga Regjioni i Prishtinës, ndërsa 65% janë nga regjionet e tjera. Në mesin e rasteve të dokumentuara kemi edhe një rast të dhunës seksuale që ka ndodhur jashtë Kosovës, përkatësisht në njërin prej burgjeve në Serbi.

Grafiku nr. 10

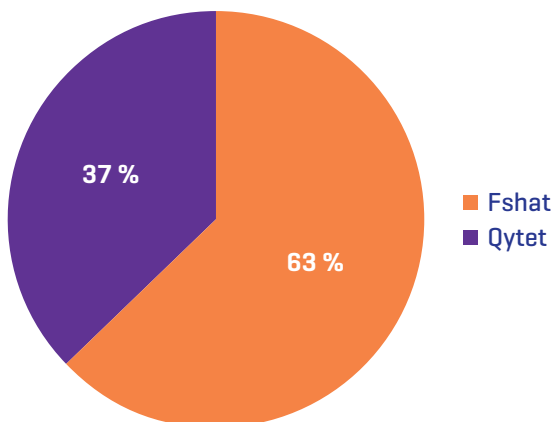
5.3. Vendbanimi ku ka ndodhur ngjarja

Dhuna seksuale është ushtruar në të gjitha komunat dhe vendbanimet. Sipas të dhënave të dokumentuara, vendet rurale kanë qenë shumë më shumë të sulmuara se ato urbane, përkatësisht 63% e rasteve të dokumentuara kanë ndodhur në fshatra në krahasim me 37% të rasteve që kanë ndodhur nëpër qytete.

Dhunimet seksuale gjatë luftës që kanë ndodhur nëpër fshatra, kanë qenë të organizuara, sistematike e grupore. Kryesisht kanë ndodhur nëpër fshatra ku ka pasur zhvendosje të popullsisë, të cilët janë strehuar në shtëpi apo lokalitete të përbashkëta dhe dhunimet seksuale kanë ndodhur gjatë sulmeve të organizuara, bastisjeve dhe dëbimeve kolektive.

VENDBANIMI KU KA NDODHUR NGJARJA

Grafiku nr. 11

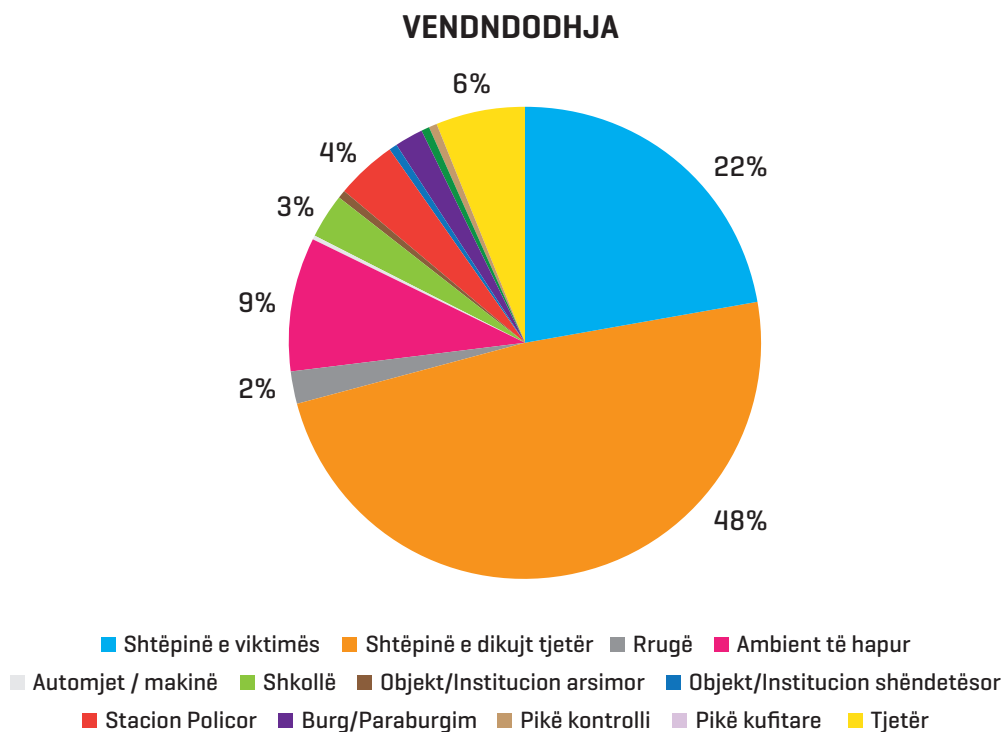
5.4. Vendndodhja e saktë e ngjarjes

Në bazë të statistikave të mbledhura shihet qartë se dhuna seksuale është përdorur si mjet lufte pasi që ka prekur rastet e pa mbrojtura duke hyrë në shtëpitë e tyre apo në shtëpitë ku viktimat kanë qenë të strehuara. Përkatësisht 22% të rasteve kanë ndodhur në shtëpitë e viktimave, ku forcat e armatosura kanë hyrë brenda në shtëpi dhe kanë kryer dhunimin. Përjetimi i dhunimit në shtëpitë e viktimave kanë lënë pasojë të rënda dhe të përhershme, pasi që viktimat në pamundësi për të ndërruar shtëpinë, çdo ditë e rikujtojnë ngjarjen e përjetuar. Kjo situatë është edhe më e rëndë kur viktimat nuk e kanë ndarë rrëfimin me anëtarët e familjes dhe traumën e mbajnë brenda vetvetes.

Dhunimet seksuale në masën më të madhe, 48% e rasteve, kanë ndodhur në “shtëpinë e dikujt tjetër”. Shtëpia e dikujt tjetër në këto raste nënkupton shtëpitë ku viktimat kanë qenë të strehuar / zhvendosur përkohësisht. Forcat ushtarako-policore serbe, duke ditur për zhvendosjen nga shtëpitë e tyre në fshatrat apo lagjet për rreth, kanë hyr me forcë dhe kanë kryer dhunimet individuale dhe grupore. Në bazë të narracioneve të përshkruara nga viktimat, rastet e dhunës seksuale “në shtëpinë e dikujt tjetër” shpesh herë përshkruhen edhe si dhunime grupore, ku janë dhunuar shumica e grave dhe vajzave që kanë qenë të vendosura në shtëpitë e sulmuara.

Po ashtu, tek përgjigja e vendndodhjes së rastit në “shtëpinë e dikujt tjetër”, në disa raste viktimat janë marrë nga kolona e të shpërngulurve apo rruga dhe janë futur në shtëpitë e boshatisura dhe janë dhunuar pastaj janë liruar për t’iu bashkangjitur kolonës.

Përveç rasteve kur dhuna seksuale ka ndodhur në shtëpinë e viktimës apo shtëpinë e dikujt tjetër, janë evidentuara edhe raste të ndodhura në objekte / institucione të tjera apo edhe në ambiente të hapura, si: 31 raste të ndodhura në ambiente të hapura, 14 raste në stacionet policore, 12 raste në shkolla, 5 raste në pikat e kontrollit, 2 në objekte burgu dhe 2 në pika kufitare si dhe rastet tjera në objekte / institucione arsimore dhe shëndetësore, në makinë, etj..

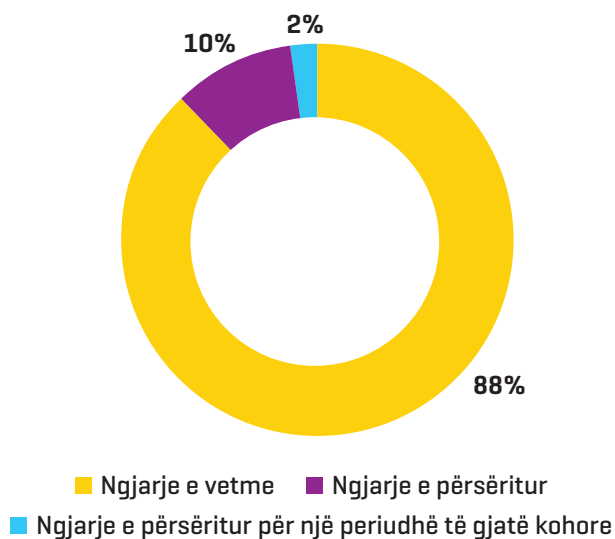

Grafiku nr. 12

5.5. Dhunimet e përsëritura

Nga 345 rastet e dokumentuara në 41 raste apo 12% e rasteve të dhunës seksuale gjatë luftës janë dhunuar më shumë se njëherë, pra ka qenë dhunim i përsëritur, nga të cilat në 6 raste [2%] të rasteve dhunimi është përsëritur për një periudhë të zgjatur kohore, përkatësisht për një periudhë që ka zgjatur më shumë se 5 ditë. Dhunimi i përsëritur në këtë rast, nënkupton rastet kur viktimat brenda një periudhe brenda ditës apo brenda disa ditësh është dhunuar seksualisht disa herë qoftë nga një apo më shumë persona. Në rastet e dhunimeve të përsëritura për një periudhë të zgjatur kohore, viktimat përveç përjetimit të dhunës seksuale, janë detyruar që të shërbejnë për forcat e armatosura, duke gatuar dhe pastruar sipas kërkesave të tyre. Në disa prej këtyre rasteve viktimat kanë përjetuar forma të ndryshme të dhunës seksuale, duke përfshirë *dhunimin, lakuriqësinë e detyruar dhe skllavërinë seksuale*.

DHUNIMET E PËRSËRITURA

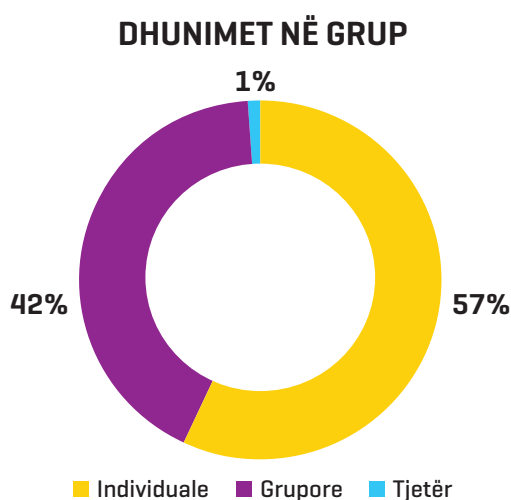

Grafiku nr. 13

5.6. Dhunimet grupore

Me qëllim të shkatërrimit të personalitetit, ndëshkimit, vënien para turpit etj., në 42% të rasteve të dokumentuara dhunimet kanë ndodhur në grupe. Pra gjatë kohës së njëjtë dhe në ambiente të njëjta janë dhunuar më shumë se një viktimë.

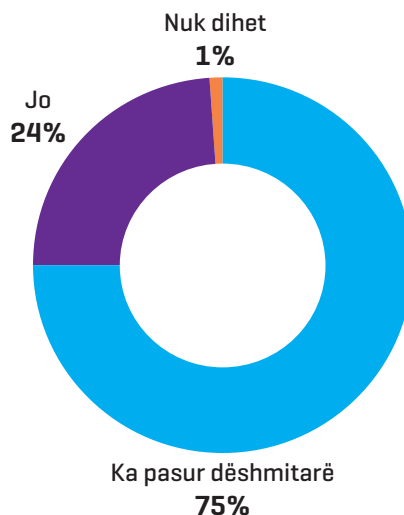
Dhunimet grupore kanë ndodhur brenda familjes, ku janë dhunuar anëtarët e ngushtë të familjes bashkërisht (motrat, nëna me vajza, vjehrra me të rejën etj.), apo edhe gjatë zhvendosjes apo strehimit ku forcat serbe janë future brenda shtëpive ku kanë qenë të vendosur shumë persona të strehuar dhe aty kanë kryer dhunimet grupore.

Grafiku nr. 14

5.7. Dëshmitarët

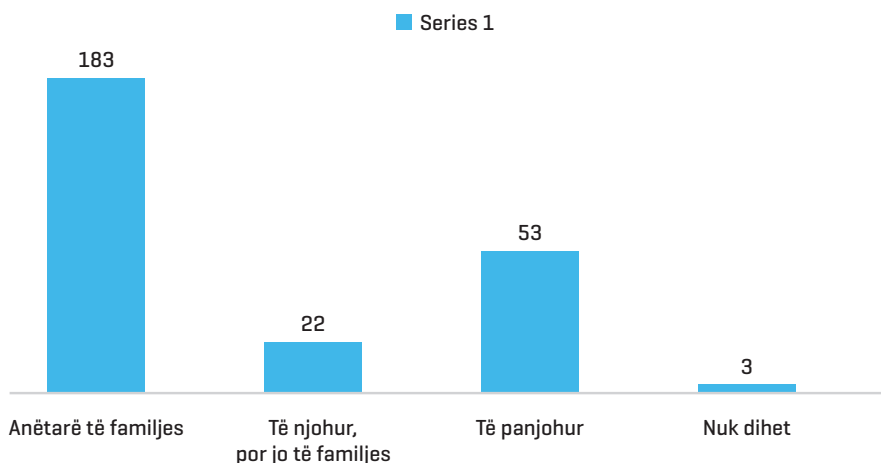
Sipas statistikave, nga rastet dokumentuara, në 75% të rasteve ka pasur dëshmitar, përfshirë këtu edhe rastet e dhunimeve grupore kur dhunimet janë kryer në praninë e njëra-tjetrës apo njëri-tjetrit, ndërsa dëshmitarë të tjerë janë rastet kur dhunimet janë kryer në prani të anëtarëve të familjes dhe të dëshmitarëve të tjerë.

DËSHMITARË TË NGJARJES*Grafiku nr. 15***5.8. Afërsia me dëshmitarët**

Në 183 raste të dhunës seksuale që ka pasur dëshmitarë gjatë përjetimit të ngjarjes, dëshmitarët kanë qenë anëtar të familjes. Sipas përshkrimit të ngjarjes nga viktimat, ka pasur raste kur viktimat janë dhunuar në praninë e prindërve dhe fëmijëve të tyre.

Rastet më të vështira janë përshkruar kur viktimat janë dhunuar në praninë e babait apo bashkëshortit. Në disa raste të tilla, familjarët e tyre (babai apo bashkëshorti) janë mbajtur të lidhur në vendin e ngjarjes përderisa para syve të tyre është kryer dhunimi. Po ashtu, si raste të rënda, viktimat i përshkruajnë edhe ato raste kur janë dhunuar në praninë e fëmijëve të tyre, shpeshherë fëmijëve të vegjël, si dhe rastet e fëmijëve që kanë përjetuar dhunë seksuale të cilët deklarojnë se në atë kohë nuk kanë qenë në gjendje ta kuptojnë se çfarë është duke ju ndodhur.

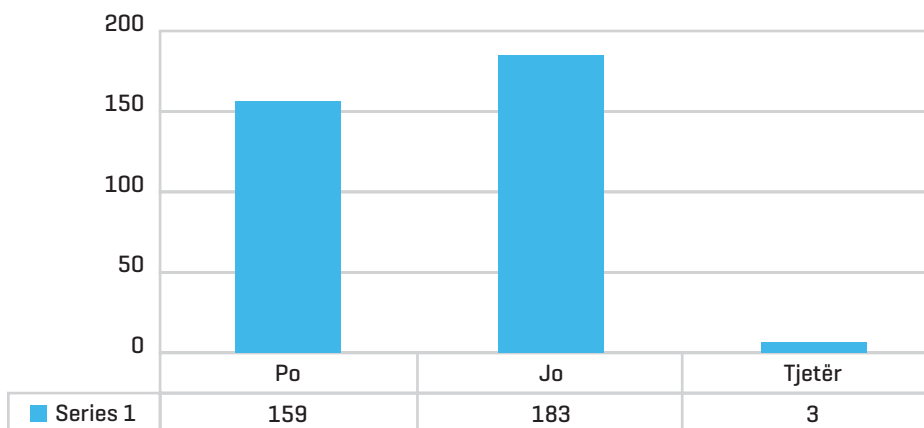
AFËRSIA ME DËSHMITARËT

Grafiku nr. 16

Në ngjarjet e dhunimeve grupore, viktimat kanë qenë dëshmitarë edhe të dhunimeve të tjera, përkatësisht në 159 raste viktimat përpos që kanë përjetuar dhunën seksuale personalisht, në të njëjtën kohë kanë qenë dëshmitarë të dhunimit ndaj viktimave të tjera.

VIKTIMA KA QENË DËSHMITAR-E E DHUNIMEVE TË TJERA

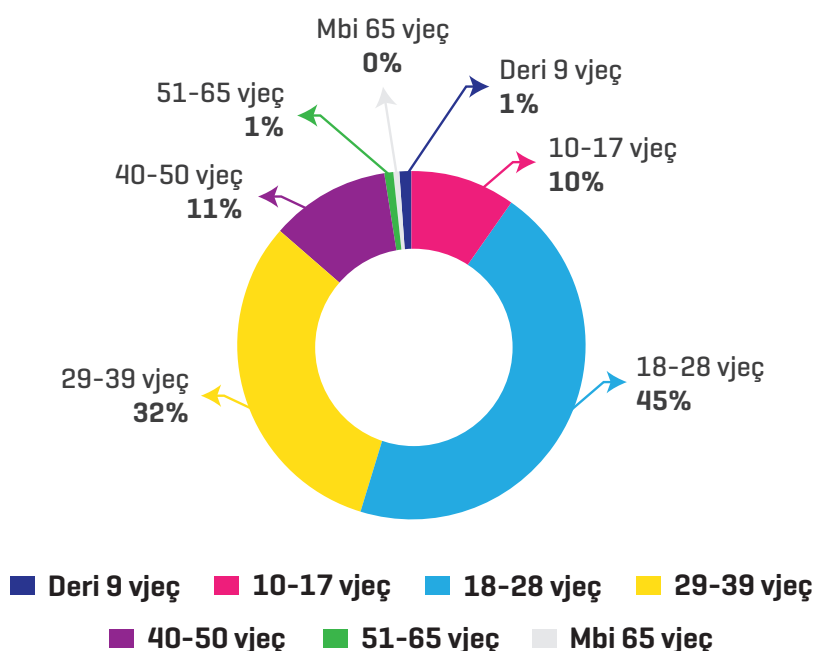
Grafiku nr. 17

5.9. Mosha e viktimave në kohën kur ka ndodhur ngjarja

Viktimat e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë u përkasin të gjitha moshave, por që fatkeqësisht një numër i konsiderueshëm i tyre, dhunën seksuale e kanë përjetuar në moshë shumë të re, përkatësisht 38 nga 345 rastet e dokumentuara, apo 11 % e rasteve kanë qenë të rinj dhe fëmijë të moshës nën 18 vjeç.

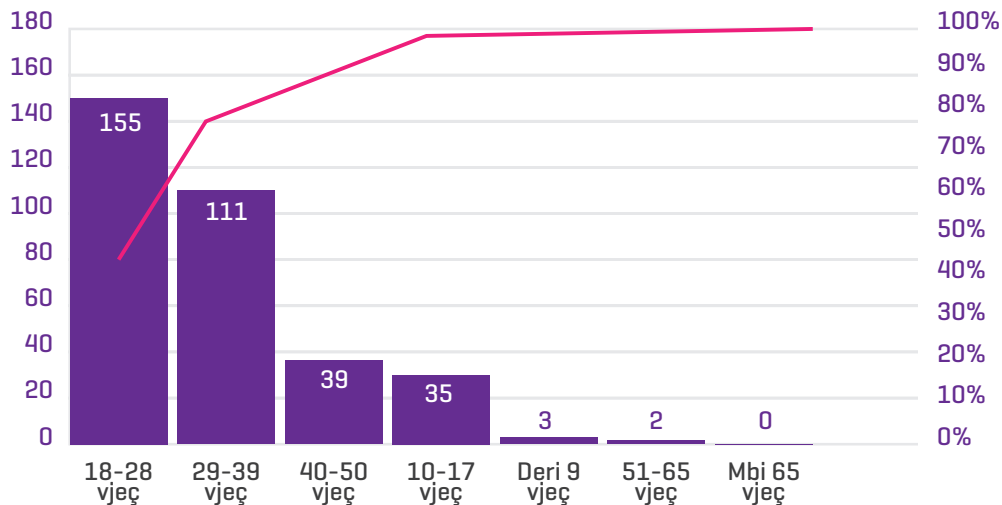
Në bazë të të dhënave të dokumentuara, dominuese është moshja 18-39 vjeçare, ku 155 viktima janë të moshës 18-28 vjeçare dhe 111 viktima të moshës 29-39 vjeçare.

Megjithatë, të dhënat e dokumentuara dhe të publikuara gjatë kësaj fazë nuk japin një pasqyrë të saktë të moshës së viktimave të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, pasi që gjatë grumbullimit të të dhënave për shkak të gjendjes së krijuar me Pandeminë Covid-19, nuk janë përfshirë në dokumentim viktimat e moshës mbi 65 vjeçare, për shkak se me Vendimet e Qeverisë kjo grup-moshë ka qenë më e rrezikuara nga Covid-19 dhe është rekomanduar që vetëm në raste të domosdoshme të dalin nga shtëpia. Duke pasur parasysh që procesi dokumentimit do të vazhdojë, edhe kjo kategori do të jetë pjesë e dokumentimit në të ardhmen.

Grafiku nr. 18

MOSHA

Grafiku nr. 19

5.10. Grupet e ceneshme si viktimat e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë

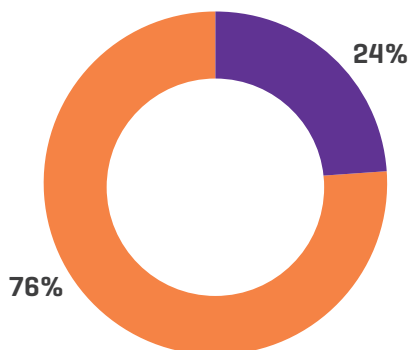
Viktimat e dhunës seksuale të luftës në Kosovë, përveç se 99% ishin civil, rreth 1/4 e të gjitha viktimave të përfshira në dokumentim i përkisnin grupeve të ceneshme shoqërorë.

Në mesin e grupeve të ceneshme, **38 viktimat ishin nën moshën 18 vjeçare; 28 shtatzëna; 7 lehona; si dhe 10 viktimat e grupeve të tjera të ceneshme (nën mjekim, me aftësi të kufizuara fizike dhe mendore, etj.).**

Rastet që kanë qenë shtatzëna para ngjarjes, disa prej tyre e kanë humbur fëmijën si pasojë e dhunës seksuale, ndërsa 5 prej tyre kanë deklaruar se dhunuesit kur e kanë parë që është shtatzënë, dhunimin e kanë kryer në atë mënyrë që viktimat i kanë detyruar të abortojnë.

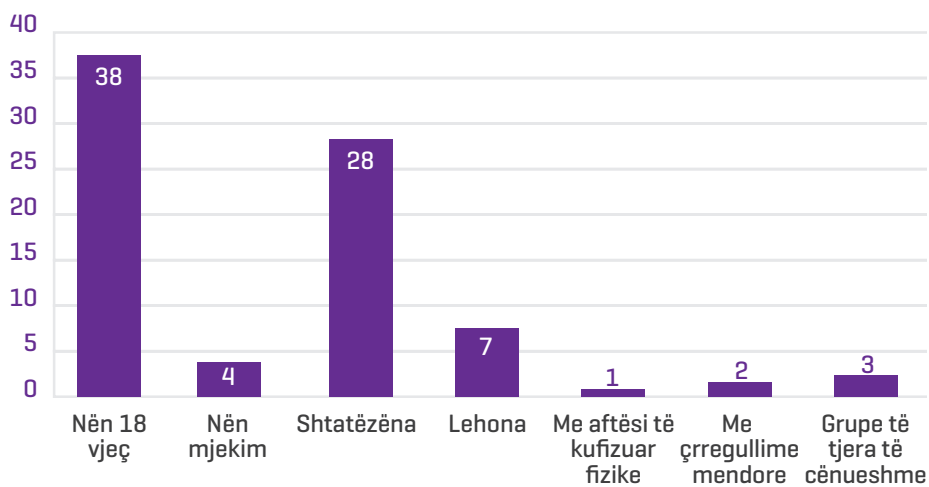
GRUPE TË CENUESHME

- Grupe të cënueshme
- Nuk i përkasin grupeve të cënueshme

Grafiku nr .20

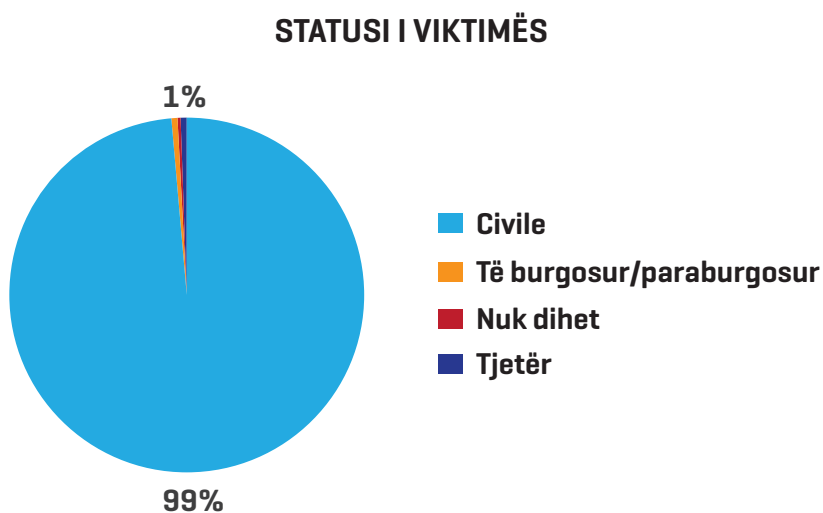
GRUPE TË CËNUESHME

Grafiku nr. 21

5.11. Statusi i viktimës në kohën kur ka ndodhur ngjarja

Nga të dhënat rreth statusit të viktimës në kohën kur ka ndodhur dhunimi, 341 nga 345 apo 99% të viktimave kanë qenë civile dhe të pambrojtur. Përveç viktimave civile, janë dokumentuar 2 të burgosur që kanë përjetuar dhunë seksuale, ndërsa 2 raste të tjera nuk e dinin se çfarë statusi kanë pasur.

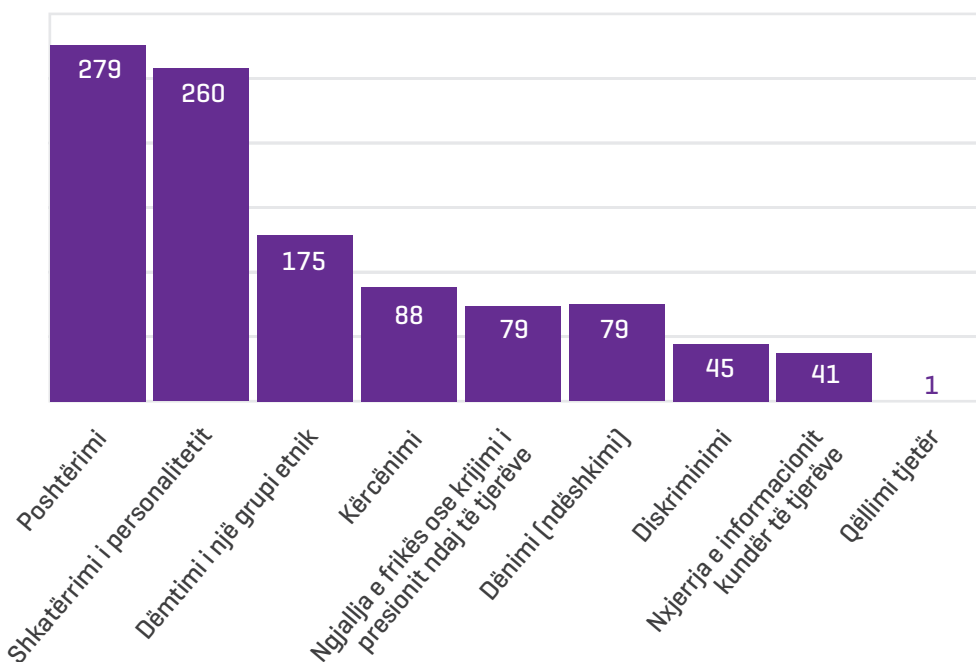
Grafiku nr. 22

6. MËNYRAT DHE FORMAT E DHUNIMIT

6.1. Qëllimi i dhunimit, sipas vlerësimit të viktimës

Gjatë trajtimit të rasteve të dhunës seksuale gjatë luftës, e po ashtu edhe gjatë procesit të dokumentimit, viktimat pyetën rreth përshtypjeve të tyre se cili ka qenë qëllimi i dhunimit. Viktimat kanë opinione të ndryshme rreth qëllimit të dhunimit, opinione të krijuara në bazë të rastit që kanë përjetuar përkatësisht sjelljeve të dhunuesit në raport me viktimën pasi që disa prej tyre kanë shprehur hapur arsyet e dhunimit.

QËLLIMI I DHUNIMIT

Grafiku nr. 23

Në pyetjen ndaj të intervistuarve se “cili mendoni se ka qenë qëllimi i dhunimit?”, të intervistuarit kanë pasur mundësi të japin më shumë se një opinion. Në bazë të përshtypjeve të tyre, si qëllim kryesor ishte “poshtërimi”, pastaj “shkatërimi i personalitetit”, “dëmtimi i një grupi etnik”, “kërcënimi”, “ngjallja e frikës ose krijimi i presionit ndaj të tjerëve”, “ndëshkimi”, “diskriminimi”, “nyxjerrja e informacionit kundër të tjerëve”, apo ndonjë qëllim tjetër.

Në 279 raste, të intervistuarit kanë deklaruar se dhunimi është përdorur me qëllim të *poshtërimit* para të tjerëve, familjarëve apo masës së gjerë. Po ashtu, dhunimi është përcjellë edhe me akte të tjera torturuese dhe çnjerëzore, gjë që viktimat i kanë vënë para turpit, sidomos në rastet kur dhunimi është kryer në praninë e anëtarëve të familjes apo të të njohurve.

260 raste kanë shprehur qëndrimin se dhunimi ka pasur për qëllim *shkatërrimin e personalitetit*, ku pasojat kanë qenë afatgjate dhe pothuajse të përhershme. Shumë të mbijetuar të dhunës seksuale kanë vuajtur çdo herë nga këto pasoja, sidomos ato raste kur përjetimi i dhunës seksuale ka ndikuar drejtpërdrejt në mirëqenien e tyre dhe në krijimin e raporteve bashkëshortore apo familjare.

Në 175 raste viktimat kanë deklaruar se dhunimi ndaj tyre është kryer me qëllim të *dëmtimit të një grupi etnik*.

Qëllimet e tjera si *kërcënimi, ndëshkimi, diskriminimi, nxjerrja e informacioneve kundër të tjerëve*, ngjallja e frikës ose krijimi i presionit ndaj të tjerëve, po ashtu kanë qenë evidente, por kryesisht të shoqëruara edhe me ndonjë qëllim kryesor, siç ishte *poshtërimi* apo *shkatërrimi i personalitetit*.

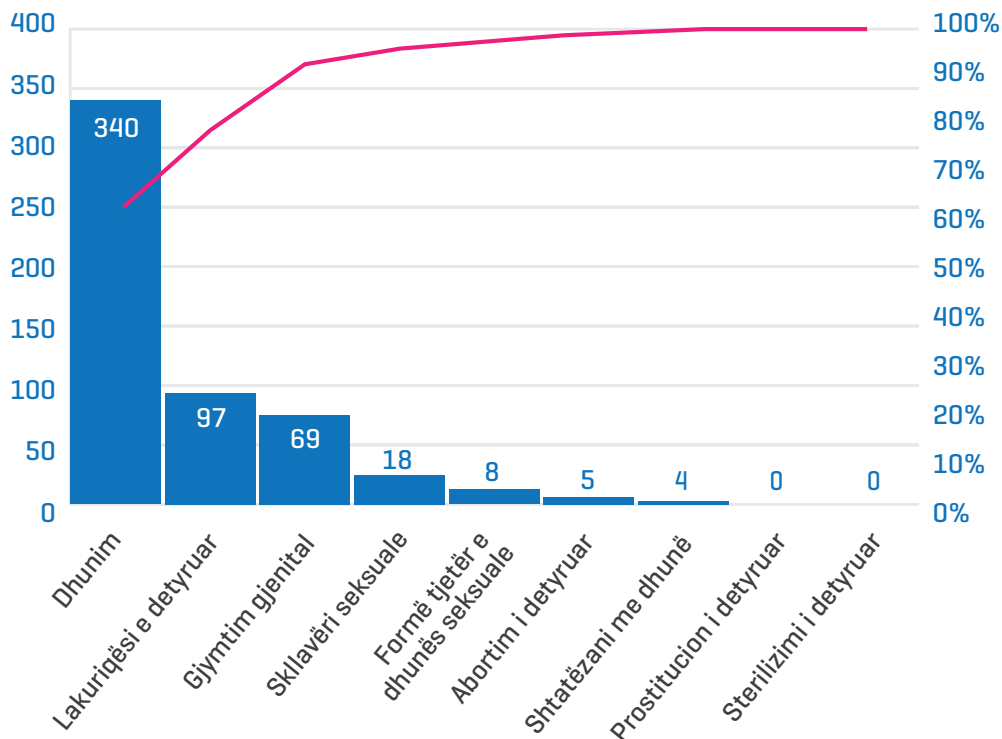
6.2. Llojet e dhunës seksuale

Dhuna seksuale gjatë luftës është ushtruar në forma dhe mënyra të ndryshme. Llojet e dhunës seksuale janë të parapara me Statutin e Romës për Gjykatën Penale Ndërkombëtare¹². Përveç llojeve të dhunës seksuale të listuar në Statutin e Romës, gjatë procesit të dokumentimit janë përfshirë edhe opsione të tjera të dhunës seksuale, siç janë: *abortimi i detyruar, lakuriqësia e detyruar dhe gjymtimi gjenital*. Gjatë punës shumë vjeçare me të mbijetuarit e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, shumë herë janë evidentuar edhe këto forma të dhunës seksuale. Prandaj, është konsideruar mjaftë e rëndësishme dokumentimi i të gjitha këtyre llojeve të dhunës seksuale, duke pasur parasysh që përdorimi i këtyre formave shpeshherë ka ndikuar në të ardhmen e viktimave, sidomos *gjymtimi gjenital* apo *abortimi i detyruar*. Po ashtu, *lakuriqësia e detyruar*, ka ndikuar tek të mbijetuarit sidomos kur kjo formë e dhunës seksuale është përdorur në praninë e familjarëve të viktimave.

Llojet e dhunës seksuale të dokumentuara janë listuar si në vijim: *dhunimi, skllavëria seksuale, prostitucioni i detyruar, shtatzënia me dhunë, sterilizimi i detyruar, abortimi i detyruar, lakuriqësia e detyruar, gjymtimi gjenital dhe forma të tjera të dhunës seksuale*.

¹² Statuti i Romës për gjykatën Penale Ndërkombëtare, i miratuar nga Konferenca Diplomatike e të Plotëfuqishmëve në Kombet e Bashkuara për themelimin e Gjykatës Ndërkombëtare Penale më 17 korrik 1998

LLOJI I DHUNIMIT

Grafiku nr. 24

Për të dokumentuar llojet e dhunës seksuale janë dhënë disa opsione, ku viktimat janë deklaruar se shpeshherë dhuna seksuale ndaj tyre është ushtruar në disa forma në të njëjtën kohë. Kështu që, të intervistuarve iu është mundësuar që të përgjigjen në më shumë se një opsion në rast se dhunën seksuale e kanë përjetuar në më shumë se një formë.

Në 340 raste të dokumentuara apo 99% , viktimat janë deklaruar se forma kryesore e dhunës seksuale që kanë përjetuar ka qenë **dhunimi**, por në disa raste dhunimi ka qenë i shoqëruar në të njëjtën kohë edhe me ndonjë formë tjetër të dhunës seksuale. Pra, përveç **dhunimit**, në 97 raste viktimat është detyruar të ekspozohet **lakuriq** para të pranishmëve. Shpeshherë ka ndodhur që në praninë e anëtarëve të ngushtë të familjes janë detyruar të qëndrojnë të zhveshur, apo në disa raste gjatë aktit të dhunës seksuale rrobat e viktimës janë hequr me forcë, duke i grisur me mjete të mprehta. Pas dhunimit, viktimat është detyruar që të dalë e zhveshur, ku kjo situatë ka shkaktuar traumë të dyfishtë të viktimat. Pastaj, në 69 raste viktimat kanë pësuar **gjymtime gjenitale**, kjo formë e dhunës seksuale është përdorur te të dyja gjinitë. Gjymtimi gjenital ka shkaktuar pasoja afatgjate të të mbijetuarit, ku disa prej tyre si pasojë e kësaj forme të dhunës seksuale nuk kanë arritur të krijojnë dhe mbajnë raporte familjare.

Sklavëria seksuale është përdorur në 18 raste, kryesisht kur viktimat janë marrë nga forcat serbe dhe janë vendosur në shtëpitë apo objektet ku kanë qëndruar forcat ushtarake dhe paramilitare. Dhe përveç dhunimit janë detyruar t'ju shërbejnë me ushqim dhe pastrim forcave ushtarake dhe paramilitare.

Në bazë të të dhënave të dokumentuara, si grupe të cënueshme janë evidentuara 28 shtatzëna.

Rastet që kanë qenë shtatzëna para ngjarjes, disa prej tyre e kanë humbur fëmijën si pasojë e dhunës seksuale, ndërsa 5 prej tyre kanë deklaruar se kanë pasur **abortim të detyruar**.

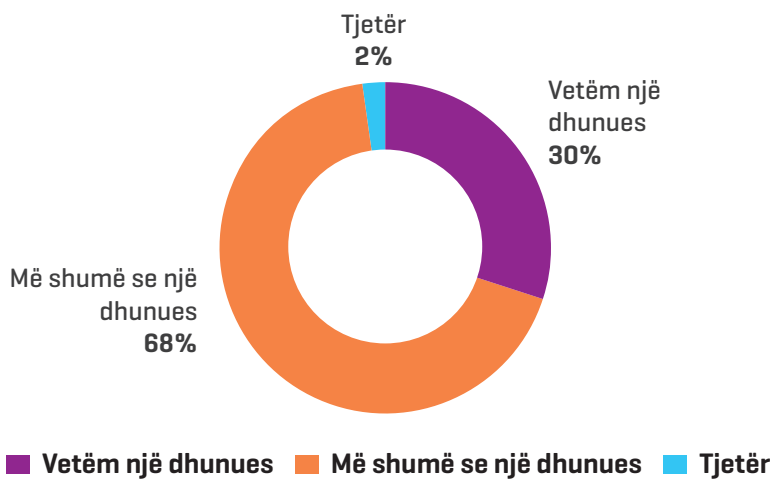
Përveç dhunimit si formë kryesore e dhunës seksuale, nga 345 rastet e dokumentuara, 13 prej tyre kanë mbetur **shtatzënë** si pasojë e dhunimit. Nga 13 rastet shtatzëna, 4 prej tyre kanë deklaruar se gjatë dhunimit qëllimi kryesor i kryerësve ka qenë shtatzënia me dhunë, ndërsa rastet e tjera vetëm pas disa javë e kanë kuptuar që janë shtatzëna si pasojë e dhunimit.

Gjatë fazës së parë të dokumentimit, nuk janë evidentuar raste të *prostitucionit apo sterilizimit të detyruar*.

6.3. Pjesëmarrja e disa dhunuesve në një rast

Viktimat e intervistuar kanë deklaruar se në 68% të rasteve, dhuna seksuale ndaj tyre është ushtruar nga më shumë se një dhunues, përderisa vetëm në 30% të rasteve ka qenë i përfshirë vetëm një dhunues.

Në rastet kur ka marrë pjesë vetëm një dhunues, kryesisht ai nuk ka qenë i vetëm në rast, por ka pasur edhe pjesëtar të tjerë. Mirëpo, në dhunim të viktimës ka marrë pjesë vetëm një person, përderisa personat e tjerë që kanë qenë bashkë me dhunuesin kanë qenë duke e dhunuar dikë tjetër në të njëjtin vend ose kanë qenë duke bërë roje derisa është kryer dhunimi. Ndërsa, në disa raste edhe i kanë ndihmuar dhunuesit për ta mbajtur viktimën. Në raste të ngjashme kur prezent kanë qenë më shumë se një person, në 2% të rasteve viktimat deklarojnë se nuk e dinë sa persona kanë marrë pjesë në dhunim, pasi që me fillimin e dhunimit nga personi i parë, viktimat e ka humbë vetëdijen dhe nuk ka qenë në gjendje ta kujtojë nëse kanë marrë pjesë një apo më shumë dhunues.

NUMRI I DHUNUESVE NË NJË RAST*Grafiku nr. 25*

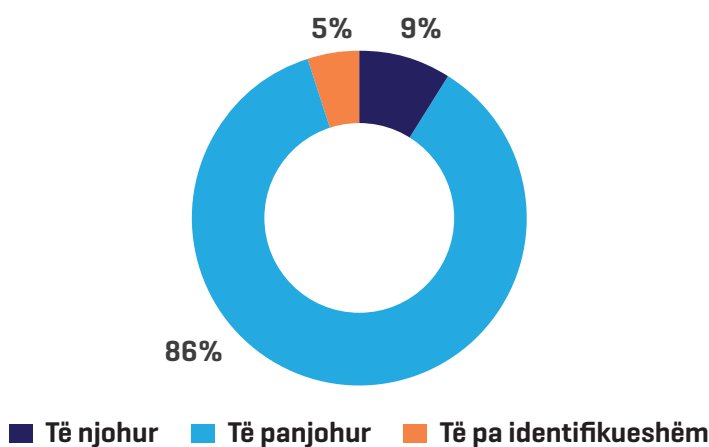
7. IDENTITETI, PËRKATËSIA ETNIKE DHE POZITA UDHËHEQËSE E KRYESIT / DHUNUESIT

7.1. Identifikimi i kryesve

Dhunimet seksuale gjatë luftës në Kosovë kanë qenë mirë të organizuara nga forcat paramilitare, ushtarake dhe policore serbe kundër popullatës civile, ku në shumicën e rasteve kryesit kanë qenë të uniformuar (paramilitar dhe ushtar) dhe të njëjtit kanë qenë të *panjohur* për viktimat.

Në 31 raste të dokumentuara [apo 9%], viktimat i kanë *njohur* dhunuesit. Dhunuesit janë njohur nga viktimat në ato raste kur ata kanë qenë fqinjë të viktimave, të cilët dhunimin e kanë kryer si zyrtar shteti apo pjesëtar të uniformuar, apo në disa prej rasteve të tilla dhunimet janë kryer edhe nga fqinjët civil por që kanë qenë nën kontroll nga forcat policore, ushtarake apo paramilitare. Në disa prej rasteve kur kryesit kanë qenë të identifikueshëm nga viktimat, ata kanë qenë udhëheqës të institucioneve, p.sh. komandant i stacionit policor, polic apo inspektor i njohur nga komunitetit, etj.

IDENTIFIKIMI I KRYERËSVE

Grafiku nr. 26

Në 5% të rasteve kryesit kanë qenë të *pa identifikueshëm* nga viktima, raste këto kur dhunuesit kanë qenë të maskuar, me fytyrë të mbuluar dhe viktimat nuk kanë mundur t’ia vërejnë fytyrën. Në këto raste viktimat janë deklaruar se nuk janë në gjendja të dinë se a ka qenë i njohur apo i pa njohur kryesi pasi që nuk kanë arritur që t’ia shohin të fytyrën.

Në 31 rastet që viktimat e njohin kryesin, e përshkruajnë në detaje fizionominë dhe emrin apo pseudonimin e kryesve, pozitën e tij gjatë luftës apo nëse janë njohur me dhunuesin para se të ndodhë ngjarja. Viktimat janë në gjendja të japin të dhëna të mjaftueshme për identifikimin e kryesit.

Ndërsa, në rastet e tjera kur viktimat nuk i kanë njohur kryesit, janë në gjendje që të japin një përshkrim të përgjithshme mbi pamjen dhe paraqitjen e tij, por që nuk i njohin me emra. Megjithatë, edhe në këto raste viktimat kanë mundur të identifikojnë gjuhën që kanë folur kryesit, si dhe në shumicën e rasteve e kanë dalluar uniformën. Pra, viktimat kanë arritur që të japin një përshkrim rreth përkatësisë etnike të kryesve, statusin apo pozitën e tyre, si dhe funksionin nëse kanë qenë zyrtarë shteti.

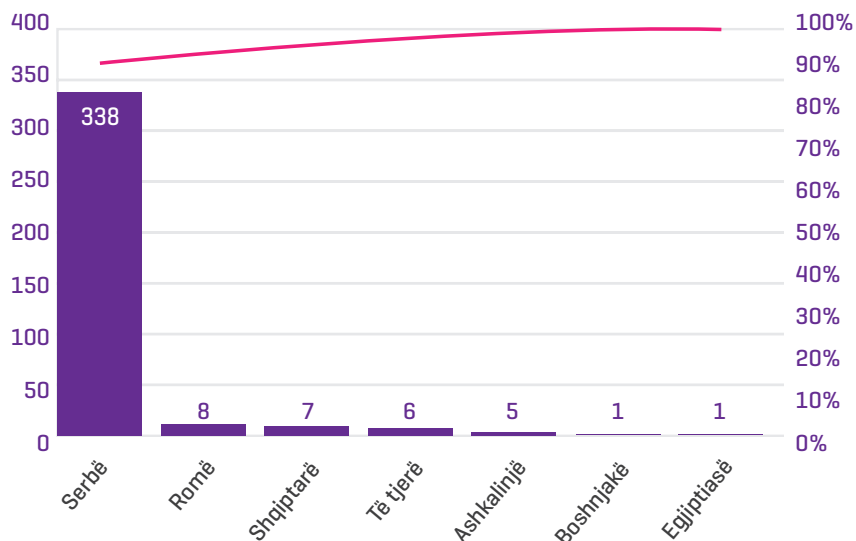
7.2. Përkatësia etnike e kryesve

Duke pasur parasysh se në 68% të rasteve në një dhunim kanë marrë pjesë më shumë se një person, te pyetja rreth përkatësisë etnike, përgjigjet kanë qenë me shumë opsione. Pra, në një dhunim ka pasur raste kur kanë marrë pjesë dhunues të etniteteve të ndryshme, p.sh. serb dhe rom apo shqiptar, serb dhe ashkali, rom dhe shqiptar etj..

Në 6 raste viktimat kanë deklaruar se dhunuesit kanë pasur identitet tjetër, ku në përshkrimin e disa prej këtyre rasteve viktimat kanë deklaruar se dhunuesit kanë folur në gjuhën ruse.

Në bazë të të dhënave të dokumentuara, janë 7 raste në të cilat viktimat kanë deklaruar se dhunuesit kanë qenë shqiptarë. Në këto raste viktimat kanë qenë shqiptare, ndërsa dhunuesit shqiptarë por që kanë qenë bashkëpunëtorë të forcave serbe, qoftë të uniformuar apo zyrtarë shteti.

PËRKATËSIA ETNIKE E KRYERËSVE

Grafiku nr. 27

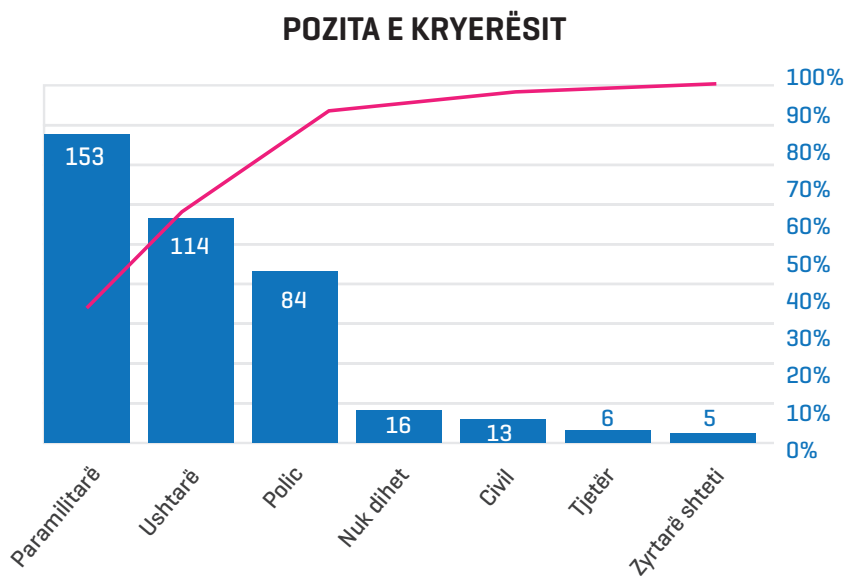
7.3. Pozitat udhëheqëse të kryesve

Në pjesën dërmuese të rasteve të dhunimit gjatë luftës, kryesit kanë qenë të uniformuar, respektivisht numri më i madh i dhunimeve është kryer nga forcat *paramilitare* dhe *ushtarake* serbe. Në bazë të uniformave të dhunuesve, viktimat kanë deklaruar se kryesit e dhunimeve kanë qenë paramilitarë serb.

Në disa raste dhunimet janë kryer nga kryes të pozitave të ndryshme, si p.sh. në të njëjtin rast kanë marr pjesë paramilitarët dhe policët, policët dhe civilët bashkërisht etj.

Rastet e dhunimeve të deklaruara se janë kryer nga *civilët*, kanë qenë raste që kryesisht kanë ndodhur nga më shumë se një dhunues kur dhunuesit civilë kanë qenë bashkërisht me forcat e uniformuara.

Në mesin e rasteve të dhunës seksuale gjatë luftës, ka pasur prej tyre që kryesit kanë qenë *zyrtarë shteti*. Në bazë të përgjigjeve se kryesit kanë qenë zyrtarë shteti, këto raste kanë të bëjnë me kryerjen e dhunimeve nga personat civilë por që kanë pasur pozita në institucionet shtetërore, si: administratë, arsim, shëndetësi etj. dhe duke shfrytëzuar pozitën zyrtare kanë dhunuar seksualisht viktimat gjatë luftës.

Grafiku nr. 28

8. DËMET E SHKAKTUARA SI PASOJË E DHUNIMIT DHE OFRIMI I SHËRBIMEVE PROFESIONALE

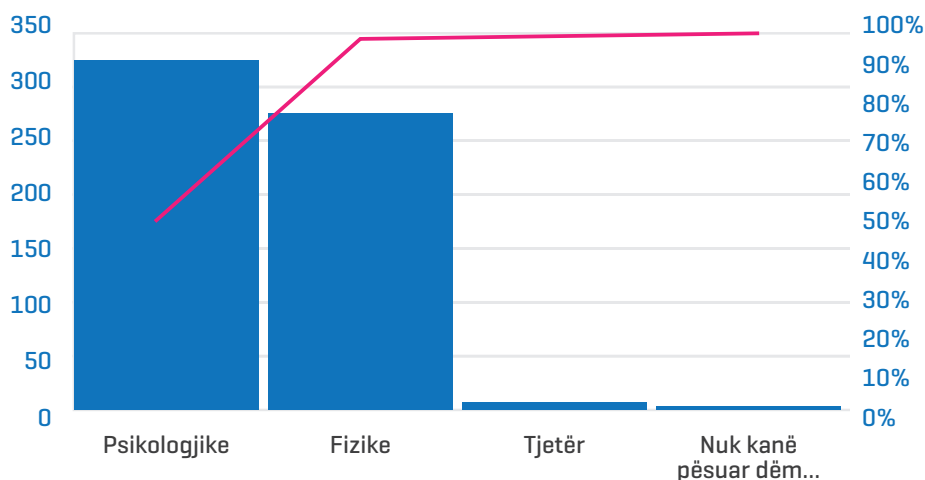
8.1. Dëmet shëndetësore si pasojë e dhunimit

Dhuna seksuale gjatë luftës në Kosovë ka shkaktuar dëme të shumta të mbijetuarit si në aspektin fizik dhe psikik, po ashtu dhe atë social.

Të mbijetuarit janë deklaruar se në shumicën e rasteve kanë pasojë fizike dhe psikologjike nga dhuna seksuale. Rreth 98% e tyre kanë deklaruar se kanë pësuar dëmtime psikike, ndërsa 82% kanë deklaruar se kanë pësuar edhe dëmtime fizike. Disa nga të mbijetuarit janë trajtuar dhe vazhdojnë të trajtohen në aspektin fizik dhe psikologjik, mirëpo një numër i konsiderueshëm i tyre nuk vazhdojnë trajtimin për pasojat shëndetësore, pavarësisht nevojës për trajtim.

Përveç dëmtimeve fizike dhe psikologjike, 8 të mbijetuar kanë deklaruar se kanë pësuar edhe dëme tjera, siç janë: marrëdhëniet familjare apo bashkëshortore, ashtu siç është cekur se disa prej tyre kanë përfunduar me shkurorëzim si pasojë e përjetimit të dhunës seksuale gjatë luftës.

DËMET SHËNDETËSORE

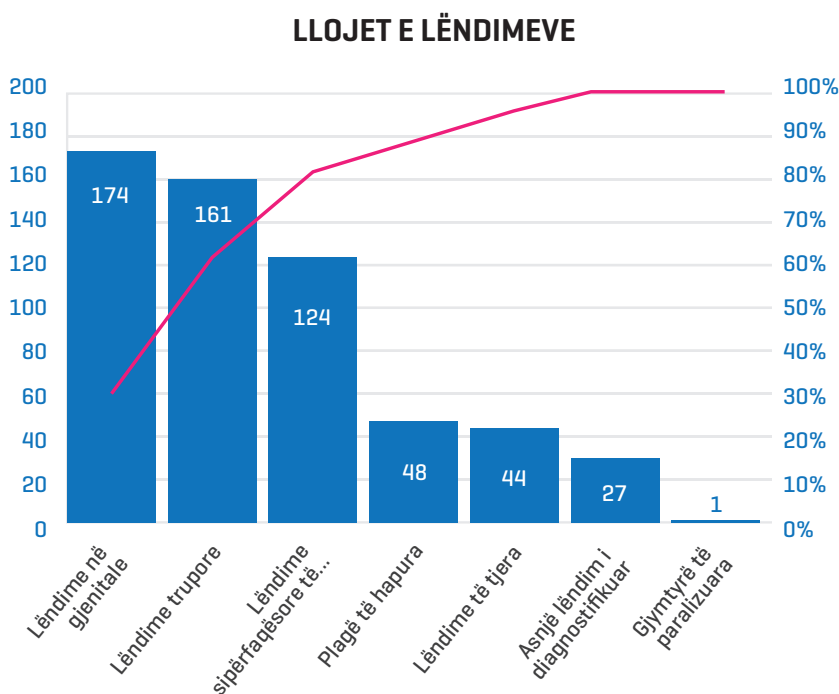

Grafiku nr. 29

8.2. Llojet e lëndimeve fizike si pasojë e dhunimit

Dëmet e shkaktuara si pasojë e dhunës seksuale shpeshherë janë shoqëruar edhe me lëndime fizike, të cilat kanë qenë evidente në trupin e viktimeve, disa nga të cilat lëndime kanë mbetur të përhershme. Të dhënat në vijim, paraqesin numrin e rasteve që kanë pësuar lëndime fizike gjatë dhunimit, të shoqëruara me më shumë se një lloj i lëndimit.

Gjatë intervistimit, të mbijetuarit janë pyetur për llojin e lëndimeve të shkaktuara gjatë aktit të dhunimit, ku pjesa më e madhe e atyre që kanë pësuar lëndime, lëndimet kanë qenë në *organet gjenitale*, të shkaktuara gjatë aktit seksual me dhunë, apo shpeshherë janë përdorur edhe mjete të ndryshme për t'i shkaktuar këto lëndime. Nga 345 rastet e dokumentuara, **174** kanë deklaruar se kanë pasur **lëndime në organet gjenitale** si pasojë e dhunimit. Lëndimet në organet *gjenitale* janë shkaktuar ndaj të dy gjinive.

Grafiku nr. 30

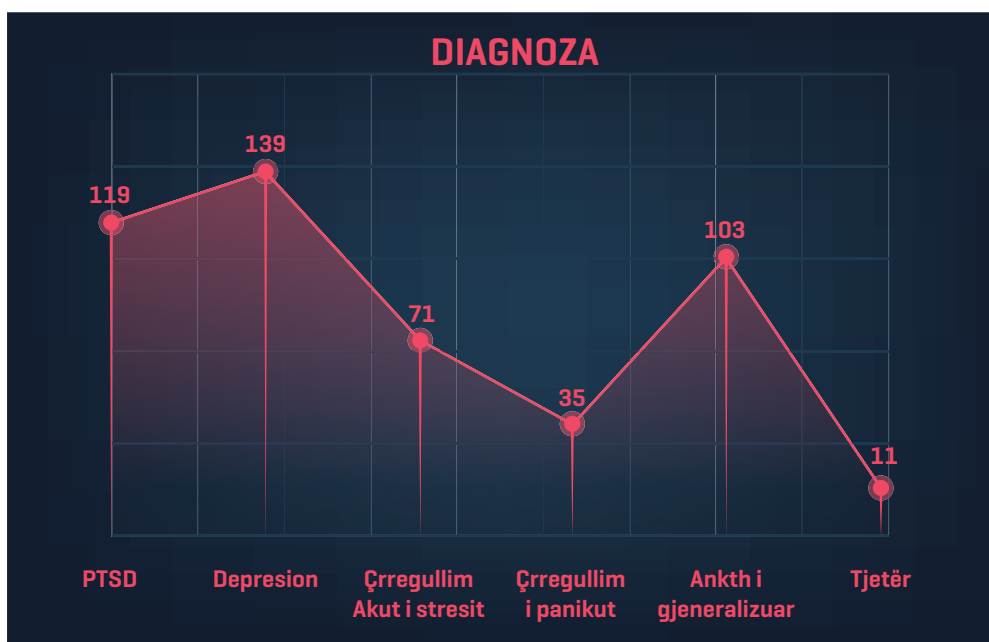
Lëndime trupore kanë pësuar 161 raste, lëndime këto të shkaktuara para, gjatë dhe pas aktit të dhunimit. Dhunimet shpeshherë janë shoqëruar edhe me përdorimin e forcës fizike, sidomos në ato raste kur viktimat kanë tentuar të bëjnë rezistencë gjatë dhunimit, atëherë dhunuesit kanë ushtruar dhunë fizike duke i goditur viktimat, dhe duke i ngrënë zvarrë etj.. Po ashtu janë evidentuar rastet kur janë shkaktuar lëndime të rënda, p.sh. therje me thikë, goditje me pjesë të automatikut.

Lloje të tjera të **lëndimeve të deklaruara nga të mbijetuarit, janë lëndimet sipërfaqësore të lëkurës dhe muskujve, plagë të hapura, gjymtyrë të paralizuar si dhe lëndime të tjera të paspecifikuara.**

8.3. Diagnoza e shkaktuar si pasojë e dhunimit

Përveç lëndimeve fizike të shkaktuara gjatë dhunimit, viktimat e dhunës seksuale gjatë luftës kanë përjetuar dëmtime të përhershme në shëndetin mendor.

Organizatrat joqeveritare kanë qenë mekanizmi kryesor që ka ofruar trajtim dhe rehabilitim në shëndetin mendor për të mbijetuarit e torturës dhe të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë. Kështu, QKRMT që nga përfundimi i luftës misionin kryesor e ka pasur trajtimin dhe rehabilitimin e të mbijetuarve të luftës. Përkundër trajtimit të vazhdueshëm ndaj të mbijetuarve, pasojat në shëndetin mendor kanë qenë afatgjate dhe thajse të pashërueshme për disa nga viktimat, që vazhdojnë të ballafaqohen edhe sot me pasojat. Megjithëkëtë, ka shumë raste të cilët nuk janë trajtuar më parë për traumat dhe pasojat në shëndetin mendor.

Grafiku nr. 31

Nga rastet e dokumentuara, 139 prej tyre kanë deklaruar se vuajnë nga depresioni, 119 janë me PTSD [Çrregullimi i Stresit Post Traumatik], 103 raste me ankth të gjeneralizuar, etj. Në këto të dhënat, ka raste që kanë deklaruar se kanë më shumë se një diagnozë.

8.4. Shtatzënia si pasojë e dhunimit

Përveç dëmtimeve shëndetësore dhe psikologjike, dhuna seksuale ka lënë pasojë edhe më të rënda sipas të mbijetuarve, siç është shtatzënia si pasojë e dhunës seksuale. Nga 325 të mbijetuarat gra dhe vajza, 13 prej tyre kanë mbetur shtatzënë si pasojë e dhunimit.

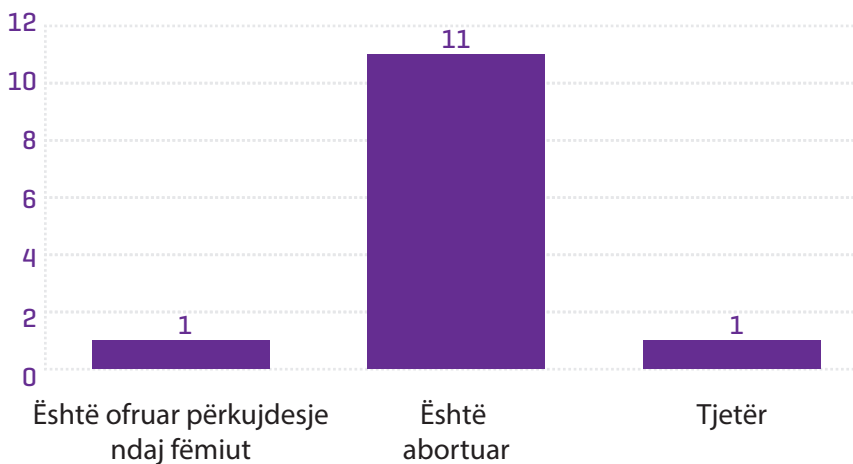
Duke pasur parasysh që shumë shpesh pas dhunimit viktimat janë detyruar që të shpërngulen nga vendi ku ka ndodhur ngjarja duke u detyruar që të lëvizin nga fshati në fshat apo edhe të zhvendosen jashtë vendit, ato e kanë pasur të vështirë që të kuptojnë menjëherë pas ngjarjes se a ka pasur shtatzëni si pasojë e dhunës seksuale. Megjithatë, 13 nga 325 rastet, kanë deklaruar se pas një kohe e kanë kuptuar për shtatzëninë me dhunë.

8.5. Qasja ndaj shtatzënisë si pasojë e dhunimit

Nga 13 rastet e dokumentuara të shtatzënisë si pasojë e dhunimit, vetëm në një rast viktimat e ka e ka lindur fëmijën të gjallë për të cilin ende kujdeset.

Në 11 raste viktimat kanë abortuar qëllimshëm për shkak se nuk kanë dëshiruar që ta mbajnë fëmijën, ndërsa në një rast viktimat ka pasur abort spontan përkundër që ka vendosur ta mbajë fëmijën.

ÇFARË KA NDODHUR ME FËMIUN?

Grafiku nr. 32

9. TRAJTIMI MJEKËSOR DHE PSIKOLOGJIK I TË MBIJETUARËVE TË DHUNËS SEKSUALE GJATË LUFTËS NË KOSOVË

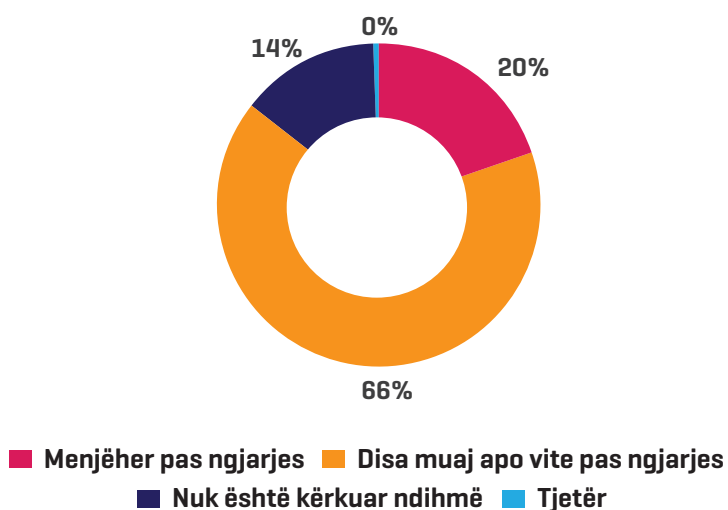
Në bazë të dhënave të paraqitur në këtë raport, viktimat e dhunës seksuale vuajnë nga pasoja të ndryshme në aspektin shëndetësor dhe psikologjik, pasoja këto që janë evidente edhe shumë vite pas ngjarjes së përjetuar.

Sipas këtyre të dhënave, viktimat kanë pësuar edhe lëndime fizike gjatë dhunimit dhe në bazë të deklaratave të tyre, 20 % e të gjitha rasteve [69 raste] kanë kërkuar ndihmë mjekësore menjëherë pas ngjarjes, ndërsa 66 % [229 raste] ndihmë mjekësore kanë kërkuar disa muaj apo vite pas ngjarjes. Rastet që kanë kërkuar ndihmë mjekësore pas disa muajve, këtë e kanë bërë pas përfundimit të luftës apo pas zhvendosjes dhe rikthimit në vendbanimet e tyre. Por ka raste të cilat me vite nuk janë trajtuar, kryesisht rastet me pasoja në shëndetin mendor. Këto raste nuk kanë kërkuar ndihmë mjekësore apo psikologjike menjëherë, derisa gjendja shëndetësore dhe psikologjike iu është rënduar dhe trajtimi ka qenë i pashmangshëm Megjithëkëtë, viktimat jo çdo herë kanë treguar shkakun e pasojave shëndetësore dhe psikologjike, po kryesisht këto probleme i kanë paraqitur si ngjarje të përgjithshme të luftës, apo për shkak të ndonjë situatë tjetër në familje, p.sh. kanë pasur anëtarë të familjes të vrarë, të zhdukur, të plagosur etj. Ndërsa për dhunën seksuale përveç në organizatat joqeveritare, në institucionet e tjera shumë rrallë e kanë raportuar apo kanë kërkuar ndihmë mjekësore dhe psikologjike për pasojat e dhunës seksuale.

Ndihma mjekësore dhe psikologjike është ofruar nga institucionet e ndryshme, varësisht se kur është kërkuar kjo ndihmë. Në rastet kur ndihma është kërkuar menjëherë pas ngjarjes, ajo është ofruar në kampet e refugjatëve, kampet ushtarake, organizata ndërkombëtare etj. Ndërsa pas përfundimit të luftës, ndihma mjekësore iu është ofruar në institucionet shëndetësore publike dhe private, si dhe në organizatat joqeveritare të themeluara me qëllim të trajtimit dhe ofrimit të shërbimeve për këto raste.

Në tabelën në vijim, janë paraqitur institucionet që kanë ofruar trajtim mjekësor dhe psikologjik, por që përfshin ofrimin e shërbimeve të kombinuar, p.sh. një e mbijetuar në të njëjtën kohë trajtohet në institucionet shëndetësore publike, private dhe organizata joqeveritare.

**A ËSHTË KËRKUAR NDIHMË MJEKËSORE/
PSIKOLOGJIKE PAS NGJARJES SË PËRJETUAR?**

Grafiku nr. 33

Institucionet që kanë ofruar ndihmë mjekësore dhe psikologjike pas ngjarjes së përjetuar:

Ndhimma mjekësore / psikologjike ofruar pas ngjarjes nga:	Lloji i institucionit	Numri i rasteve
	Institucionet publike shëndetësore	141
	Institucionet private shëndetësore	101
	Në kamp ushtarak	2
	Në kamp refugjatësh	11
	Organizatata ndërkombëtare	5
	Organizatata joqeveritare vendore	232
	Nuk ka marrë asnjëherë ndihmë mjekësore / psikologjike	5
	Tjetër	3

Tabela nr. 2

9.1. Trajtimi mjekësor dhe psikologjik aktual

Kanë kaluar më shumë se 20 vjet nga përfundimi i luftës, përkatësisht nga përjetimi i ngjarjeve të dhunës seksual, por të mbijetuarit ende ballafaqohen me pasojat shëndetësore. Aktualisht, 85 % e rasteve [269 raste] të dokumentuara janë nën trajtim mjekësor apo psikologjik, nga të cilat 243 ende iu ofrohet trajtim mjekësor dhe psikologjik nga organizatat joqeveritare.

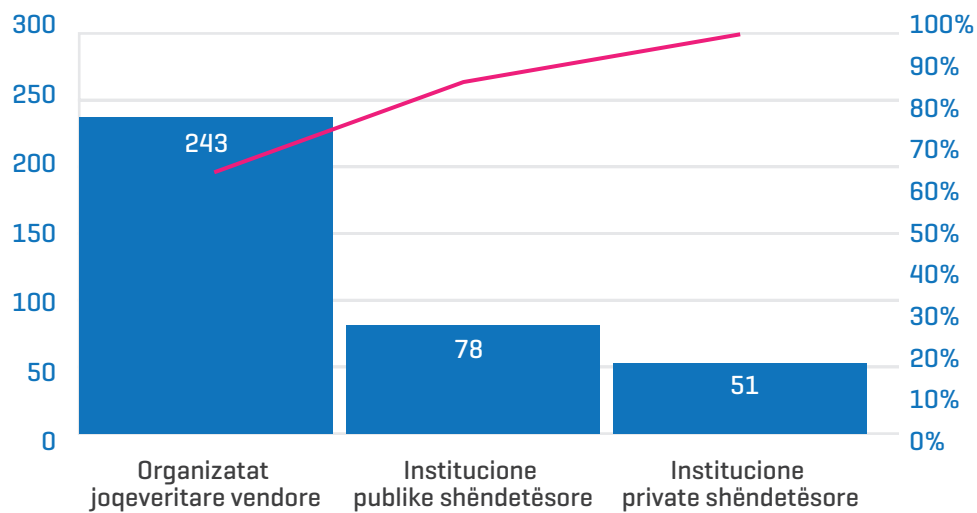
Ndihma mjekësore/psikologjike e cila ofrohet aktualisht:

Ndhma mjekësore/ psikologjike e cila ofrohet aktualisht:	Lloji i institucionit	Numri i rasteve
	Institucionet publike shëndetësore	78
	Institucionet private shëndetësore	51
	Organizatave joqeveritare vendore	243

Tabela nr. 3

Që nga përfundimi i luftës, organizatat joqeveritare kanë pasur rol të rëndësishëm dhe kryesor në trajtimin dhe ofrimin e shërbimeve mjekësor dhe psikologjik.

Mekanizmat institucional dhe legjislativ në fuqi nuk kanë paraparë mundësi për trajtimin rehabilitues dhe psikosocial për të mbijetuarit e luftës, në veçanti të mbijetuarve të dhunës seksuale. Përderisa kategorive të tjera të dala nga lufta, iu mundësohet trajtimi pa pagesë në institucionet shëndetësore publike, të mbijetuarit e dhunës seksuale nuk përfitojnë nga kjo e drejtë. Për më tepër, me ligjin i cili njih statusin “viktimitë e dhunës seksuale” nuk është përfshirë qasje në shërbime shëndetësore pa pagesë. Në këtë drejtim, roli i organizatave joqeveritare ka qenë i pazëvendësueshëm, duke mbuluar ofrimin e këtyre shërbimeve pa pagesë.

NDIHMA MJEKESORE DHE PSIKOLOGJIKE OFROHET NGA:*Grafiku nr. 34*

10. QASJA NË DREJTËSI E TË MBIJETUARVE TË DHUNËS SEKSUALE

“E drejta për Drejtësi” është njëra ndër katër shtyllat kryesore të drejtësisë tranzicionale. Deri më tani kjo e drejtë ka dështuar së realizuari, jo për mungesën e gatishmërisë së viktimave për të raportuar apo dëshmuar rreth ngjarjeve, por për shkak të sistemeve të drejtësisë që ka administruar me krimet e luftës. Ky sistem, përveç që nuk ka arritur t’i sigurojnë drejtësi viktimave të dhunës seksuale, ka dëmtuar dhe ri-viktimizuar të mbijetuarit duke u marrë e ri-marrë në pyetje, pa asnjë rezultat konkret.

Pas përfundimit të luftës në Kosovë, sistemi i drejtësisë është administruar nga Misioni i Kombeve të Bashkuara në Kosovë – UNMIK deri në shpalljen e Pavarësisë së Republikës së Kosovës më 17 shkurt 2008.

Nga 2008 deri në 2018, krimet e luftës janë trajtuar nga Misioni i Bashkimit Evropian – EULEX, ndërsa nga viti 2014 EULEX filloi transferimin e lëndëve për krimet e luftës tek autoritetet vendore.

Menjëherë pas përfundimit të luftës, meshpresë dhe besim se misioni ndërkombëtar UNMIK do të trajtojë me prioritet dhe seriozitet krimet e luftës në Kosovë, të mbijetuarit e dhunës seksuale sikurse edhe viktimat e tjera të luftës raportuan ngjarjet dhe përjetimet e tyre duke dorëzuar të gjitha dëshmitë që kishin, përfshirë ato të trajtimit të plagëve dhe lëndimeve të tjera. Mirëpo, më vonë u dëshmuua se administrata e UNMIK-ut për trajtimin e rasteve të luftës dështoi në përmbushjen e misionit në këtë fushë, përkatësisht viktimave asnjëherë nuk iu siguroa qasje në drejtësi dhe mbi të gjitha edhe dëshmitë që dhanë para këtij misioni u zhdukën, përkatësisht mbetën të pa qasshme për viktimat dhe autoritetet vendore. Kjo për faktin, se përkundër raportimeve dhe dëshmimeve, asnjë rast i krimeve të dhunës seksuale gjatë luftës nuk u dënua nga ky mision. Pastaj, EULEX ka vazhduar me trajtimin e krimeve të luftës, mirëpo pa ndonjë rezultate konkret për viktimat e dhunës seksuale.

10.1. Hetimet dhe gjykimet e rasteve të dhunës seksuale nga prokurorët dhe gjyqtarët vendor

Pas bartjes së kompetencave të prokurorët vendor, përkatësisht të Prokuroria Speciale, kanë filluar hetimet për dhjetëra raste të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë.

Në vitin 2017, QKRMT dhe organizatat partnere kanë arritur marrëveshje bashkëpunimi me Njësinë e Hetimeve për Krimet e Luftës si dhe me Prokurorinë Speciale, me qëllim të bashkëpunimit rreth trajtimit të rasteve të dhunës seksuale gjatë luftës. QKRMT në bashkëpunimi me Njësinë e Hetimeve të Krimeve të Luftës, gjatë vitit 2019 ka hartuar dhe publikuar Protokollin e parë për identifikimin, hetimin dhe trajtimin e rasteve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, pasi që deri më tani nuk ka pasur procedura standarde të veprimit për trajtimin e rasteve të dhunës seksuale.

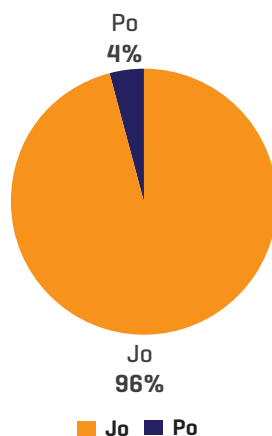
Gjatë dy viteve të fundit QKRMT ka bashkëpunuar ngushtë me policinë dhe prokurorinë vendore në trajtimin e rasteve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë. Kohëve të fundit disa nga viktimat janë marrë në pyetje nga Prokuroria Speciale në ambientet e QKRMT-së, me qëllim që viktimave t'iu ofrohet mbështetje psikosociale dhe qasje më e lehtë në drejtësi.

Deri më tani QKRMT ka referuar rreth 20 raste për hetim në policinë dhe prokurorinë vendore, ku për dy raste janë ngritur aktakuzat për dhunë seksuale gjatë luftës në Kosovë. Për njërin rast është konfirmuar aktakuza dhe në fillim të vitit 2021 fillon procesi gjyqësor në Departamentin Special të Gjykatës Themelore në Prishtinë.

10.2. Paraqitja e rasteve në institucionet e drejtësisë

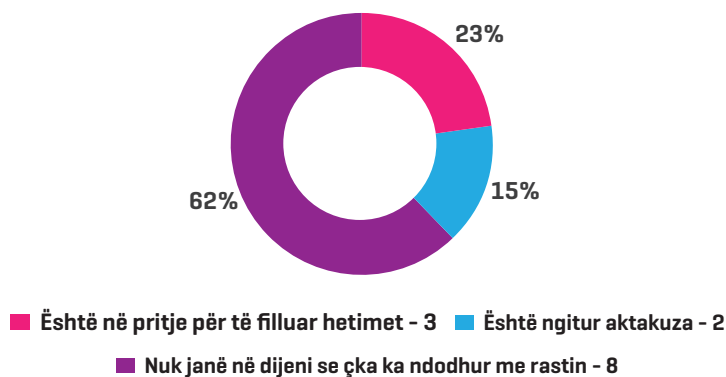
Gjatë procesit të dokumentimit, nga 345 rastet e dokumentuara, vetëm 13 prej tyre kanë deklaruar se e kanë paraqitur rastin para organeve të drejtësisë, nga të cilat 3 raste janë në pritje të hetimit dhe në 2 raste është ngritur aktakuza, ndërsa në 8 raste viktimat nuk janë në dijeni se çka ka ndodhur me rastin.

A ËSHTË PARAQITUR RASTI NË INSTITUCIONET E DREJTËSISË?

Grafiku nr. 35

REZULTATET PAS PARAQITJES SË RASTIT

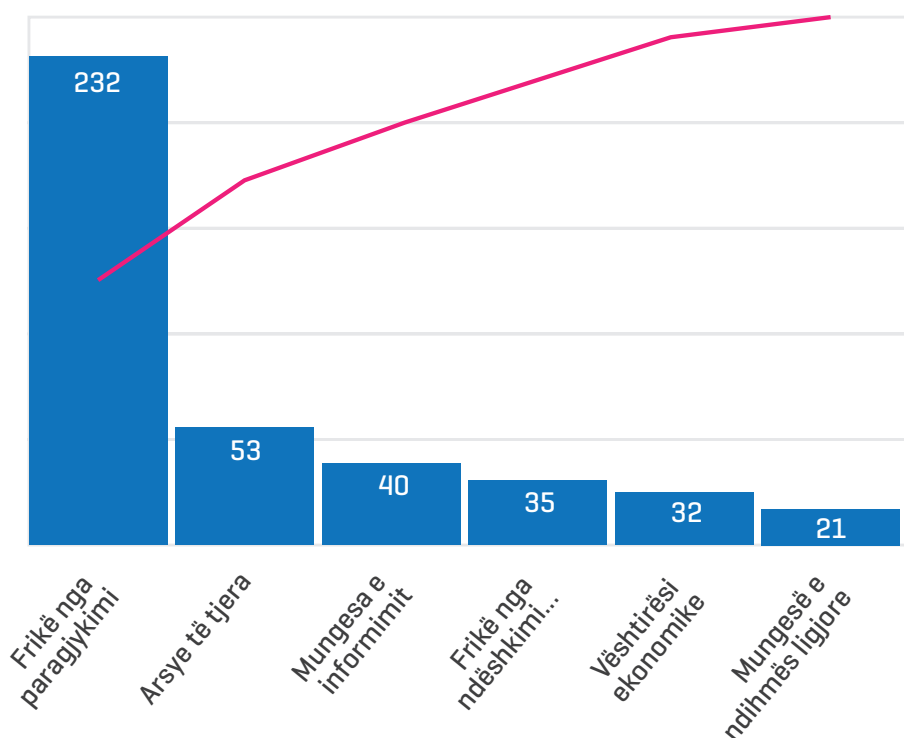
Grafiku nr. 36

10.3. Arsyet pse nuk është paraqitur rasti në institucionet e drejtësisë

Shumica e rasteve të dokumentuara apo 96% prej tyre nuk e kanë paraqitur rastin para organeve të drejtësisë për arsye të ndryshme. Në vijim janë paraqitur të dhënat rreth arsyeve të mosparaqitjes së rasteve para organeve të drejtësisë. Nga tabela me të dhënat në vijim, mund të shohim se 232 viktima kanë deklaruar se kanë **frikë nga paragjykimi**, që përfshijnë zbulimin e të dhënave personale, stigmatizimin nga rrethi i ngushtë dhe i gjerë, përballja në gjykatë dhe zbulimi i identitetit.

Edhe pse në pyetësor nuk është paraqitur si opsion arsyeja “*mungesa e besimit në institucionet e drejtësisë,*” në 53 raste të intervistuarit kanë deklaruar se nuk i besojnë sistemit të drejtësisë, dhe përgjigjja për këtë pikë është vendosur te arsyeja “tjetër”. Arsyet tjera pse nuk janë paraqitur rastet në organet e drejtësisë janë: *mungesa e informimit, frika nga ndëshkimi apo kërcënimi, vështirësitë ekonomike dhe mungesa e ndihmës ligjore.*

ARSYET PËR MOS RAPORTIMIT TË RASTIT

Grafiku nr. 37

11. NJOHJA E STATUSIT “VIKTIMË E DHUNËS SEKSUALE”

Ligji nr. 04/L-172 për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit nr.04/L-054 për Statusin dhe të drejtat e dëshmorëve, invalidëve, veteranëve, pjesëtarëve të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, viktimave të dhunës seksuale të luftës, viktimave civile dhe familjarëve të tyre, të mbijetuarve të dhunës seksuale gjatë luftës, ia ka njohur të drejtën që t’ju njihet statusi “viktima të dhunës seksuale”. Njohja dhe verifikimi i statusit bëhet nga Komisioni Qeveritar për njohjen dhe verifikimin e statusit të personave të dhunuar gjatë luftës Çlirimtare të Kosovës. Komisioni përbëhet nga nëntë [9] anëtarë si në vijim: nga një përfaqësues nga Zyra e Kryeministrit, Ministria e Punës dhe Mirëqenies Sociale, Ministria e Drejtësisë, Ministria e Shëndetësisë, Instituti për krimet e luftës, dhe nga një psikolog klinik, një psikiatër, një jurist dhe një përfaqësues nga shoqëria civile. Ky Komision ka mandat pesë vjeçar.

11.1. Aplikimi për njohjen e statusit “viktimë e dhunës seksuale”

Rregullorja [QRK] nr. 22/2015 për përcaktimin e procedurave për njohjen dhe verifikimin e statusit të viktimave të dhunës seksuale gjatë luftës Çlirimtare të Kosovës përcakton procedurat e aplikimit për njohjen dhe verifikimin e statusit “viktimë e dhunës seksuale”. Sipas kësaj Rregullore aplikimi mund të bëhet përmes këtyre tri mënyrave:

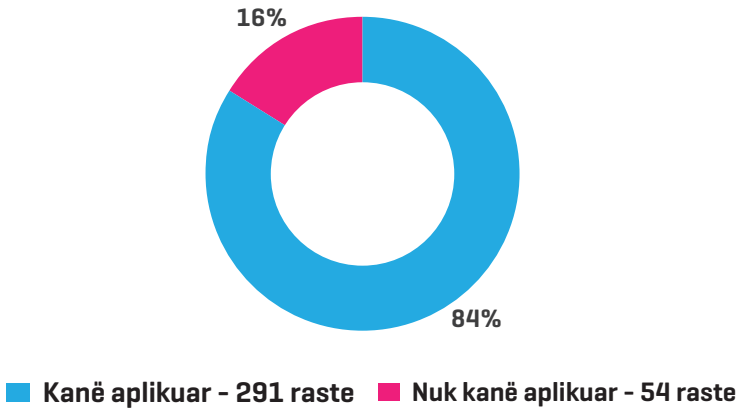
- 1] Aplikacioni mund të dërgohet direkt në Sekretariatit e Komisionit;
- 2] Përmes njërës nga shtatë [7] Zyrat Regjionale¹³ të Departamentit përkatës për Familjet e Dëshmorëve dhe Invalidët e Luftës [DFDIL];
- 3] Përmes njërës nga katër [4] organizatat joqeveritare [OJQ]¹⁴ të autorizuara nga Qeveria për pranimin dhe dorëzimin e Formularit dhe dokumentacionit përkatës.

Të tri këto mekanizma [Sekretaria, DFDIL-të dhe OJQ-të e autorizuara], janë të trajnuara për plotësimin e aplikacionit dhe dokumenteve mbështetëse për aplikim. Procesi i aplikimit për njohjen dhe verifikimin e statusit të personave të dhunuar gjatë luftës në Kosovë, ka filluar më 5 shkurt 2018, me një mandat prej pesë [5] vjetësh.

13 Zyrat Regjionale: Prishtinë, Mitrovicë, Pejë, Prizren, Gjakovë, Ferizaj dhe Gjiilan.

14 QKRMT, Medica Kosova, QPDG, Medica Gjakova.

NUMRI I ATYRE QË KANË APLIKUAR PËR NJOHJEN E STATUSIT

Grafiku nr. 38

Viktimat e dhunës seksuale të cilat kanë qenë nën trajtim psikosocial te organizatat joqeveritare, janë trajtuar paraprakisht dhe janë përgatitur për aplikim nga stafi profesional mjekësor, psikosocial dhe ligjor.

Por, pas njoftimit përmes mjeteve të informimit për procesin e aplikimit, rastet që nuk kanë marrë shërbime rehabilituese nga OJQ-të e autorizuara janë drejtuar drejtpërdrejt në Sekretariat apo DFDIL për të aplikuar.

Aplikimit përmes Sekretariatit dhe DFDIL-ve ka qenë më i shpejt për viktimat pasi që nuk kanë ndjekur ndonjë seancë psikosociale paraprakisht ashtu siç praktikohet në organizatat joqeveritare. Mirëpo, këto raste janë refuzuar nga Komisioni më shumë se sa rastet që kanë aplikuar përmes OJQ-ve të autorizuara, për shkak se në OJQ-të e autorizuara viktimat kanë ndjekur disa seanca psikosociale, janë informuar në detaje për procesin e aplikimit dhe të verifikimit nga Komisioni. Varësisht prej gjendjes shëndetësore dhe emocionale të viktimave, këto seanca kanë vazhduar derisa viktimat kanë qenë të gatshme të rrëfejnë në detaje ngjarjen e përjetuar. Ndërsa në Sekretariat dhe DFDIL, mbështetja psikosociale nuk ofrohet për viktimat, ku thuhet secilin rast për viktimat është hera e parë që rrëfehen rreth ngjarjes së përjetuar. Kjo situatë ndikon në gjendjen shëndetësore dhe emocionale të viktimave, për shkak të turpfit që ndjejnë. Kështu që, viktimat e kanë të vështirë të rrëfejnë të gjitha detajet e ngjarjes para një zyrtari që e takojnë për herë të parë, detaje që nuk i kanë shpalosur as me anëtarët e ngushtë të familjes.

Në mungesë të përshkrimit në detaje të ngjarjes së përjetuar, si dhe mungesës së ndonjë dokumentacioni mbështetës, shpeshherë këtyre rasteve iu refuzohet njohja e statusit viktimë e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë. Gjithashtu, edhe

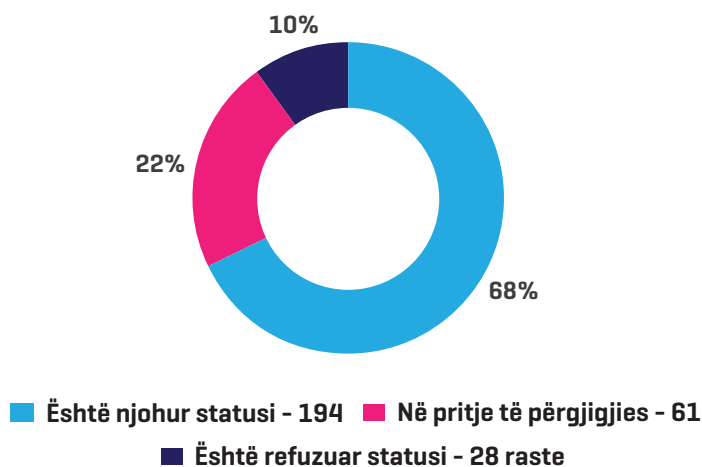
rasteve që kanë aplikuar përmes OJQ-ve, iu refuzohet njohja e statusit, mirëpo këto raste përfaqësohen nga OJQ-të e autorizuara të cilat kanë mbështetjen psikosociale të vazhdueshme dhe ndihmën ligjore, në procesin e rishqyrtimit apo edhe në procedurë gjyqësore.

Viktimat që kanë aplikuar përmes Sekretariatit apo DFDIL-ve, në rast se refuzohen herën e parë nga Komisioni e kanë të vështirë që vet të paraqesin ankesë kundër Vendimit apo edhe Padinë në Gjykatë, pas refuzimit edhe në rishqyrtim. Disa prej rasteve të tilla, janë paraqitur në OJQ për ndihmë pas refuzimit [të referuara nga Sekretariati apo me vet-referim]. Mirëpo, ka prej tyre që në mungesë të mbështetjes ligjor kanë humbur afatet ligjore dhe të drejtën e njohjes së statusit.

Në bazë të rasteve të dokumentuara, 291 raste apo 84% kanë aplikuar për njohjen e statusit, ndërsa 16% prej tyre nuk kanë aplikuar apo janë në pritje për të aplikuar.

Nga 291 raste që kanë aplikuar për njohjen e statusit, 68% prej tyre apo 194 rasteve iu është njohur statusi “*viktimë e dhunës seksuale*”, 10% apo 28 prej tyre iu është *refuzuar* njohja e statusit, ndërsa 22% apo 61 raste janë në pritje të përgjigjes nga Komisioni.

REZULTATI I RASTEVE QË KANË APLIKUAR PËR NJOHJEN E STATUSIT

Grafiku nr. 39

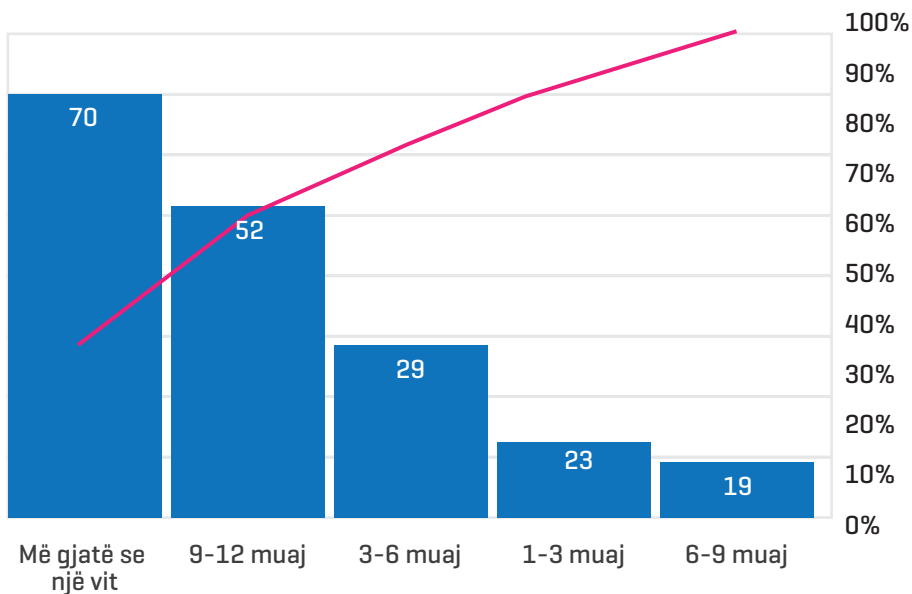
Nga 28 rastet e refuzuara të cilat janë pjesë e dokumentimit, 15 janë në pritje të rishqyrtimit, 4 raste kanë bërë Padi në gjykatë kundër Vendimit të Komisionit dhe 5 raste kanë hequr dorë nga procesi i njohjes dhe verifikimit të statusit, ndërsa 4 raste nuk kanë dhënë përgjigje se si kanë vepruar pas refuzimit.

Arsyet e heqjes dorë nga procesi i njohjes dhe verifikimit të statusit pas refuzimit nga Komisioni, kanë qenë kryesisht të ndërlidhura me stigmën dhe paragjykimet, p.sh. janë evidentuar raste që për shkak të rrethanave familjare nuk kanë pranuar që të bëhet Padi në gjykatë.

11.2. Kohëzgjatja e shqyrtimit të aplikacioneve nga Komisioni Qeveritar

Aplikacionet e para të dorëzuara në fillim të punës së Komisionit, janë trajtuar për një afat të shkurtër që ka zgjatur prej 1 deri në 3 muaj, mirëpo me rritjen e numrit të aplikacioneve puna e shqyrtimit të aplikacioneve është ngadalësuar dhe janë evidentuar vonesa në shqyrtimin e aplikacionit duke zgjatur më tepër se një vit.

KOHËZGJATJA E SHQYRTIMIT TË APLIKACIONEVE NGA KOMISIONI QEVERITAR

Grafiku nr. 40

11.3. Të drejtat dhe përfitimet pas njohjes së statusit “viktimë e dhunës seksuale”

Kategoritë e luftës [invalidët e UÇK-së dhe invalidët civil, familjet e dëshmorëve dhe të zhdukurve, familjet e viktimave civile etj.] gëzojnë të drejtat dhe përfitimet e parapara me Ligjin nr. 04/L-054, ndërsa me Ligjin nr. 04/L-172 për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit nr.04/L-054 për Statusin dhe të drejtat e dëshmorëve, invalidëve, veteranëve, pjesëtarëve të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, viktimave të dhunës seksuale të luftës, viktimave civile dhe familjarëve të tyre, viktimave të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, iu njihen vetëm këto të drejta / përfitime:

- Pensioni personal për viktima të dhunës seksuale të luftës;
- shërbimet shëndetësore jashtë vendit i gëzojnë edhe viktimat e dhunës seksuale për gjendjen shëndetësore të përkeqësuar, që është pasojë e luftës dhe për të cilën nuk ka shërim në vendin tonë;
- përparësi në punësim në ndërmarrjet e sektorit publik dhe privat;
- Lirimi nga tatimi për viktimat që janë në gjendje të rëndë ekonomike.
- Përkujdesja për banim është e drejtë të cilën e realizojnë familjet e dëshmorëve, të të zhdukurve të UÇK-së, invalidëve të UÇK-së të cilët janë në gjendje të rëndë ekonomike, invalidët civil të luftës dhe familjet e ngushta të viktimave civile të luftës si dhe viktimat e dhunës seksuale, për të cilët Qeveria e Kosovës do të angazhohet për sigurimin e strehimit familjar përmes ndërtimit të objekteve kolektive të banimit social;
- përparësi për realizimin e të drejtës në strehim familjar do ta kenë familjet e ngushta të dëshmorëve dhe të zhdukurve, invalidëve të cilët nuk e kanë të zgjidhur strehimin familjar.

Kategorive tjera të luftës iu njihen edhe këto të drejta dhe përfitime: shërbime shëndetësore primare, sekondare dhe terciare pa pagesë; rehabilitim mjekësor dhe fizikal; riaftësim profesional; përparësia e regjistrimit dhe pranimit në institucionet arsimore dhe publike; lirim nga pagesat administrative në shkollimin Universitar Publik, pension familjar, etj. Përderisa këto të drejta dhe përfitime u janë mohuar viktimave të dhunës seksuale.

Të mbijetuarve që iu është njohur statusi “viktimë e dhunës seksuale”, 189 prej tyre kanë deklaruar se e gëzojnë vetëm pensionin personal, 3 kanë deklaruar se gëzojnë pensionin personal si dhe përfitimet e parapara me ligj, një rast ka deklaruar se përkundër që iu ka njohur statusi, nuk e gëzon pensionin personal dhe përfitimet.

Ligjet aktuale në fuqi, ligjet për skemat pensionale si dhe ligji për statusin dhe të drejtat e kategorive të luftës, paraqesin disa kufizime në realizimin e pensionit personal. Nëse një viktimë e dhunës seksuale është familje e dëshmorëve apo të pagjeturve, duhet të heq dorë nga njëri pension, përkundër që pensioni për viktimat e dhunës seksuale është personal, ndërsa tjetri është familjar, duke e konsideruar si përfitim të dyfishtë marrjen e pensionit familjar dhe atë personal. Për më tepër, sfiduese mbeten rastet e dhunës seksuale që kanë mbi 65 vjeç dhe iu njihet pensioni i moshës, në këto raste duhet të zgjedhin njërin pension atë të moshës apo të viktimit të dhunës seksuale gjatë luftës. Kjo është konsideruar diskriminuese për viktimat e dhunës seksuale, sepse pensioni personal është formë e reparacionit dhe duhet të trajtohet veçanërisht nga të drejtat e tjera.

NË VEND TË PËRFUNDIMIT

Letër avokuese për ndryshimet në Ligjin nr. 04/L-172 për ndryshimin dhe plotësimin e ligjit nr.04/l-054 për statusin dhe të drejtat e dëshmorëve, invalidëve, veteranëve, pjesëtarëve të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, viktimave të dhunës seksuale të luftës, viktimave civile dhe familjarëve të tyre

QKRMT gjatë punës së saj me të mbijetuarit e dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, si në mbështetjen e tyre gjatë procesit të njohjes së statusit të personave të dhunuar gjatë luftës, po ashtu gjatë procesit të dokumentimit, ka evidentuar disa çështje të cilat po i adresojmë te deputetët e Kuvendit të Kosovës, me qëllim të hapjes së diskutimit për plotësimin dhe ndryshimin e legjisllacionit aktual, përkatësisht Ligjit nr. 04/L-172 për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit nr. 04/L-054 për statusin dhe të drejtat e dëshmorëve, invalidëve, veteranëve, pjesëtarëve të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, viktimave të dhunës seksuale të luftës, viktimave civile dhe familjarëve të tyre.

1. Pas ndryshim-plotësimit të Ligjit nr. 04/L-054, viktimat e dhunës seksuale nga koha e luftës janë njohur si viktima civile të luftës, ku edhe ju është njohur e drejta që të aplikojnë për verifikimin dhe njohjen e statusit të tyre si viktima të dhunës seksuale nga koha e luftës në Kosovë. Gjithashtu, bazuar në këtë ligj, është themeluar edhe Komisionin Qeveritar për Njohjen dhe Verifikimin e Statusit të Personave të dhunuar gjatë luftës. Megjithatë, afati kohor brenda të cilit viktimat mund të aplikojnë për njohjen e statusit të tyre është limituar në pesë (5) vjet, aq sa edhe kohëzgjatja e mandatit të Komisionit. Andaj, marrë parasysh natyrën dhe specifikat e krimeve të dhunës seksuale, veçoritë e traumës së dhunës seksuale, stigmën dhe përjashtimin që i rrethon viktimat si në familje gjithashtu edhe në komunitetin përbrenda të cilit jetojnë [p.sh. një viktima për shkak të paragjykimeve dhe përjashtimeve nga familja apo komuniteti, mund t'i krijohen rrethanat që të aplikojë për njohjen e statusit pas 8 apo 10 vjetëve], si dhe praktikat tjera ndërkombëtare [p.sh. në Kroaci afati për aplikim për njohjen e statusit të viktimave të dhunës seksuale nga koha e luftës nuk është i limituar], QKRMT propozon që afati brenda të cilit viktimat do të mund të aplikojnë për njohjen e statusit të tyre, të mos kufizohet në 5 vjet, e rrjedhimisht të mos kufizohet në 5 vjet as mandati i punës së Komisionit.
2. Ky ligj njeh statusin e viktimave të dhunës seksuale gjatë luftës të cilat kanë qenë objekt i këtij krimi gjatë periudhës kohore nga 27 shkurt 1998 deri 20 qershor 1999. I njejtë ligj rregullon edhe reparacionin për viktimat e dhunës seksuale gjatë luftës të cilat përfitojnë statusin e viktimës.

QKRMT ka evidentuar raste të dhunës seksuale të lidhura me luftën cilat kanë ndodhur edhe jashtë këtij afati, përkatësisht para datës 27 shkurt 1998 dhe pas datës 20 qershor 1999 dhe si rrjedhojë e këtij afati kohor përjashtohen viktimat/rastet e dhunës seksuale të cilat mund të kenë ndodhur jashtë periudhës së përcaktuar me ligj dhe kështu viktimat e mundshme mund të humbin të drejtën e tyre për reparacion.

QKRMT propozon që të ndryshohet afati kohor për periudhën kur supozohet se ka ndodhur rasti i dhunës seksuale në kontekst lufte.

3. Ligji aktual nuk ia njeh të gjitha të drejtat dhe beneficionet të mbijetuarve të dhunës seksuale gjatë luftës në Kosovë, sikurse kategorive të tjera të dala nga lufta, ku njëra ndër të drejtat dhe beneficionet kryesore që nuk e gëzojnë vetëm viktimat e dhunës seksuale, është mungesa e ofrimit të shërbimeve shëndetësore pa pagesë.
4. Po ashtu, në bazë të dokumentimit të organizatave që trajtojnë të mbijetuarit e dhunës seksuale gjatë luftës, është evidente që kanë lindur fëmijë si pasojë e dhunimit gjatë luftës. Deri më tani në asnjë ligj apo akt normativ në përgjithësi, nuk është vendosur rreth trajtimit ligjor të fëmijëve të lindur nga dhunimi.
5. Puna e Komisionit në bazë të ligjit aktual është e organizuar në një shkallshmëri, që do të thotë edhe ankesat ndaj Vendimeve të Komisionit, shqyrtohen nga i njëjti trup vendimmarrës.
6. E drejta në realizimin e të drejtave dhe beneficioneve, fillon të zbatohet nga data e marrjes së Vendimit për njohjen e statusit. Që do të thotë se në rastet e pritjes së shqyrtimit të aplikacionit, shtyhet edhe afati i realizimit të të drejtave.

QKRMT u bën thirrje deputetët e Kuvendit të Kosovës të angazhohen në amandamentimin e këtij ligji për të evituar pengesat ligjore të cila pamundësojnë qasje gjithëpërfshirëse për të gjitha komunitetet dhe t'i trajtojnë viktimat në mënyrë të barabartë.

Gjithashtu, QKRMT u bën thirrje deputetëve të Kuvendit të Kosovës që të angazhohen për amandamentimin e këtij ligji për të mundësuar zgjatjen e afatit kohor brenda të cilit viktimat e dhunës seksuale nga koha e luftës do të mund të aplikojnë për njohjen e statusit ligjor, e që njëkohësisht nënkupton edhe zgjatje të mandatit kohor të punës së Komisionit. Në të njëjtën kohë bazuar në procesin e gjertanishëm QKRMT observon se përbërja dhe modalitetet e punës së Komisionit mund të ndryshohen për mandatin e ardhshëm me qëllim të rritjes së efikasitetit dhe vendosjes së mekanizmave monitorues të punës së këtij Komisioni.

QKRMT Qendra Kosovare për Rehabilitimin
e të Mbijetuarve të Torturës
KRCT The Kosova Rehabilitation
Center for Torture Victims

RIGHT TO TRUTH “UNNAMED VICTIMS”

March 2021
KRCT, Prishtina

Authors: Feride RUSHITI, Executive Director, and
Fatmire HALITI, Project Manager

This publication was developed by the Project “*Enhance Transitional Justice Efforts in Kosovo through Documentation of Wartime Sexual Violence*”, supported by the Swiss Embassy in Kosovo.

The Project is implemented by the Kosova Rehabilitation Centre for Torture Victims (KRCT), in cooperation with partner organizations: Centre for Promotion of Women’s Rights in Drenas (CPWR), Medica Kosova and Medica Gjakova.

The content of this publication is the sole responsibility of the Kosova Rehabilitation Centre for Torture Victims (KRCT) and does not reflect the views of the Swiss Embassy in Kosovo.

© Copyright reserved by KRCT. Copying, re-production, unauthorized publication, whether original or modified in any way without written permission of KRCT is prohibited.

Publications 2021:

Kosova Rehabilitation Centre for Torture Victims (KRCT)

Contact: KRCT
Str. Hamëz Jashari 16b/2
10000 Prishtina, Kosovo
Tel: +383 (0) 38 243 707
E-mail: info@krct.org
Website: www.krct.org

CONTENTS

Unnamed victims	9
Acknowledgments	12
Definitions	13
The Kosova Rehabilitation Centre for Torture Victims	14
KEY FINDINGS	15
1. TRANSITIONAL JUSTICE- RIGHT TO TRUTH	17
1.1. Transitional Justice in Kosovo.....	21
2. INITIATIVE FOR THE COMPREHENSIVE DOCUMENTATION OF SEXUAL VIOLENCE CRIMES DURING THE WAR IN KOSOVO	23
2.1. Questionnaire for data collection for documentation	25
2.2. Methodology of data collection, documentation, processing and publication	26
2.3. Timing of documentation	27
2.4. “Do No Harm” Principle	28
2.5. Data collection and publication	28
3. COOPERATION WITH RELEVANT PARTNERS AND ACTORS	29
4. GENERAL DATA ABOUT SURVIVORS OF SEXUAL VIOLENCE DURING THE WAR IN KOSOVO	31
4.1. Gender of survivors of sexual violence	31
4.2. Residence of survivors	32
4.3. Ethnicity and religious affiliation of survivors	32
4.4. Civil status and employment status	34
4.5. Housing type and conditions	35
5. DATA ABOUT INCIDENTS - SEXUAL VIOLENCE DURING THE WAR	37
5.1. Period when the incident occurred	37
5.2. Region where the rapes took place	39
5.3. Place of residence where the incident took place	40
5.4. Exact location of the incident	41
5.5. Repeated rapes	43
5.6. Group rapes	44
5.7. Witnesses	44
5.8. Relation to witnesses	45
5.9. Age of the victims at the time when the incident occurred	47
5.10. Vulnerable groups as victims of sexual violence during the war in Kosovo	48
5.11. Victim status at the time when the incident occurred	50

6. MANNERS AND FORMS OF RAPE	51
6.1. Purpose of the rape, according to the victim	51
6.2. Types of sexual violence	52
6.3. Participation of several perpetrators in a case	54
7. IDENTITY, ETHNICITY AND LEADING POSITION OF THE PERPETRATOR/VIOLATOR	57
7.1. Identification of perpetrators	57
7.2. Ethnicity of perpetrators	58
7.3. Leading positions of perpetrators	59
8. HARM CAUSED AS A CONSEQUENCE OF RAPE AND PROVISION OF PROFESSIONAL SERVICES	61
8.1. Health harm as a consequence of rape	61
8.2. Types of physical harms as a consequence of rape	62
8.3. Diagnosis caused as a consequence of rape	63
8.4. Pregnancy as a consequence of rape	64
8.5. Approach to pregnancy as a consequence of rape	64
9. MEDICAL AND PSYCHOLOGICAL TREATMENT OF SURVIVORS OF SEXUAL VIOLENCE DURING THE WAR IN KOSOVO	65
9.1. Current medical and psychological treatment	67
10. SEXUAL VIOLENCE SURVIVORS ACCESS TO JUSTICE	69
10.1. Investigations and trials of sexual violence cases by local prosecutors and judges	70
10.2. Reporting cases to justice institutions	71
10.3. Reasons why the case was not reported to the institutions of justice	72
11. RECOGNITION OF THE STATUS “VICTIM OF SEXUAL VIOLENCE”	73
11.1. Application for recognition of the “sexual violence victim” status	73
11.2. Duration of review of applications by the Government commission	76
11.3. Rights and benefits after recognition of the status of “sexual violence victim”	77
INSTEAD OF CONCLUSION	79

Unnamed victims

22 years after the end of the war, Kosovo still struggles to achieve truth and justice related to the legacy of sexualized war crimes.

After the war ends, pain comes in different shapes. There is pain for those who died; there is the pain of wartime wounds, both physical and psychological; there is pain that is accompanied with sorrow for a missing family member; there is pain of losing everything; but the worst shape of pain is one that is accompanied with stigma, shame and exclusion.

In a country emerging from a destructive war, full of atrocities of all kinds, addressing sexualized war crimes was not the priority of the community or of the fragile local institutions, and it wasn't the priority of the international institutions either.

Pushing the agenda of the survivors up the institutional priority list has never been an easy task, since fighting the stigma requires challenging the patriarchal system itself which to a large extent still runs our society, but was especially so in the years after the war.

Atrocities of the war are dealt with in different ways. Those who passed away in conflict may have become heroes or martyrs and their families are proud of them. For those who went missing during the war time, their families speak publicly about their name and surname. But when it comes to victims of sexual violence, due to the stigma and social taboos, these crimes inflicted on more than 20.000 survivors, were left unspoken.

From the end of the war and more than a decade after, the organizations working with survivors of sexual violence war crimes were the only door open to them. Nobody else wanted to speak about it and accept publicly that it had happened, thus wartime sexual violence remains the most unrecognized crime. This negligence hindered the healing and restoration of the survivors' lives.

Without any fault of their own, survivors of the sexual violence still live with these feelings.

For most survivors, life after torture and rape became agonizing, which increased gender inequality and became a subject for further violation of human rights, domestic violence, psychosocial consequences, loss of opportunities, loss of property and loss of the sense of dignity.

When it comes to sexual violence, it is associated with the notions of shame and honour, but don't we thus make a big mistake and fall in the trap of the perpetrators? This is the only crime where we shame and blame the victims instead of the perpetrators, which created the space for impunity.

From the end of the war until today, the public discourse was built around triumphalism, the heroism facing the enemy, [self]sacrifice, lifelong dedication for the liberation of this country and so on. This has caused the whole cultural narrative and the collective memory to be built around glory and the silencing of the survivors' voice.

With the domination of the patriarchal discourse, the voice of the survivors of wartime sexual violence, who are one of the most vulnerable groups in our society, has been left out as an inconvenient distortion of the patriarchal vision.

In reality, the patriarchal lens has distorted the truth of the Kosovo war, by cutting out some of the most atrocious crimes inflicted on the Kosovar population, including women, men and children. Not fitting the glorious vision of this lens, the survivors were seen through the notion of shame, their truth pushed back in the dark, unnamed, unseen and unheard.

This really has been the undisturbed status quo up until the launch of the awareness raising campaign “Be my voice”, which introduced to the public Vasefje Krasniqi Goodman. She showed tremendous courage and personal conviction when she broke the ice by sharing her spine-chilling and immensely sad story, thus opening the door for an institutional and society-wide shift in attitude towards the survivors. While other survivors also sought justice, such as Marte Tunaj and Shyhrete Tahiri Sulimani who spoke publicly, with their names and faces attached to the demand for justice. Behind them, there are thousands of unheard voices who are still in the dark, waiting for the triumph of justice.

This makes the necessity for documenting the sexualized war crimes a priority of the highest importance for the mission of KRCT as well as other organizations who work directly with survivors.

Enhancing the truth-telling about sexualized war crimes in Kosovo is instrumental towards amplifying the voice of the survivors to empower them and make possible a life with dignity. The creation of a comprehensive archive of sexualized war crimes in Kosovo, is the fundamental step in breaking the taboos, opening the space for evidence-based public discourse where the subject of wartime sexual violence is no longer an abstract concept but a concrete reality which humanizes the suffering of the survivors. The stories collected through the documentation project will serve to establish an official truth on which everyone agrees, giving an inclusive approach to all survivors regardless of their ethnicity, gender or personal beliefs.

Dealing with the past and moving forward from the conflict in a sustainable way is only possible on the basis of truth and by shaking the paradigm that only one ethnic community was affected from sexualized war crimes.

Without accurate knowledge of the past for the survivors of sexualized war crime, it is difficult for our society to prevent these crimes from happening again and from affecting the next generation through transgenerational untreated trauma. The truth is part of the healing process; it helps restore personal dignity, changes the perception of society, gives the equal treatment for all and safeguards against impunity and public denial.

Feride Rushiti
Fonder and Executive Director, KRCT

Acknowledgments

Kosovo Rehabilitation Center for Torture Victims [KRCT] expresses its consideration and acknowledgment to all persons, institutions, local and international organizations as well as experts in various fields for their contribution to the process of documenting crimes of sexual violence during the war in Kosovo.

KRCT expresses special acknowledgement to the Swiss Embassy in Kosovo for supporting this project and for supporting such important initiative to increase the commitment of transitional justice in Kosovo.

The report would not be possible to summarize the published data without the involvement of KRCT staff and partner organizations in the project: Center for Promotion of Women Rights [CPWR], Medica Kosova and Medica Gjakova, as well as without the cooperation with external collaborators of KRCT, therefore we express acknowledgment to every person who has contributed to the data collection for the publication of this report.

Definitions

Documentation process - is the collection, documentation, processing and publication of data on cases of crimes of sexual violence during the war.

Kosovo Liberation War (KLW) – is the armed war of Kosovo population lead by KLA with the purpose of liberation of Kosovo and bringing the freedom and independence to the population of Kosovo, with a protection and liberation character, exclusively against armed and police forces as well as occupying administration of Serbia settled in Kosovo.

Sexual violence - is any act of a sexual nature committed without consent, or any act that aims at the sexual function of a person, and that includes any sexual contact, forced nudity, or other acts committed with a sexual motive.

Rape is when the perpetrator invades the body of a person by conduct resulting in penetration, however slight, of any part of the body of the victim or of the perpetrator with a sexual organ or of the anal or genital opening of the victim with any object or any other part of the body. The invasion was committed by force, or by threat of force or coercion, such as that caused by fear of violence, duress, detention, psychological oppression or abuse of power, against such person or another person, or by taking advantage of a coercive environment, or the invasion was committed against a person incapable of giving genuine consent.

Sexual Violence Victim of the War - according to the law in force is considered the person who survived sexual abuse and rape within the period from 27.02.1998 to 20.06.1999.

Sexual Violence Survivor - the person who survived sexual violence during the war in Kosovo. The term survivor is used by psychosocial service providers for victims of wartime sexual violence.

Interviewee - is a survivor or victim of sexual violence who was interviewed for the purpose of obtaining data to document sexual violence during the war in Kosovo. Following this, expressions: victim, survivor and interviewee are mutually interchangeable expressions.

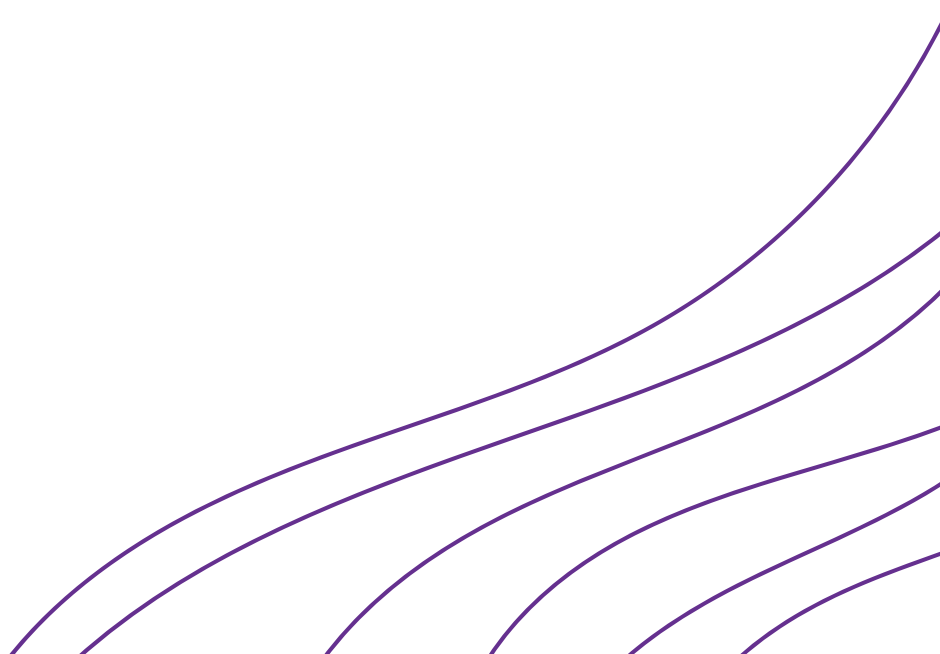
Authorized organizations - There are four non-governmental organizations [KRCT, CPWR, Medica Kosova and Medica Gjakova] authorized by the Ministry of Labour and Social Welfare to support the process of recognizing and verifying the status of persons violated during the war.

Partner organizations - are CPWR, Medica Kosova and Medica Gjakova.

The Kosova Rehabilitation Centre for Torture Victims

The Kosova Rehabilitation Centre for Torture Victims (KRCT) is a non-governmental organization established as a response to the needed rehabilitative care for people who endured severe war-related atrocities [1999]. KRCT founding aim was to provide treatment and rehabilitation for torture and trauma victims and to build management capacities and professional staff committed to promote the respect for human rights for all Kosovo ethnicities. Target groups include, but are not limited to: war survivors, especially sexual violence survivors, persons deprived from their liberty, asylum seekers, refugees, returnees, internally displaced persons, statelessness persons, repatriated persons and other vulnerable categories.

The organization has functioned for 21 years of its existence as the main reference centre for treatment and rehabilitation of torture and war survivors. Its mandate is considering a very specific focus to combat torture through preventive monitoring and documentation as well as provision of assistance to survivors of trauma and torture through its interdisciplinary approach and rehabilitation programs.

KEY FINDINGS

During 2020, KRCT together with partner organizations (CPWR, Medica Kosova and Medica Gjakova) collected data on 345 survivors of sexual violence during the war in Kosovo.

The main findings from the documentation of cases of sexual violence during the war in Kosovo are as follows:

- » Of the 345 documented cases, 325 are women and girls and 20 are men and boys.
- » Of the documented cases, 6% of the victims belong to non-majority communities (Roma, Bosniak, Ashkali, and Egyptian).
- » 11% of the documented cases are children, who at the time of experiencing war related sexual violence were under 18 years old.
- » Rape during the war occurred more in villages than in cities, with 63% of cases occurring in villages and 37% in cities.
- » The biggest number of cases of war related sexual violence occurred inside the house where the victim was, respectively in 22% of cases the rape took place in the house of the victim, while 48% of rapes occurred in the houses where the victims were temporarily housed.
- » Of all documented war related sexual violence cases 35% were in the Prishtina region, while 65% in other regions in Kosovo.
- » On 47 victims of war related sexual violence, or 14% of documented cases, sexual violence was repeated more than once.
- » In 68% of documented cases more than one perpetrator participated.
- » War related sexual violence was group-related in 42% of cases.
- » Relatives of victims were witnesses in 70% of cases where there have been witnesses.
- » Victims of sexual violence during the war in Kosovo, in 99% of cases were civilians.

- » Victims have known the perpetrators or had circumstantial knowledge of them, in 9% of cases.
- » Rape as a form of sexual violence was used 99% of cases.
- » Sexual violence caused psychological consequences in 98% of cases, while in 82% of documented cases the victims have also suffered physical injuries.
- » 174 out of 345 documented cases have suffered genital injuries.
- » 13 victims became pregnant as a consequence of sexual violence during the war in Kosovo, while only in one case the victim gave birth to a child.
- » 291 victims or 84% of documented cases applied for recognition of the status of "victim of sexual violence".

1. TRANSITIONAL JUSTICE - RIGHT TO TRUTH

During the years of 90-ies, the fall of the communism and dissolve of former Yugoslavia didn't happen peacefully. This process was accompanied with inter-ethnic wars that related to the number of civilian casualties were the most horrible ones since the end of the World War II. Part of these loses were also Kosovo Albanians, whose rights were massively and systematically violated since Serbia abolished the autonomy of Kosovo in 1989. These violations reached its peak with the war of the years 1998-1999 that resulted in 13,535 casualties (both civilian and uniformed), of whom 10,812 were ethnic Albanians (80%), 2,197 were ethnic Serbs (16%), and 526 were Roma, Bosniaks and members of minority communities (4%). Among those casualties, 10,317 were civilians deaths or missing persons, of whom 8,676 were Albanians, 1,196 Serbs, and 445 Roma and others. It is estimated that from the 3,218 casualties among armed formations, 2,131 were members of the KLA and Armed Forces of the Republic of Kosovo (FARK), whereas 1,084 members of Serbian military, paramilitary and police forces, and 3 members of NATO's Kosovo Force (KFOR; the NATO-led international peacekeeping force in Kosovo). Among the casualties, 1644 persons are still missing persons (as of May 2020)¹. The violent death of civilian victims amounts to war crimes and crimes against humanity, which are prohibited by international criminal law, international humanitarian law and the law of armed conflict. In addition to casualties the conflict has had devastating consequences for the material and physical as well as the political, economic, and psychosocial aspects of Kosovo society².

The United Nations gave, in 2004, a definition of transitional justice as comprising “the full range of processes and mechanisms associated with a society's attempts to come to terms with a legacy of large-scale past abuses, to ensure accountability, serve justice and achieve reconciliation. These may include both judicial and non-judicial mechanisms, with differing levels of international involvement [...] and individual prosecutions, reparations, truth-seeking, institutional reform, vetting and dismissals, or a combination thereof.”³

---

1 Humanitarian Law Center, 'The Kosovo Memory Book', Pristina, 2011. Available at: <http://www.kosovomemorybook.org>.

2 Democratizing Transitional Justice, Towards a Deliberative Infrastructure for Dealing with the Past, pg 13 June 2020.

3 Report of UNSG on the Rule of Law and TJ in Conflict and Post-Conflict Societies (S/2004/616) Available at: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/395/29/PDF/N0439529.pdf>

Transitional justice covers a wide range of instruments that can be grouped in four main pillars: criminal prosecutions, truth-seeking initiatives, reparations, and institutional reforms. *Truth-seeking* measures aim to achieving a common version of history, a common memory of the past, is also essential to reconciliation and moving forward. This is done via truth-seeking processes. The establishment of an official truth on which everyone agrees can prevent future generations from falling in revisionism, and political elites from manipulating events from the past to fit their own political agenda.

More than 20 years after the war Kosovo institutions have not taken meaningful steps to document war crimes, massive human rights violations or sexual crimes that occurred. Still the victims of war related sexual violence including victims belonging to other ethnic minority groups have remained absent from the public discourse and have not yet received any public acknowledgement.

Despite the widespread and systematic nature of sexual violence happened during the war in Kosovo, only few of perpetrators have been prosecuted. Lack of political commitment to prosecute these crimes makes it unlikely for more of those suspected of criminal responsibility of rape and other sexual violence in Kosovo to be brought to justice, which creates a ground for impunity of perpetrators.

Denying the victims of the other side as well as the crimes committed by members of one's own ethnic group continues to dominate narratives in both parties, despite the ICTY's established facts. The Kosovo society, which still continues to be engaged in state-building, is dominated by patriarchal discourse with a shrinking space for survivors. The lack of the persecution of war crimes has legitimated the silence and stigmatization of survivors of sexual violence during the war in Kosovo.

Even though some civil society organizations have documented the victims of the Kosovo war, these efforts are limited to persons killed or those who were forcibly *disappeared* during the period January 1998 – December 2000. Until two years ago, there was no initiative to provide a comprehensive documentation of the cases of wartime sexual violence.

KRCT started the process of documenting wartime sexual violence in Kosovo in 2019, pioneering on this effort in Kosovo and broader. The aim of this documentation is to shape Kosovo's national narrative in such a way that the experiences of an estimated 20,000 victims⁴ can be reflected appropriately. Bringing the fate of sexual violence survivors to light is especially important since the legacy of war related sexual violence is being perceived as humiliating and destructive for the Kosovo society.

---

4 In August and September 1999, the Center for Disease Control and Prevention conducted a population-based survey of 1,358 Kosovar Albanians who had been internally displaced. They found that the prevalence of rape among the women sampled was 4,3% while 6,1 % had either been raped or witnessed rape. Extrapolating from the survey findings they estimated that the number of women raped between August 1998-August 1999 alone was between 23,200 and 45,600.

Over decades KRCT has worked with survivors of war sexualized violence supporting their rehabilitation and wellbeing. Over the years their needs were addressed guided by the “The Dealing with the Past” conceptual framework of swiss peace, one of the most frequently used frameworks based on the 4 UN Principles for Dealing with the Past: The right to truth, the right to reparation, the right to justice and the guarantee for non-recurrence⁵.

With regards to Realising the Right to Truth for survivors of war related sexual violence it is important that narratives and other representations of the legacy of the wars [incl. history teaching within the formal education system] incorporates approaches like “multi-perspectivity”⁶ and telling “herstory”⁷. These approaches can facilitate the acknowledgement of victims/survivors outside majority populations [e.g. ethnic minorities] and increase the visibility of women’s perspectives and stories.

Thousands of sexual violence survivors during 1998-1999 in Kosovo have continued their efforts for two decades in terms of recognition of their status; however, now that this is possible, legal limitations and fear of stigma are forbidding them to be included in this process. Although, the population’s general knowledge and awareness of sexualized violence during the war is increased at the national level. Sexualized violence in war is a topic and not any more a taboo. However, at community level stigmatisation, isolation and discrimination persist.

The “Law on the Status and the Rights of the Martyrs, Invalids, Veterans, members of the Kosova Liberation Army, Civilian Victims of War and their Families”⁸ recognizes the status of the sexual violence survivors who have been subject to rape in the period between 27 February 1998 and 20 June 1999. KRCT and other civil society organizations’ interventions as well as international community have advocated for this timeframe to be extended up to the end of 2000. The recommendations so far are mainly based at the level of civil society organizations request for the law to include victims of sexual violence who have experienced such incidents after 20th of June 1999. The timeframe would then be consistent to the determined period in the law for the category of “missing persons”.

Despite the approval of the law in 2014, the process of official recognition started in early 2018 and proved to be difficult. The Government Commission for the Verification of the Status of Sexual Violence Victims is considering only cases of applications falling into the actual timeframe as foreseen by the law, which limits other CRSV to benefit equally the reparation opportunity provided by state. Long

---

5 http://archivesproject.swisspeace.ch/fileadmin/user_upload/archivesproject/Publications/DwP_Conceptual_Framework_October2012.pdf

6 Exploring multiple perspectives by incorporating source materials that reflect different views of a historical event.

7 For the concept of „herstory “see e.g. <https://www.herstory.ie/home>

8 <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2793>

delays in consideration of applications, complex decision-making processes, and complicated communication and appeal procedures are few elements creating dissatisfaction among survivors and as a result discourage many survivors to apply. Documentation of the trauma often was a problematic challenge faced by survivors. Many survivors are afraid of facing prejudices within their own communities if their experiences are to become known, making it much more challenging for them to disclose their experiences or seek support.

During the last two years a total of 345 victims of wartime sexual violence are recorded at the KRCT database developed with the project “Enhance Transitional Justice Efforts in Kosovo through Documentation of Wartime Sexual Violence”. Cases belonging to ethnic minorities in Kosovo are also part of this documentation. Launch of the Online Platform containing visualized data from the database can be accessed at www.krct.org. KRCT continuously aims to collect data and enrich the database with new cases, including cases of all communities. KRCT goal is to expand the existing database and augment it with additional cases, collecting testimonies from other survivors regardless of their ethnicity, age, sex, religion, and culture.

The data collected at the database will serve as a powerful tool in establishing the legacy of wartime sexual violence in Kosovo. This includes ameliorating the lives and experiences of the survivors by raising public awareness about their suffering, and by preparing the ground for a more inclusive legislation helping all of them, regardless of the date of their victimization, access opportunities for treatment, justice, and reparations. In this way the project through documentation will directly contribute to dealing with the past and in the particular with the **right to truth**.

Documentation of war related sexualised violence will amplify the voice of the survivors with detailed histories/narratives of the truth, validates the truth and addresses the myths through established facts, facilitates access to reparation and justice, access to rehabilitation and psycho-social support and change of perceptions of the society about the war related sexual violence. Furthermore, the process of truth-telling through documentation of the cases might potentially contribute to the justice for the victims of sexual violence.

1.1. Transitional Justice in Kosovo

Every violent conflict is unique in its characteristics. And so are the transitional justice needs and dynamics. The legacies of Kosovo’s violent conflict are only partially addressed so far. However, Kosovo’s twenty-one-year experience offers lessons that may be useful for other societies having to deal with war legacies.

Institutional mechanisms and initiatives, such: Intergovernmental Working Group on Dealing with the Past and Transitional Justice in Kosovo in 2014, the establishment of the Institute for War Crimes, the Initiative of the President of Kosovo to establish the Truth Commission, abolishment of the Institute for War Crimes and establishment of the Department for Transitional Justice in 2019, still remain at the level of unsuccessful efforts of the Kosovo Institutions to establish the necessary infrastructure to Deal with the Past.

Other initiatives run by non-governmental bodies have tried to compensate these institutional weaknesses. Yet without a proper institutional infrastructure for Dealing with the Past these project-based and scattered initiatives have had a limited impact⁹. The “Regional Commission Tasked with Establishing the Facts about All Victims of War Crimes and Other Serious Human Rights Violations Committed on the Territory of the Former Yugoslavia from 1 January 1991 to 31 December 2001” (RECOM) was envisaged by a coalition of NGOs as an intergovernmental commission. It was meant to function as an extra-judicial body to establish facts about war crimes and war-related human rights violations. However, the envisaged establishment of RECOM on the Western Balkans Summit in London in July 2018 did not take place. In January 2020, the RECOM Coalition (NGOs only) announced that it will continue to work on the publication of a first full list of all those killed in the Balkan conflicts between 1991 and 2001.¹⁰ RECOM initiative never explicitly included the documentation of sexual and gender-based violence cases happened during the war.

Moreover, existing international and regional initiatives to deal with the past do not sufficiently reflect the perspectives and needs of women affected by sexual and gender-based war related violence.

---

9 Democratizing Transitional Justice, Towards a Deliberative Infrastructure for Dealing with the Past, June 2020, pg.42.

10 BIRN (2020), Truth Commission Activists Plan Yugoslav ‘Book of the Dead’, <https://balkaninsight.com/2020/01/16/truth-commission-activists-plan-yugoslav-book-of-the-dead/>

2. INITIATIVE FOR THE COMPREHENSIVE DOCUMENTATION OF SEXUAL VIOLENCE CRIMES DURING THE WAR IN KOSOVO

The Kosova Centre for Rehabilitation of Torture Victims (KRCT), for the first time in Kosovo, has started implementing a project which exclusively documenting crimes of sexual violence during the war in Kosovo.

Since the end of the war, there has been a lack of a well-structured database that would document crimes of sexual violence that occurred during the war in Kosovo, so KRCT with financial support from the Swiss Embassy in Kosovo started implementing the project: “Increasing commitment to transitional justice in Kosovo through the documentation of sexual violence during the war”.

In the absence of any institutional initiative to comprehensively document cases of sexual violence during the war in Kosovo, KRCT took the initiative to document these crimes. This initiative to document sexual violence during the war in Kosovo is the responsibility of KRCT, due to the sensitivity of the cases and the lack of local and regional experience in the field of documenting these cases.

Being the initiator of many processes for survivors of sexual violence during the war in Kosovo, such as: treatment and rehabilitation of these cases since 1999; advocating for the recognition of the status of victims of sexual violence during the war in Kosovo; ongoing campaigns against stigma against survivors of wartime sexual violence; economic empowerment of survivors through various programs; cooperation with the police and the prosecution to establish the first protocol in Kosovo for the treatment and investigation of cases of sexual violence during the war; advocating and supporting survivors to seek access to justice; the world’s first research on intergenerational trauma; ongoing provision of medical, psychosocial and legal assistance to survivors of wartime sexual violence; etc., KRCT with great care and professionalism has taken the initiative to document cases of sexual violence.

KRCT has started the documentation of cases of sexual violence of war in Kosovo from the cases treated in KRCT, where the survivors were informed about the initiative, purpose and importance of the documentation.

In addition to cases handled by KRCT, documentation also includes cases handled by partner organizations. Thus, the documentation project is implemented by KRCT in partnership and cooperation with Non-Governmental Organizations (NGOs) authorized by the Ministry of Labour and Social Welfare to support the process of recognizing and verifying the status of persons violated during the war in Kosovo: Centre for Promotion of Women’s Rights (CPWR), Medica Kosova and Medica Gjakova [hereinafter: partner organizations].

KRCT’s initiative to document cases of sexual violence during the war in Kosovo, aims to include all cases, regardless of ethnicity, who have experienced sexual violence in the context of the war in Kosovo. To date, KRCT has managed to document a total of 345 cases referred by KRCT and partner organizations. Documentation of cases of sexual violence during the war in Kosovo will continue in the future.

Law No. 04/I-172 on Amending and Supplementing the Law No. 04/I-054 on the Status and the Rights of the Martyrs, Invalids, Veterans, Members of Kosovo Liberation Army, Sexual Violence Victims of the War, Civilian Victims and their Families, determines the time limit within which they are considered victims of sexual violence, according to the following definition: “Victim of sexual violence of war - a person who has survived sexual abuse and rape within the period from 27.02.1998 to 20.06.1999”, but through the documentation initiative, KRCT intends to include in the documentation also the cases of sexual violence in the context of war that occurred beyond this legal deadline. This is due to the fact that during many years of work in this field, cases of sexual violence have been documented in the context of war that occurred even outside this deadline set by law. Such cases are e.g. cases that occurred in prisons before and after the deadline set by law, cases where the relatives of prisoners during visits to prisons were potentially victims of rape.

In addition to the process of documentation, collecting, processing and publishing data on cases of sexual violence during the war in Kosovo, during these two years (2019-2020) KRCT has carried out other activities in order to increase staff capacity, raise awareness about documentation, as well as advocacy, including workshops with legal experts, with national and local non-governmental organizations and non-majority communities, workshops with international human rights experts, advocacy meetings with institutional representatives and members of the Assembly of Kosovo, etc.

In the first phase of the implementation of the project for documenting cases of sexual violence during the war in Kosovo, KRCT has reviewed the applicable legislation, as well as consulted with experts in the field, non-governmental organizations, and continued with the preparation of relevant documentation.

KRCT initially researched the documentation practices of this type and analysed the legal basis for initiating such documentation, then developed internal procedures for collecting and documenting cases of sexual violence that occurred during the war in Kosovo.

Before starting the documentation process, KRCT: has prepared and tested the database which was not accessible to the public, the questionnaire for data collection, the information sheet with the rights of the subjects whose data are processed for documentation, the statement for providing consent, cooperation agreements with partner organizations, as well as other cooperation documents and questionnaire processing documentation data.

All documents applicable during the documentation process are available in three languages: Albanian, Serbian and English.

2.1. Questionnaire for data collection for documentation

Before starting the documentation process, KRCT has researched various international platforms to find best practices in this process, but it has been quite challenging to identify international or regional practices, as there is a lack of specific documentation of sexual violence crimes by including all data on sexual violence experienced and consequences after rape. However, based on the expertise in dealing with cases of sexual violence as well as general instruments for documenting cases of torture and violence in general, KRCT has prepared a questionnaire for data collection for documentation, which is unique in form and content.

The questionnaire consists of an introduction and eight [8] parts, with a total of 84 questions and opinions. The form of the questions varies depending on the question, where closed questions mainly dominate - with one answer and with more than one answer; open-ended questions - with one answer; as well as open-ended questions - with narrative [descriptive] answers.

The first part of the questionnaire contains demographic data of the victim of sexual violence [age, gender, place of residence, marital status, ethnicity and religion, etc.].

The second part contains data about the incident/sexual violence experienced by the victim [period, region, place of residence, individual or group incident, repeated or single, information about witnesses, age, status, purpose of rape and description of the incident].

The third part contains the ways and forms of rape, such as: type of sexual violence, information if there was more than one perpetrator, identity, ethnicity and status of the perpetrator.

The fourth section contains data on the health harm suffered by the victim, including data on whether the victim became pregnant as a consequence of the rape, as well as data on the pregnancy/child.

The fifth part contains data on the provision of medical and psychosocial services to victims during the post-war period and the current situation.

Section six contains data on living conditions in social terms and employment of victims of sexual violence.

The seventh part contains data on access to justice, namely the number of cases that have sought justice, the stages through which the case has passed, the participation of the victim in the proceedings, etc.

Part eight includes the number of cases that have applied for recognition of the status of “victim of sexual violence” at the Government Commission on Recognition and Verification of the Status of Survivors of Sexual Violence during the War. Namely the number of cases that have been granted status, those that have been rejected or are in procedure; the duration of the procedure as well as the rights and benefits realized.

The data collected through the questionnaire are recorded and processed in the database built solely for the purpose of documenting crimes of sexual violence during the war.

2.2. Methodology of data collection, documentation, processing and publication

The collection, documentation, processing and publication of data on cases of sexual violence occurred during the war in Kosovo was done by professional team of KRCT and partner organizations in accordance with the Law on Personal Data Protection.

Data collection was done through a data collection questionnaire, namely through interviews with survivors of sexual violence. Before the beginning of each interview, the interviewees were informed about the purpose of the documentation, their rights, as well as about the publication of data in the form of statistics.

The interviews were conducted mainly in the premises of NGOs, but there were cases that with the consent of the respondents, the interviews were conducted in their homes or in other facilities suigraph for the interviewees.

Upon completion, the questionnaires were submitted to KRCT to proceed with their registration in the database for further processing.

After entering the data, the results are extracted from the processed data which are published on the public platform. The data published in this report were collected during 2020, which are also available online on the KRCT website: www.krct.org

Circumstances created on the occasion of the occurrence of the Covid-19 Pandemic at the beginning of 2020 have also influenced the selection of cases for documentation. In the first phase of this process, cases have been documented that have been in constant contact with non-governmental organizations due to: medical, psychosocial or legal treatment, assistance in completing applications for status recognition, etc. Non-governmental organizations coordinated in advance with the survivors and continued the documentation process by implementing measures against the Covid-19 pandemic.

Despite these difficulties, we have managed to have a large sample of victims involved in the documentation. The only category which is not included at this stage in the documentation are the survivors over the age of 65, because of two main reasons: first, due to the risk of exposure to the Covid-19 pandemic, and the documentation process requires interviews to be direct; and second, due to the fact that some of survivors have died, and at this stage it was impossible to ensure indirect testimonies from third parties.

2.3. Timing of documentation

The documentation includes all communities as well as all locations where rapes were committed, in the context of the war; Documentation is not defined in the period defined by the law on civilian victims of war which includes survivors of sexual violence during the war in Kosovo (27.02.1998-20.06.1999); The documentation also includes cases of sexual violence of war that have been rejected by the Government Commission on Recognition and Verification of the Status of Survivors of Sexual Violence during the War in Kosovo.

2.4. “Do No Harm” Principle

As in the treatment of survivors of sexual violence in general, so in the process of data collection, documentation, processing and publication, the staff involved in this process have made efforts to ‘do no harm’ or to minimize the harm they may inadvertently cause through their presence or mandate. The staff involved in the documentation process took care to:

- 1) Understand the risks;
- 2) Protect information;
- 3) Maintain confidentiality;
- 4) Guarantee the expressed/approved consent;
- 5) Take special measures when working with child survivors and witnesses;
- 6) Provide special conditions applicable to cases involving survivors and witnesses with disabilities.

2.5. Data collection and publication

The following data of this report reflect the data for 345 documented cases, where the percentage in the statistics may vary, depending on the documentation and entry into the system of new cases. So, the published data are only for 345 cases documented during the first phase of this project, while the public platform will be updated with the data that will be collected continuously.

Collection of **345 cases** for documentation is done by KRCT and partner organizations as follows:

- » KRCT - 105 cases
- » Medica Kosova - 56 cases
- » CPWR - 96 cases
- » Medica Gjakova - 88 cases.

3. COOPERATION WITH RELEVANT PARTNERS AND ACTORS

In the framework of this project, in order to realize a comprehensive documentation, KRCT has signed Cooperation Agreements with three non-governmental organizations [CPWR, Medica Kosova and Medica Gjakova] which as well as KRCT are authorized by the Ministry of Labour and Social Welfare to support the process of recognizing and verifying the status of persons violated during the war in Kosovo.

Partner organizations through the Cooperation Agreement with KRCT, have agreed to include cases of sexual violence during the war in Kosovo which they are under psychosocial treatment in the documentation process.

KRCT has been providing medical, psychosocial and legal services to survivors since 1999, where it has so far treated over 500 survivors of sexual violence. Also partner organizations: Medica Kosova established in 1999 and registered in 2003, Medica Gjakova established in 2011 and CPWR since 2013 provide rehabilitation services for survivors of sexual violence during the war.

Beyond cooperation with partner organizations, KRCT is also in communication with other non-governmental organizations which treat or in any form are in communication with survivors of sexual violence during the war in Kosovo. So, following the documentation process, KRCT will increase the cooperation with every non-governmental organization in this field in order to document as comprehensively as possible. Furthermore, several meetings and workshops were held with non-governmental organizations in various municipalities, including organizations from non-majority communities, in which the project documentation and the possibilities of cooperation with these organizations were presented in order to include cases of sexual violence during the war in Kosovo. NGOs are encouraged to refer for documentation identified cases of sexual violence during the Kosovo war.

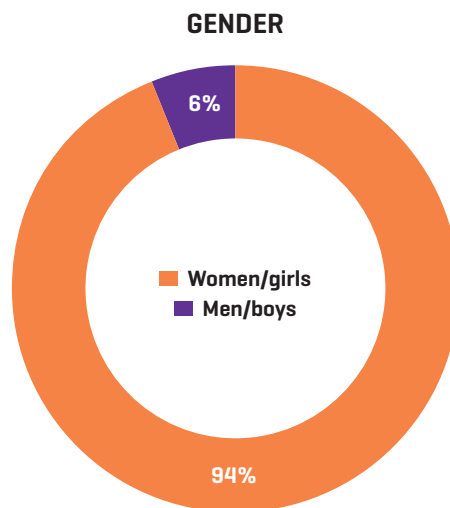
4. GENERAL DATA ABOUT SURVIVORS OF SEXUAL VIOLENCE DURING THE WAR IN KOSOVO

The first part of the data collected through the questionnaire contains demographic data of victims of sexual violence which include information about gender, age, civil status, ethnicity, place of residence and other data.

4.1. Gender of survivors of sexual violence

Anyone can be a victim of sexual violence, both, women and girls as well as men and boys, as sexual violence has been used as a tool of war. Sexual violence against men and boys is less reported, however as in every country where there has been war, in Kosovo there have been men who have experienced sexual violence.

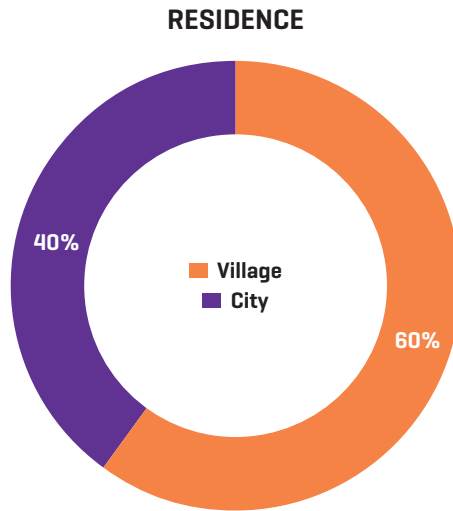
According to the total number of cases that are under psychosocial treatment in non-governmental organizations, the number of women and girls as victims who experienced sexual violence during the war in Kosovo is dominant in relation to the number of men and boys. From the data included in this report, out of 345 respondents, 325 are women/girls while 20 men/boys, so 6% of respondents are men/boys.

Graph no. 1

4.2. Residence of survivors

Survivors of sexual violence during the war in Kosovo, who were interviewed for the purpose of documentation, in the largest percentage live in the countryside, where out of 345 respondents, 207 currently live in the village and 138 in the city.

Graph no. 2

4.3. Ethnicity and religious affiliation of survivors

Of the 345 documented cases, 6% are from non-majority communities. Of which 11 are Roma, 5 are Bosniaks, 2 Ashkali, 1 Egyptian.

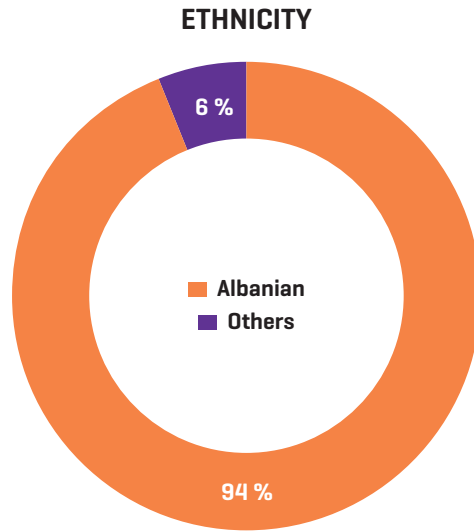
KRCT and partner organizations have so far identified 2 victims of the Serb community, which we intend to include in the general data during the documentation process.¹¹

Based on the division of religious affiliation, 342 survivors are of the Islamic belief and 3 of the Catholic belief.

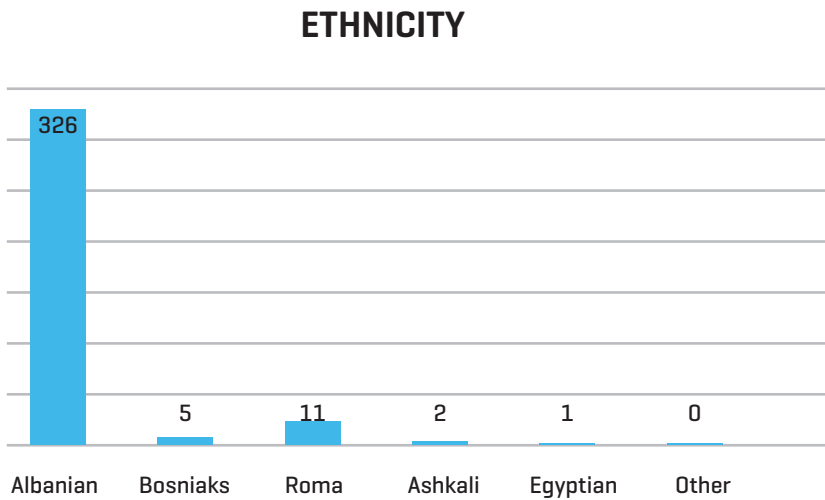
Regarding citizenship, all respondents included in the documentation are citizens of the Republic of Kosovo.

¹¹ One of the victims of the Serb community is being treated in one of the organizations involved in the project while one is in contact with non-governmental organizations, but is living outside Kosovo. Due to the circumstances created by Covid-19, it was not possible to interview them for the documentation process

Graph no. 3

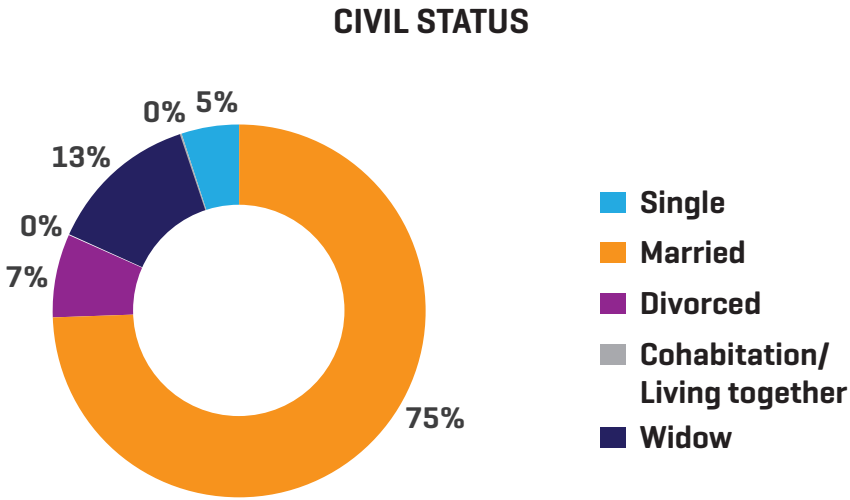
Graph no. 4

4.4. Civil status and employment status

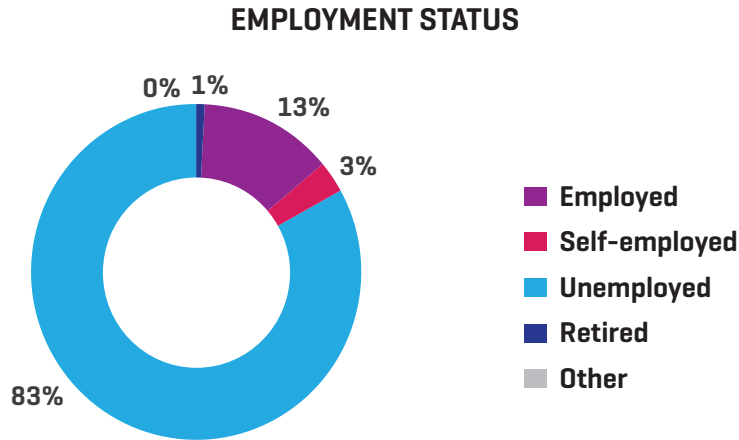
In order to reflect in as much detail as possible in the documentation process, further on are presented the data regarding the current civil status as well as the employment status of victims of sexual violence which have been documented.

Of the 345 documented cases, 75% are married, 13% are widowed, 7% are divorced, 5% are unmarried.

According to the victims’ descriptions of the incidents, in the majority of divorced cases, the reason for the divorce was the sexual violence they experienced during the war, where the survivors were not accepted by their spouses, or the relations between the spouses deteriorated to the extent that they ended in divorce.

Graph no. 5

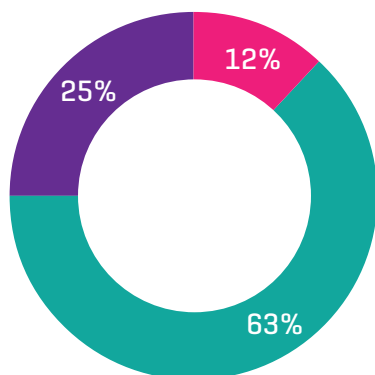
Graph no. 6

Data on employment status show that most survivors of wartime sexual violence in Kosovo are unemployed. The percentages obtained show that out of 345 documented cases, 284 survivors or 83% are unemployed, while 44 survivors [13%] are employed and 9 survivors [3%] are self-employed. The traumatic consequences and stigmatization of survivors are among the main reasons that survivors find it difficult to engage in work.

In terms of employed and self-employed cases, KRCT and partner organizations in recent years have played an important role in the economic empowerment of survivors of sexual violence during the war in Kosovo, where through various activities have managed to train some of them or assist them in engaging in employment and self-employment. So, through the ongoing rehabilitation process it has been achieved that some of the survivors are engaged in work.

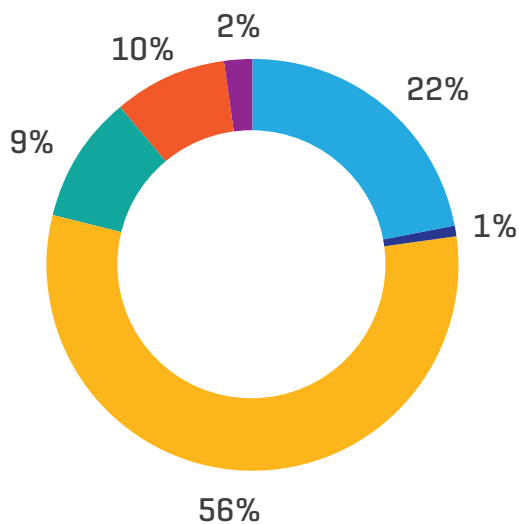
4.5. Housing type and conditions

Housing conditions for documented cases are mostly average. A total of 56% live with their close family members, while 22% are homeowners. Respondents who stated that they are homeowners are mainly the interviewed men, or in a relatively low number even widows who have remained heads of households. 9% of survivors live in extended family, 10% live under rent (do not have a house) and 1% of cases are completely homeless. While 2% of the respondents who stated the housing manner with the answer “other”, are mainly cases that do not have a place of residence but that temporarily live with their relatives, e.g. at the brother or sister. This situation best explains the failure to implement the law recognizing the status of victims of sexual violence, where the right to housing provided by the state has remained unimplemented.

HOUSING CONDITIONS

- Good
- Average
- Not good

Graph no. 7

HOUSING MANNER

- Owner of the house
- Homeless
- Living with close family
- Living with larger family
- Renting
- Other

Graph no. 8

5. DATA ABOUT INCIDENTS S - SEXUAL VIOLENCE DURING THE WAR

This section contains information about the incident /sexual violence experienced by the victims, such as: period when the incident occurred, region, place of residence, individual or group incident, repeated or single, information about witnesses, victim age, status, purpose of rape as well as the description of the incident experienced.

5.1. Period when the incident occurred

The Law on the Status and Rights of Martyrs, Invalids, Veterans, Members of the Kosovo Liberation Army, Victims of Sexual Violence of War, Civil Victims and Their Families, stipulates that "**Victim of sexual violence of war**, - is the person who has survived sexual abuse and rape within the period from 27.02.1998 to 20.06.1999."

However, during the documentation process are identified cases of sexual violence in the context of war that occurred outside this legal definition, therefore during the documentation process KRCT has included cases of sexual violence occurring outside this period but that the rape occurred in the context of war. Thus, based on the documented data, it turns out that we had a case that experienced sexual violence before the period defined by law, respectively before 1998 and a case after June 20, 1999. Both of these cases of sexual violence occurred while being in prison. The identification of such cases is done in order to advocate for legal changes, including the extension of the deadline that determines the period when a victim is recognized as a victim of sexual violence, as this category is not included in any reparation scheme for war categories.

The largest number of cases of sexual violence during the war occurred in 1999, respectively 86% of cases of sexual violence occurred within the period 01.01.1999 - 20.06.1999. Also based on documented data, the period March - May 1999 is dominant.

The following are cases of sexual violence during the war in Kosovo, by years and months:

Before 1998	01.01.1998 - 31.12.1998	01.01.1999 - 20.06.1999	After 20.06.1999
1	47	296	1

Data by months:

	01.01.1998 - 31.12.1998	01.01.1999 - 20.06.1999
Month	Year 1998	Year 1999
January	0	9
February	4 [after 27 February 1998]	37
March	3	100
April	3	97
May	2	50
June	5	3 [before 20 June 1999]
July	4	0
August	12	0
September	7	0
October	3	0
November	3	0
December	1	0
Total	47	296

Table no. 1

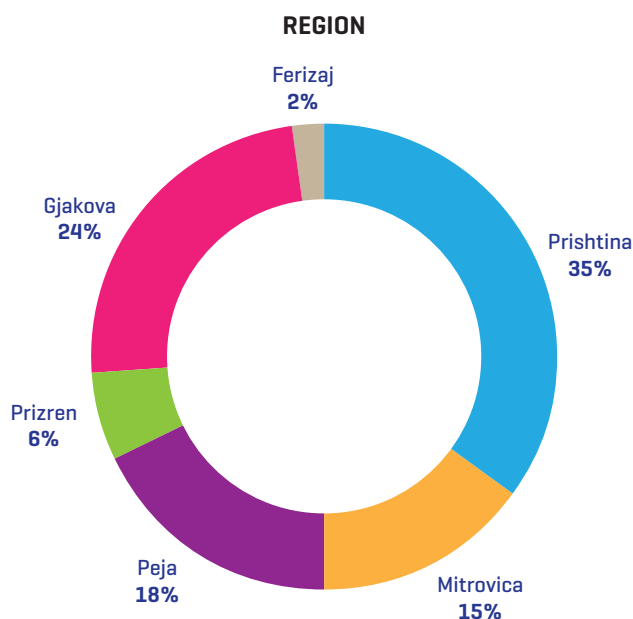
5.2. Region where the rape took place

Although the aim was to have a balanced coverage of all regions during the documentation, at this stage it was not possible to include all regions to the same extent, where mainly those regions where cases of sexual violence were more prevalent close to the non-governmental organizations involved in the project, such as the cases of the Prishtina Region which are mainly covered by KRCT and other organizations [including the municipality of Drenas which is covered by CPWR], the Gjakova and Peja Region, which are covered from Medica Kosova and Medica Gjakova, then the Mitrovica Region which includes the municipalities of Vushtrri and Skenderaj - municipalities that are covered by ongoing psychosocial and medical services by KRCT.

Graph no. 9

Based on the recorded data, 35% of cases are from Prishtina Region, while 65% are from other regions. Among the documented cases we have a case of sexual violence that occurred outside Kosovo, namely in one of the prisons in Serbia.

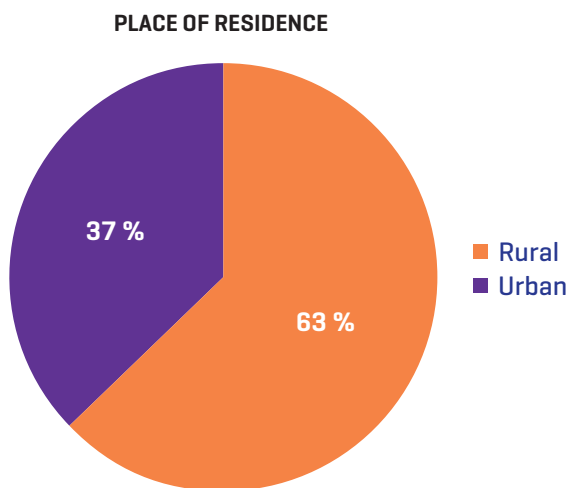
Graph no. 10

5.3. Place of residence where the incident took place

Sexual violence was exercised in all municipalities and settlements. According to documented data, rural areas have been much more attacked than urban ones, i.e. 63% of documented cases have occurred in villages compared to 37% of cases that have occurred in cities.

Sexual violence during the war that took place in the villages were organized, systematic and in groups. They mainly occurred in villages where there was population displacement, who took refuge in homes or shared localities, and sexual violence occurred during organized attacks, raids, and collective expulsion.

Graph no. 11

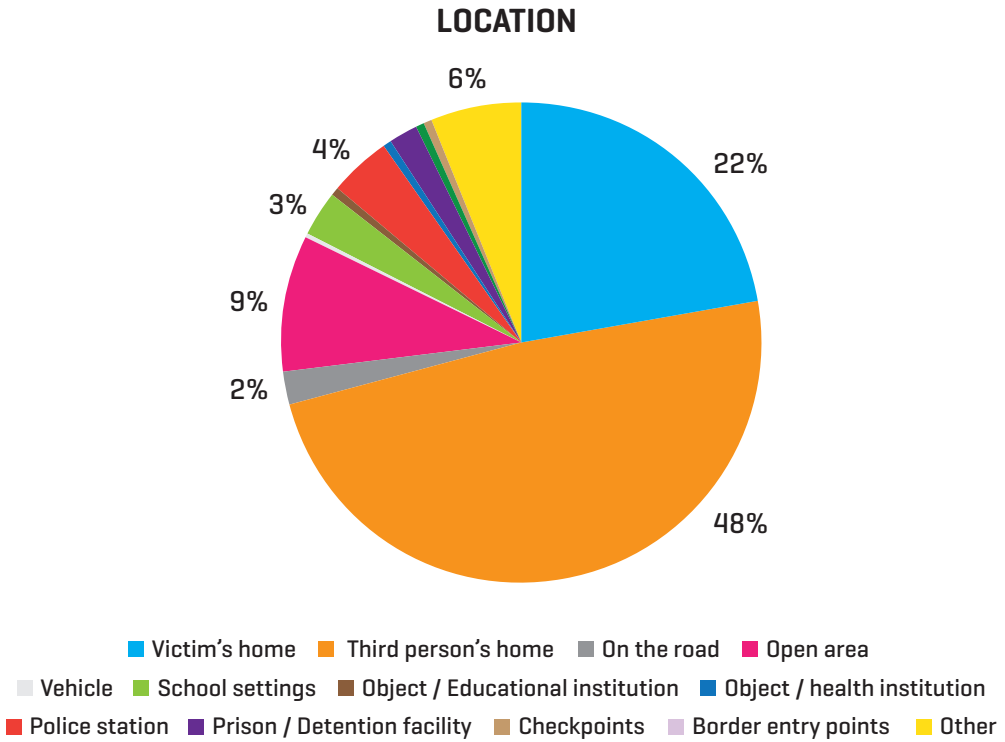
5.4. Exact location of the incident

Based on the collected statistics it is clear that sexual violence has been used as a means of war as it has affected unprotected cases by entering their homes or the houses where the victims have been sheltered. Respectively 22% of cases occurred in the homes of victims, where the armed forces entered the house and committed rape. The experience of rape in the victims' homes has left serious and permanent consequences, as the victims, unable to change their homes, recall the incident every day. This situation is even worse when the victims have not shared the story with family members and keep the trauma to themselves.

Sexual rape to the greatest extent, 48% of cases, occurred in “*someone else's house*”. Someone else's house in these cases means the houses where the victims have been temporarily housed/ displaced. Serbian military-police forces, aware of the displacement from their houses to the surrounding villages or neighbourhoods, entered by force and committed individual and group rapes. Based on the narratives described by the victims, cases of sexual violence “*in someone else's house*” are also often described as group rapes, where most of the women and girls who were housed in the attacked houses were raped.

Also, to the case location response in “*someone else's house*”, in some cases the victims were taken from the line of displaced people or from the road and put into empty houses and raped then released to join the line.

In addition to the cases when sexual violence took place in the victim’s house or someone else’s house, there were also cases that occurred in other facilities/ institutions or even in open spaces, such as: 31 cases occurred in open spaces, 14 cases in police stations, 12 cases in schools, 5 cases at checkpoints, 2 in prisons and 2 at border crossings as well as other cases in educational and health facilities/institutions, in the car, etc.

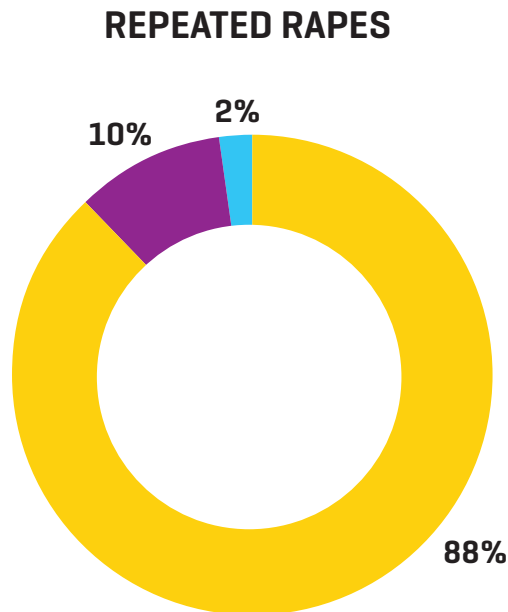

Graph no. 12

5.5. Repeated rape

Out of 345 documented cases in 41 cases or 12% of cases of sexual violence during the war, they were raped more than once, i.e. it was a repeated rape, of which in 6 cases [2%] of cases rape was repeated for an extended period of time, respectively for a period that has lasted more than 5 days.

Repeated rape in this case means cases when the victim within a period of a day or within a few days has been sexually violated several times by one or more persons. In cases of repeated rapes for an extended period of time, victims in addition to experiencing sexual violence, were forced to serve to the armed forces, cooking and cleaning according to their requests. In some of these cases victims experienced various forms of sexual violence, including *rape, forced nudity and sexual slavery*.

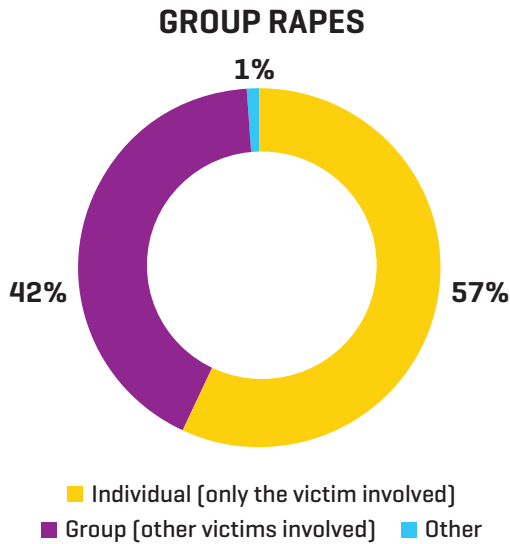

Graph no. 13

5.6. Group rape

In order to destroy personality, punish, shame, etc., in 42% of documented cases rapes occurred in groups. So, during the same time and in the same premises more than one victim was raped.

Group rape took place within the family, where close family members were raped together (sisters, mothers with daughters, mothers-in-law with daughters-in-law, etc.), or even during displacement or sheltering where Serb forces have entered houses where many persons were sheltered and committed group rapes there.

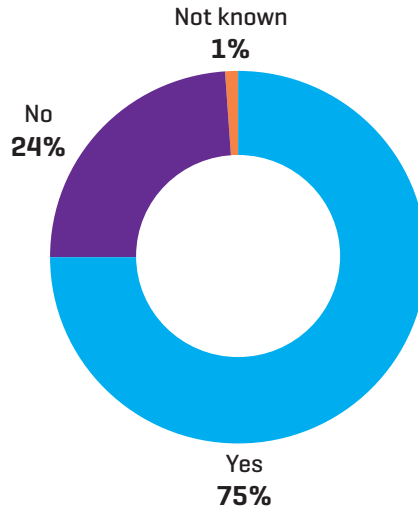

Graph no. 14

5.7. Witnesses

According to statistics, from documented cases, in 75% of cases where there was a witness, including cases of group rape when rapes were committed in the presence of each other victim, while other witnesses are cases where rapes were committed in presence of family members and other witnesses.

WITNESSES OF THE INCIDENT

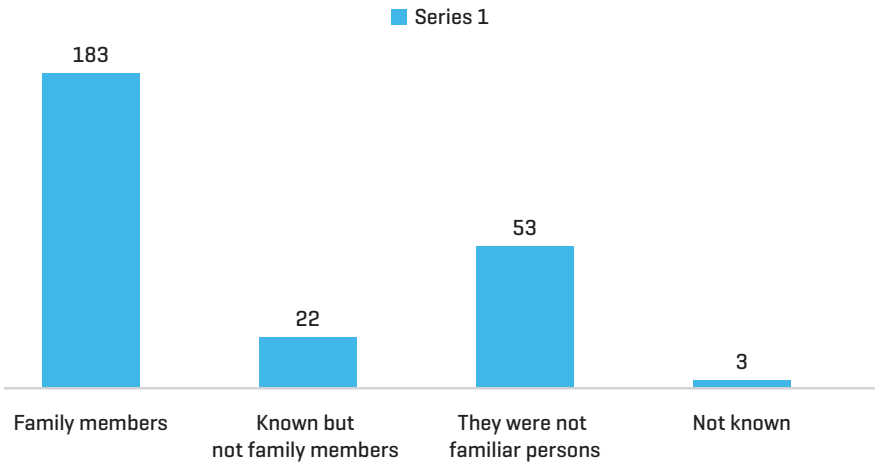
Graph no. 15

5.8. Relation to witnesses

In 183 cases of sexual violence that had witnesses while experiencing the incident, witnesses were family members. According to the description of the incident by the victims, there were cases when the victims were raped in the presence of their parents and children.

The most difficult cases were described when victims were raped in the presence of a father or spouse. In some such cases, their family members [father or spouse] were kept tied up at the scene while the rape was committed in front of their eyes. Also, as serious cases, the victims describe those cases when they were raped in the presence of their children, often young children, as well as the cases of children who experienced sexual violence who state that at that time they were not able to understand what was happening to them.

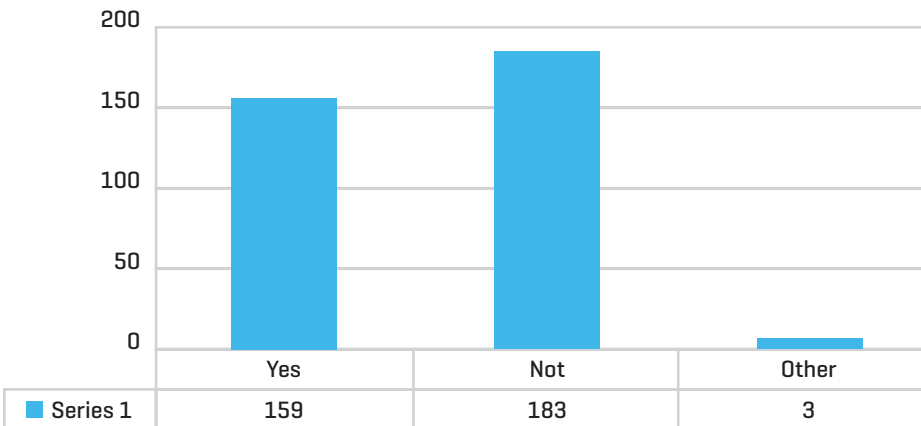
RELATION TO WITNESSES

Graph no. 16

In the incidents of group rape, the victims witnessed other rapes, namely in 159 cases the victims, in addition to experiencing sexual violence in person, at the same time witnessed rape against other victims.

WITNESSES OF OTHER RAPES

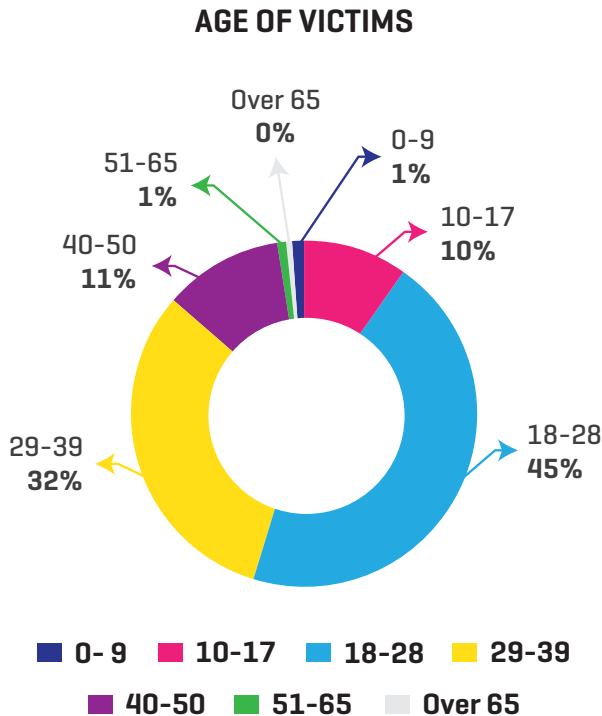
Graph no. 17

5.9. Age of the victims at the time when the incident occurred

Victims of sexual violence during the war in Kosovo belong to all ages, but unfortunately a significant number of them experienced sexual violence at a very young age, respectively 38 out of 345 documented cases, or 11% of cases were young people and children under the age of 18.

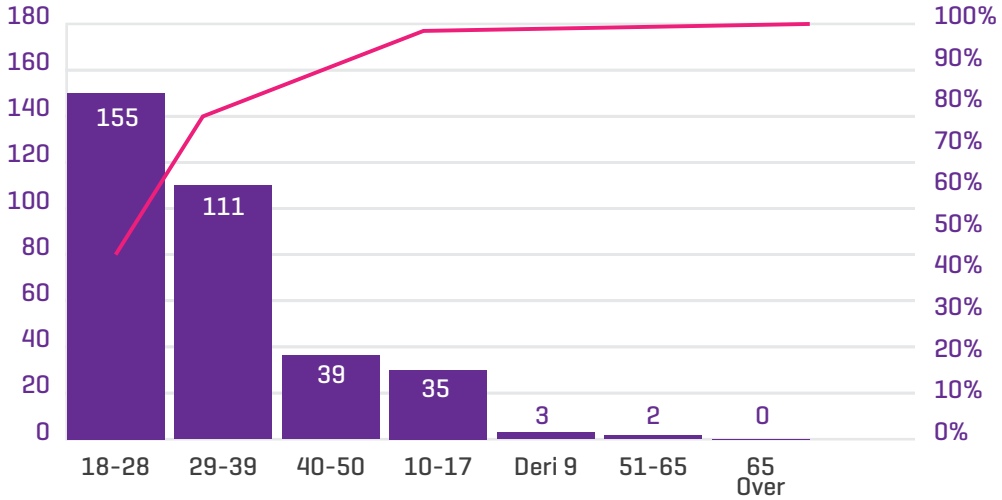
According to documented data, the dominant age is 18-39 years, where 155 victims were aged 18-28 years and 111 victims were aged 29-39 years.

However, the data documented and published during this phase do not provide an accurate picture of the age of victims of sexual violence during the war in Kosovo, as during data collection due to the situation created by the Covid-19 Pandemic, no victims over the age of 65 were included in the documentation, because with the Government Decisions this age group was more endangered by Covid-19 and it was recommended that they leave the house only in necessary cases. Given that the documentation process will continue, this category will also be part of the documentation in the future.

Graph no. 18

AGE OF VICTIMS

Graph no. 19

5.10. Vulnerable groups as victims of sexual violence during the war in Kosovo

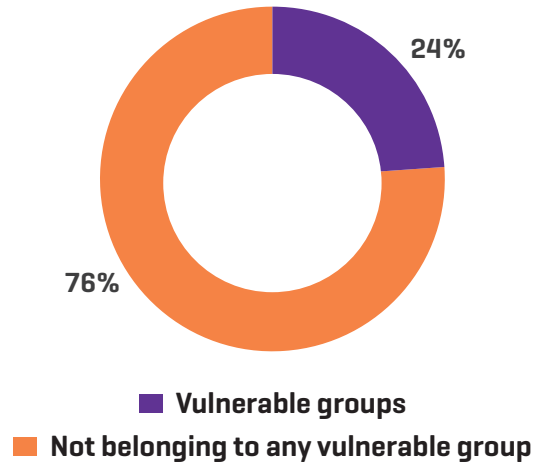
Victims of sexual violence in the war in Kosovo, in addition to being 99% civilian, about 1/4 of all victims included in the documentation belonged to vulnerable social groups.

Among vulnerable groups, **38 victims were under the age of 18; 28 pregnant women; 7 women after childbirth; as well as 10 victims of other vulnerable groups [under treatment, with physical and mental disabilities, etc.]**.

Cases that were pregnant before the incident, some of them lost the child as a consequence of sexual violence, while 5 of them stated that the perpetrators when they saw that they were pregnant, they committed the rape in such a way that they forced the victims to abort.

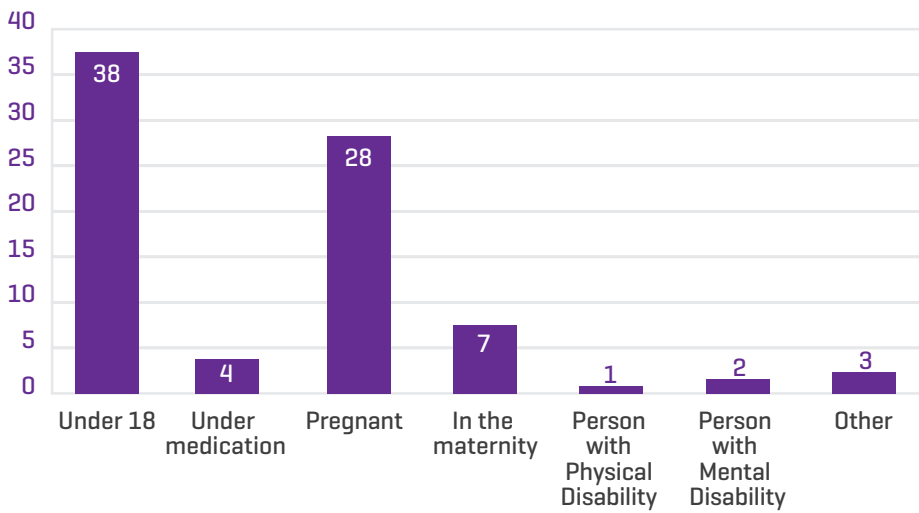

VULNERABLE GROUPS

Graph no. 20

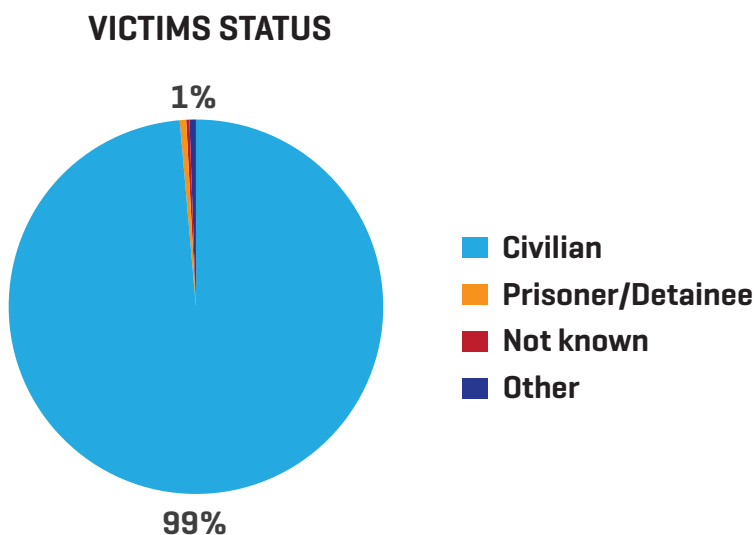
VULNERABLE GROUPS

Graph no. 21

5.11. Victim status at the time when the incident occurred

From data on victim status at the time of the rape, 341 out of 345 or 99% of victims were civilian and vulnerable. In addition to civilian victims, 2 prisoners who experienced sexual violence were documented, while 2 other cases did not know what status they had.

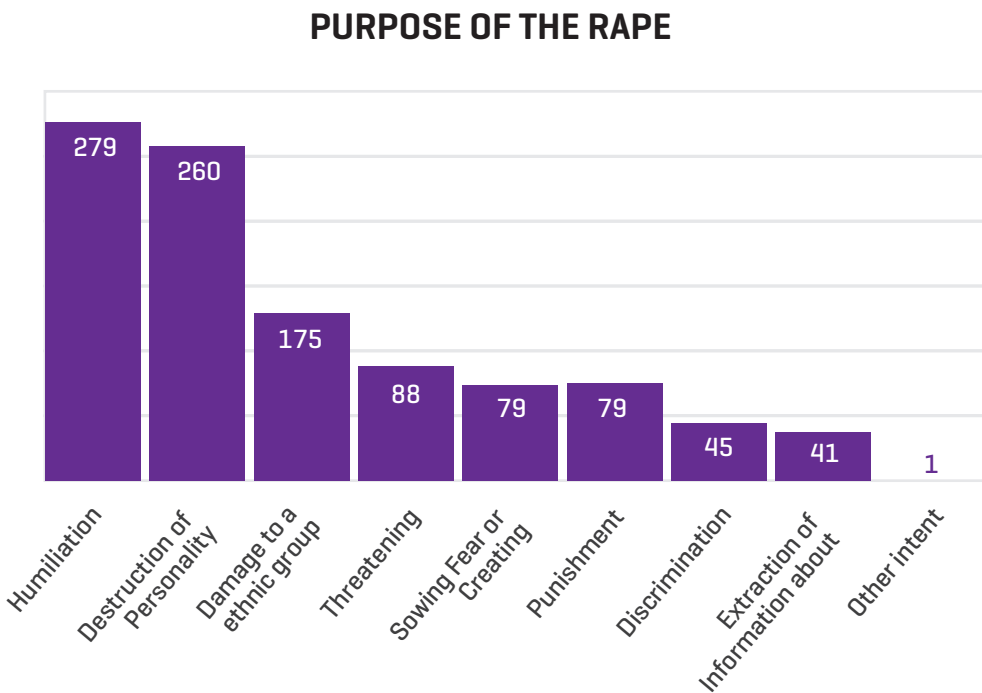

Graph no. 22

6. MANNERS AND FORMS OF RAPE

6.1. Purpose of the rape, according to the victim

During the treatment of cases of sexual violence during the war, as well as during the documentation process, victims were asked about their impressions of the purpose of the rape. Victims have different opinions about the purpose of the rape, opinions based on the case that they have experienced, respectively the behaviour of the perpetrator in relation to the victim as some of them have openly expressed the reasons for the rape.

Graph no. 23

To the question “what do you think was the purpose of the rape?”, the respondents were able to give more than one opinion. Based on their impressions, as the main purpose was “humiliation”, then “destruction of personality”, “harm to an ethnic group”, “threat”, “instilling fear or creating pressure on others”, “punishment”, “discrimination”, “disclosing information against others”, or any other purpose.

In 279 cases, respondents stated that rape was used for the purpose of *humiliation* in front of others, family or the masses of people. The rape was also accompanied by other acts of torture and inhumanity, which put the victims in shame, especially in cases where the rape was committed in the presence of family members or acquaintances.

260 cases expressed the opinion that the rape was intentional *destruction of personality*, where the consequences have been long-term and almost permanent. Many survivors of sexual violence have always suffered from these consequences, especially those cases where the experience of sexual violence has directly affected their well-being and the creation of marital or family relationships.

In 175 cases the victims stated that the rape against them was committed with the intent to *harm an ethnic group*.

Other purposes like *threatening, punishing, discriminating, getting information against others*, instilling fear or putting pressure on others, have also been evident, but mostly associated with one of the main purposes, such as *humiliation or destruction of personality*.

6.2. Types of sexual violence

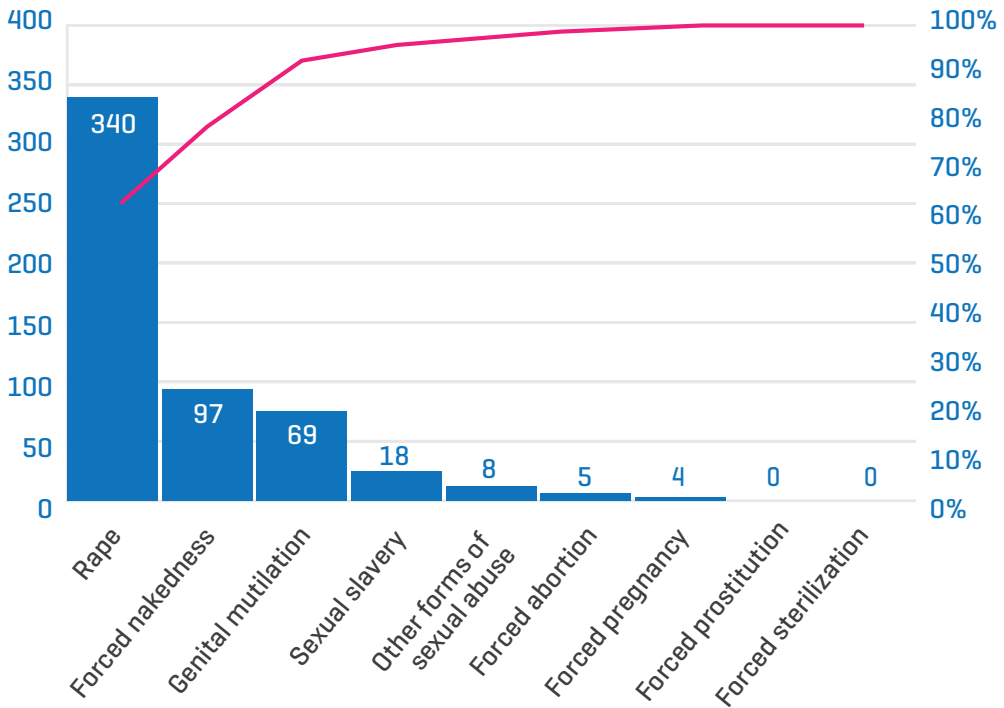
Sexual violence during the war was exercised in various forms and manners. The types of sexual violence are provided for in the Rome Statute of the International Criminal Court.¹² In addition to the types of sexual violence listed in the Rome Statute, other options for sexual violence are included in the documentation process, such as: *forced abortion, forced nudity and genital mutilation*. During the many years of work with survivors of sexual violence during the war in Kosovo, many times these forms of sexual violence have been identified. Therefore, it is considered very important to document all these types of sexual violence, given that the use of these forms has often affected the future of victims, especially *genital mutilation or forced abortion*. Also, *forced nudity* has adversely affected survivors especially when this form of sexual violence was used in the presence of victims' relatives.

The types of documented sexual violence are listed as follows: *rape, sexual slavery, forced prostitution, forced pregnancy, forced sterilization, forced abortion, forced nudity, genital mutilation and other forms of sexual violence*.

---

¹² Rome Statute of the International Criminal Court, adopted by the Diplomatic Conference of the Plenipotentiaries of the United Nations establishing the International Criminal Court on 17 July 1998

TYPES OF RAPE

Graph no. 24

To document the types of sexual violence several options have been given, where victims have stated that sexual violence against them was often exercised in several forms at the same time. Thus, respondents were enabled to respond in more than one option in case they experienced sexual violence in more than one form.

In 340 or 99% of documented cases, victims stated that the main form of sexual violence they experienced was **rape**, but in some cases rape was accompanied at the same time by some other form of sexual violence. Except **rape**, in 97 cases the victim was forced to be exposed **nude** in front of those present. It often happened that in the presence of close family members they were forced to stay naked, or in some cases during the act of sexual violence the victim's clothes were forcibly removed, tearing them with sharp tools. After the rape, the victim was forced to come out naked, where this situation caused double trauma to the victims. Then, in 69 cases the victims suffered **genital mutilation**, this form of sexual violence was used in both genders. Genital mutilation caused long-term consequences for survivors, some of whom as a consequence of this form of sexual violence have failed to establish and maintain family relationships.

Sexual slavery was used in 18 cases, mainly when the victims were taken by Serbian forces and placed in houses or facilities where military and paramilitary forces were stationed. In addition to rape, they were forced to serve food and clean-up for military and paramilitary forces.

Based on documented data, 28 pregnant women were identified as vulnerable groups.

Cases that were pregnant before the incident, some of them lost the child as a consequence of sexual violence, while 5 of them stated that they had **forced abortion**.

In addition to rape as the main form of sexual violence, of the 345 documented cases, 13 have remained **pregnant** as a consequence of rape. Out of 13 pregnant cases, 4 of them stated that during the rape the main purpose of the perpetrators was a violent pregnancy, while the other cases only after a few weeks realized that they were pregnant as a consequence of the rape.

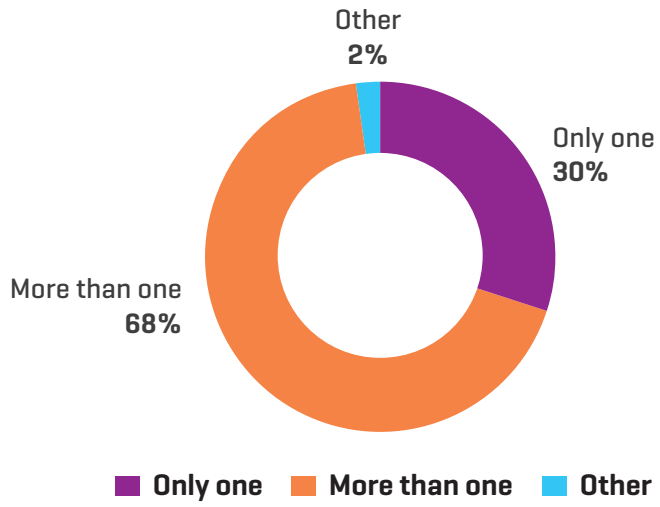
During the first phase of documentation, no cases of *prostitution or forced sterilization* were identified.

6.3. Participation of several perpetrators in a case

Victims interviewed stated that in 68% of cases, sexual violence against them was perpetrated by more than one perpetrator, while in only 30% of cases only one perpetrator was involved.

In cases where only one perpetrator took part, he was not the only one in the case, but there were other members as well. However, only one person participated in the rape of the victim, while other persons who were with the perpetrator were raping someone else in the same place or were on guard until the rape took place. In some cases, they even helped the perpetrators to hold the victim. In similar cases when more than one person was present, in 2% of cases the victims state that they do not know how many people participated in the rape, since with the onset of rape by the first person, the victim lost consciousness and was not able to recall whether one or more perpetrators participated.

NUMBER OF PERPETRATORS INVOLVED

Graph no. 25

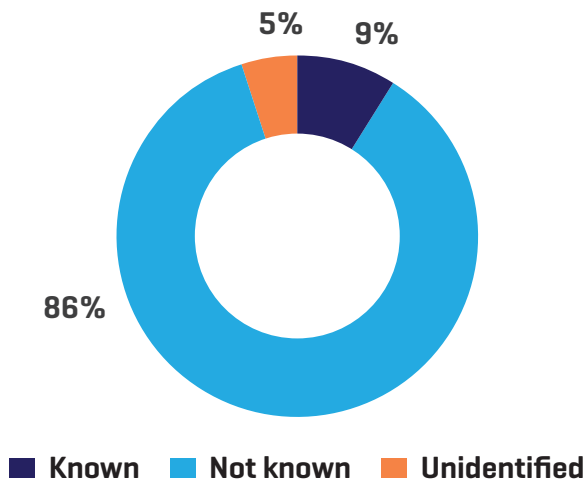
7. IDENTITY, ETHNICITY AND LEADING POSITION OF THE PERPETRATOR/VIOLATOR

7.1. Identification of perpetrators

Sexual violence during the war in Kosovo was well organized by Serbian paramilitary, military and police forces against the civilian population, where in most cases the perpetrators were uniformed [paramilitary and soldiers] and unknown for victims.

In 31 documented cases [or 9%], victims *recognized* the perpetrators. The perpetrators were recognized by the victims in those cases when they were neighbours of the victims, who committed the rape as a state official or a uniformed member, or in some of such cases the rapes were also committed by civilian neighbours but were under control by police, military or paramilitary forces. In some of the cases where the perpetrators were identifiable by the victims, they were leaders of institutions, e.g. police station commander, police officer or community-recognized inspector, etc.

IDENTITY OF THE PERPETRATOR

Graph no. 26

In 5% of cases the perpetrators were *unidentifiable* by the victim; these are cases when the perpetrators were masked, with their faces covered and the victims could not notice their face. In these cases, the victims stated that they were not able to know whether the perpetrator was known or not, as they failed to see their face.

In 31 cases where the victims know the perpetrator, they describe in detail the physiognomy and name or nickname of the perpetrators, their position during the war or whether they met the perpetrator before the incident. Victims were able to provide sufficient information to identify the perpetrator.

Whereas, in other cases when the victims did not know the perpetrators, they were able to give a general description of their looks and appearance, but did not know them by name. However, even in these cases the victims were able to identify the language spoken by the perpetrators, and in most cases they recognized the uniform. So, the victims managed to give a description about the ethnicity of the perpetrators, their status or position, as well as the function if they were state officials.

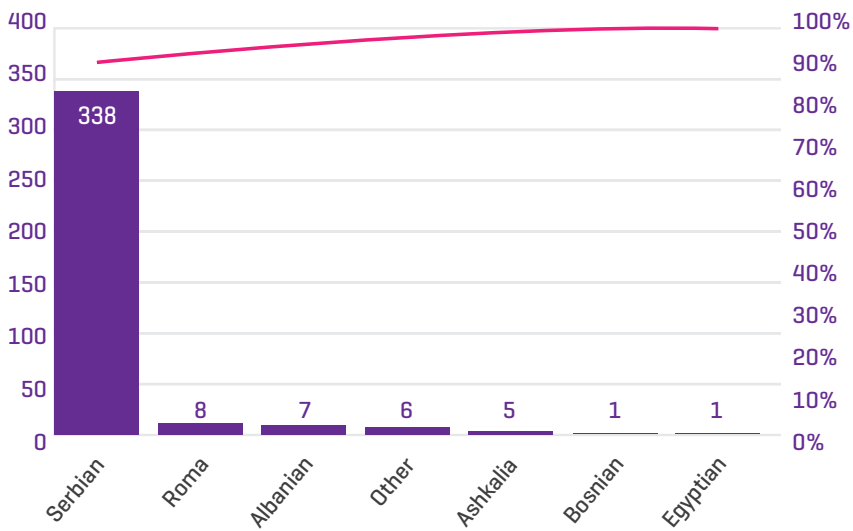
7.2. Ethnicity of perpetrators

Given that in 68% of cases rape involved more than one person, when asked about ethnicity, the answers were multiple-choice. So, in a rape there were cases when violators of different ethnicities participated, e.g. Serb and Roma or Albanian, Serb and Ashkali, Roma and Albanian etc.

In 6 cases the victims stated that the perpetrators had a different identity, where in the description of some of these cases the victims stated that the perpetrators spoke in Russian.

Based on documented data, there are 7 cases in which the victims stated that the perpetrators were Albanians. In these cases, the victims were Albanians, while the perpetrators were Albanians, but they were collaborators of Serbian forces, whether in uniform or state officials.

ETHNICITY OF PERPETRATORS

Graph no. 27

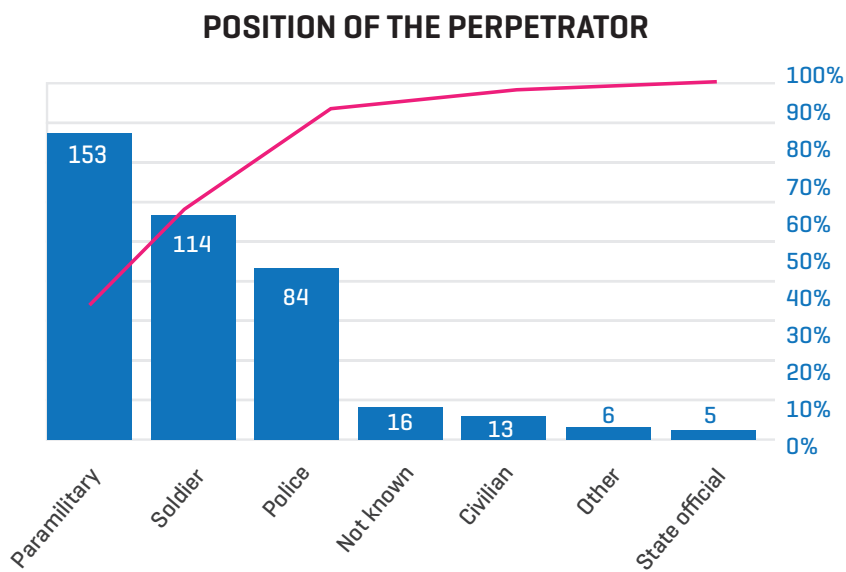
7.3. Leading positions of perpetrators

In the vast majority of cases of rape during the war, the perpetrators were uniformed, respectively the largest number of rapes was committed by *paramilitary* and *military* Serbian forces. Based on the perpetrators' uniforms, the victims stated that the perpetrators of the rapes were Serb paramilitaries.

In some cases, the rapes were committed by perpetrators of various positions, such as in the same case, paramilitaries and police officers, police officers and civilians participated together, etc.

Cases of stated rape committed by civilians were cases that mostly occurred by more than one perpetrator when civilian perpetrators were together with uniformed forces.

In some of the cases of sexual violence during the war, the perpetrators were *state officials*. Based on the responses that the perpetrators were state officials, these cases were related to the perpetration of rapes by civilians but who held positions in state institutions, such as: administration, education, health, etc. and by exploiting their official position sexually violated victims during the war.

Graph no. 28

8. HARM CAUSED AS A CONSEQUENCE OF RAPE AND PROVISION OF PROFESSIONAL SERVICES

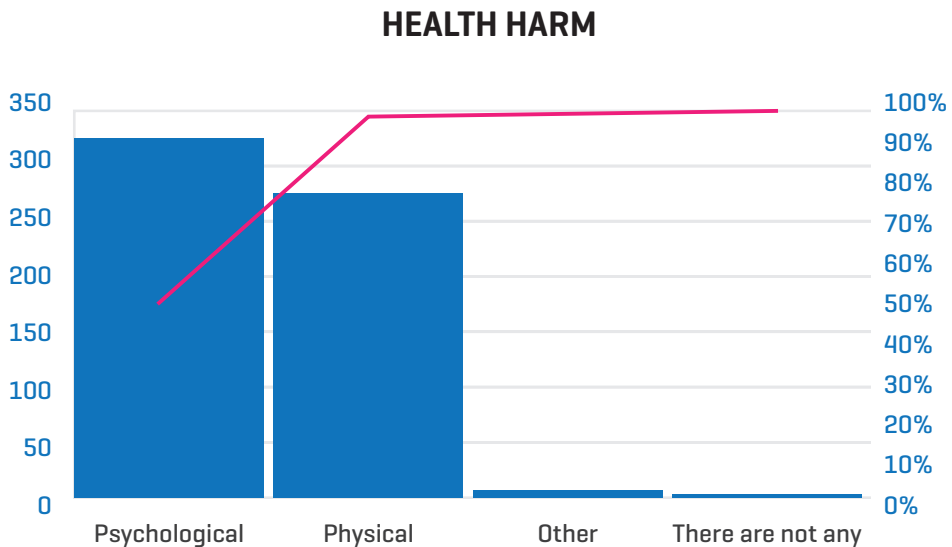
8.1. Health harm as a consequence of rape

Sexual violence during the war in Kosovo has caused great harm to survivors both physically and mentally, as well as socially.

Survivors have stated that in most cases they have physical and psychological consequences from sexual violence. About 98% of them stated that they have suffered mental harm, while 82% have stated that they have also suffered physical harm.

Some of the survivors have been treated and continue to be treated physically and psychologically, but a significant number of them do not continue treatment for health consequences, despite the need for treatment.

In addition to physical and psychological harm, 8 survivors stated that they suffered other harm, such as: family or marital relations, as it was stated that some of them ended in divorce as a consequence of experiencing sexual violence during the war.

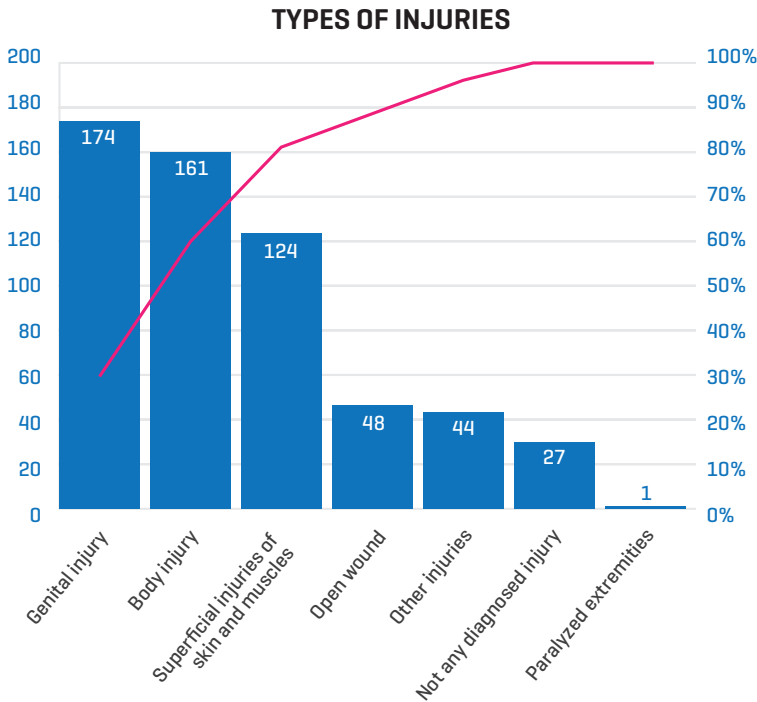

Graph no. 29

8.2. Types of physical harms as a consequence of rape

Harms caused as a consequence of sexual violence have often been accompanied by physical injuries, which have been evident in the bodies of victims, some of which injuries have remained permanent. The following data represent the number of cases that have suffered physical injuries during rape, accompanied by more than one type of injury.

During the interview, the survivors were asked about the type of injuries caused during the act of rape, where for the majority of those who suffered injuries, the injuries were in *genitals*, caused during a violent sexual act, or various means have often been used to cause these injuries. Out of 345 documented cases, **174** have stated that they have **genital injuries** as a consequence of rape. *Genital injuries* were caused to both sexes.

Graph no. 30

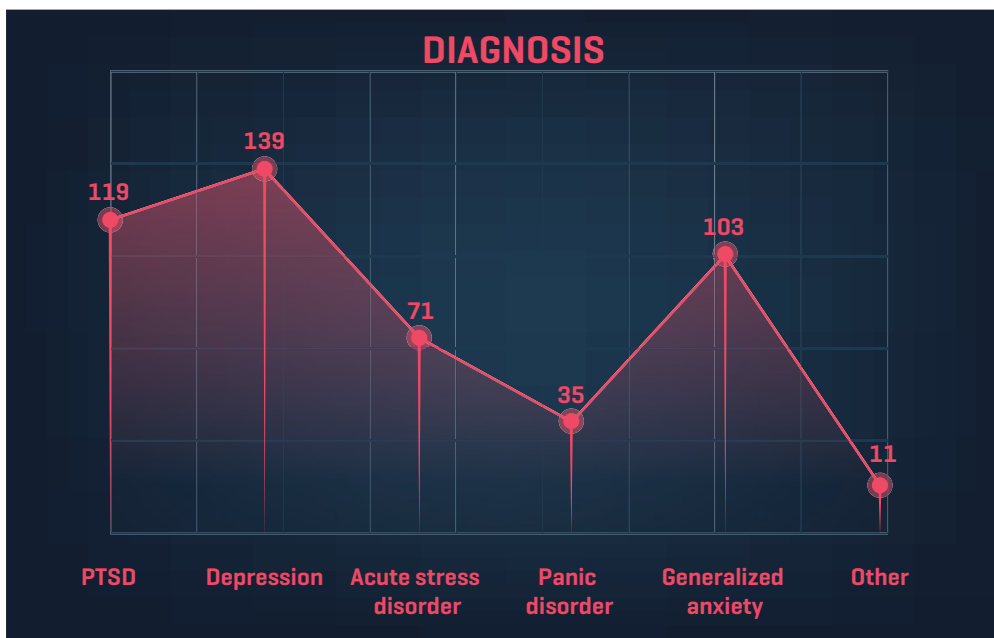
Bodily injuries were suffered by 161 cases, injuries caused before, during and after the act of rape. Rape was often accompanied by the use of physical force, especially in those cases where the victims tried to resist during the rape, then the perpetrators exercised physical violence by hitting the victims, and dragging them, etc. There have also been identified cases where serious injuries were caused, e.g. by stabbing, hitting with automatic gun parts.

Other types of injuries reported by survivors are ***superficial skin and muscle injuries, open wounds, paralyzed limbs as well as other unspecified injuries.***

8.3. Diagnosis caused as a consequence of rape

In addition to the physical injuries sustained during the rape, victims of wartime sexual violence have experienced permanent mental health harm.

Non-governmental organizations have been the main mechanism that has provided mental health treatment and rehabilitation to survivors of torture and sexual violence during the war in Kosovo. Thus, since the end of the war, KRCT has had the main mission of treating and rehabilitating war survivors. Despite continued treatment of survivors, the consequences on mental health have been long-term and almost incurable for some of the victims, who continue to face the consequences today. However, there are many cases that have not been previously treated for trauma and mental health consequences.

Graph no. 31

Of the documented cases, 139 of them have stated that they suffer from depression, 119 are with PTSD (Post Traumatic Stress Disorder), 103 cases with generalized anxiety, etc. In these data, there are cases that have stated that they have more than one diagnosis.

8.4. Pregnancy as a consequence of rape

In addition to health and psychological harm, sexual violence has left even more serious consequences according to survivors, such as pregnancy as a consequence of sexual violence. Of the 325 women and girls who survived, 13 became pregnant as a consequence of the rape.

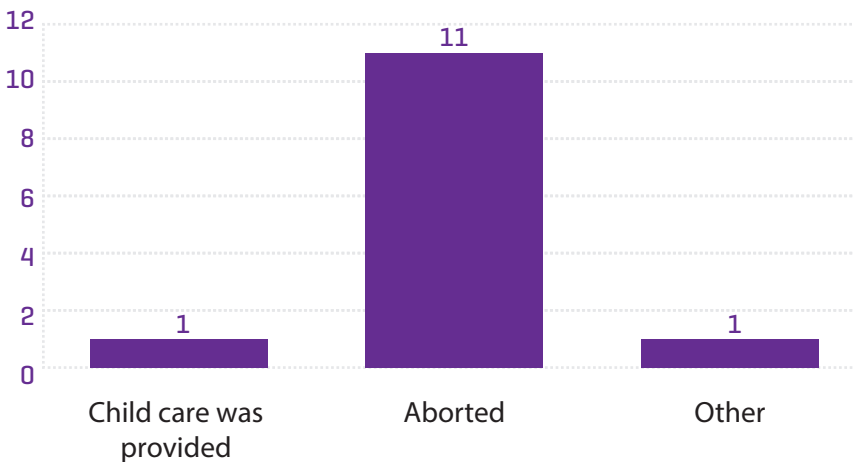
Given that very often after the rape the victims were forced to move from the place where the incident took place being forced to move from village to village or even to move abroad, they found it difficult to understand immediately after the incident that they were pregnant as a consequence of sexual violence. However, 13 out of 325 cases stated that after a while they found out about the violent pregnancy.

8.5. Approach to pregnancy as a consequence of rape

Of the 13 documented cases of pregnancy as a consequence of rape, only in one case did the victim give birth to the living child she is still caring for.

In 11 cases the victims had a deliberate abortion because they did not want to keep the child, while in one case the victim had a miscarriage despite deciding to keep the child.

WHAT HAPPENED TO THE CHILD?

Graph no. 32

9. MEDICAL AND PSYCHOLOGICAL TREATMENT OF SURVIVORS OF SEXUAL VIOLENCE DURING THE WAR IN KOSOVO

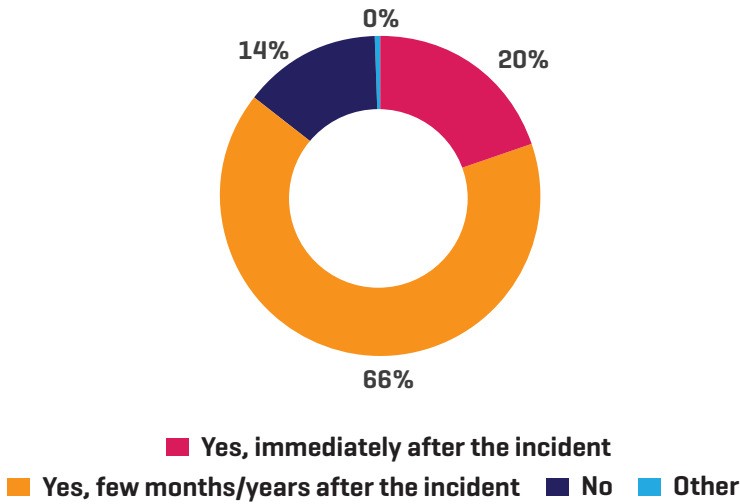
According to the data presented in this report, victims of sexual violence suffer from various consequences in terms of health and psychological consequences that are evident even many years after the experienced incident.

According to these data, the victims also suffered physical injuries during the rape and based on their statements, 20% of all cases [69 cases] sought medical assistance immediately after the incident, while 66% [229 cases] sought medical assistance several months or years after the incident. Cases that sought medical assistance after several months did so after the end of the war or after displacement and return to their homes. But there are cases which have not been treated for years, mainly cases with consequences on mental health. These cases did not seek immediate medical or psychological assistance until their health and psychological condition worsened and treatment was unavoidable. However, victims have not always shown the cause of health and psychological consequences but have explained these problems appearing as general incidents of the war, due to another situation in the family, e.g. have had family members killed, missing, injured, etc. As for sexual violence, except in non-governmental organizations, they have rarely reported or sought medical and psychological assistance for the consequences of sexual violence in other institutions.

Medical and psychological assistance was provided by various institutions, depending on when this assistance was requested. In cases where assistance was requested immediately after the incident, it was provided in refugee camps, military camps, international organizations, etc. After the end of the war, medical assistance was provided in public and private health institutions, as well as in non-governmental organizations established for the purpose of treating and providing services for these cases.

The following graph presents the institutions that have provided medical and psychological treatment, but which includes the provision of combined services, e.g. a survivor is simultaneously treated in public, private health institutions and non-governmental organizations.

MEDICAL AND PSYCHOLOGICAL ASSISTANCE AFTER THE INCIDENT

Graph no. 33

Institutions that have provided medical and psychological assistance after the experienced incident:

Medical/psychological assistance provided after the incident by:	<i>Type of institution</i>	<i>Number of cases</i>
	Public health institutions	141
	Private health institutions	101
	In the military camp	2
	In the refugee camp	11
	International organization	5
	Local non-governmental organizations	232
	Has never received medical/psychological assistance	5
	Other	3

Table no. 2

9.1. Current medical and psychological treatment

It has been more than 20 years since the end of the war, respectively from experiencing the incidents of sexual violence, but the survivors are still facing the health consequences. Currently, 85% of the documented cases [269 cases] are under medical or psychological treatment, of which 243 are still offered medical and psychological treatment by non-governmental organizations.

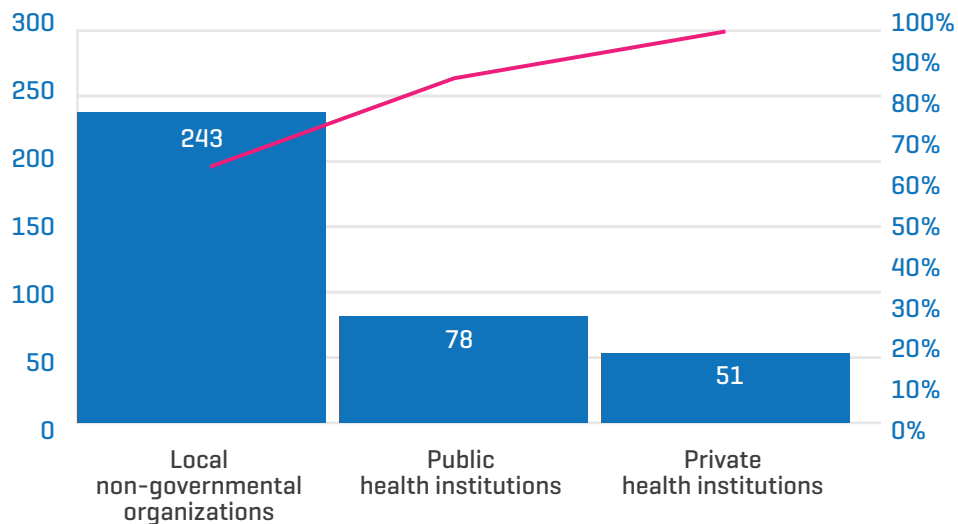
Medical/psychological assistance currently provided:

Medical/psychological assistance currently provided:	Type of institution	Number of cases
	Public health institutions	78
	Private health institutions	51
	Local non-governmental organizations	243

Table no. 3

Since the end of the war, non-governmental organizations have played an important and leading role in the treatment and provision of medical and psychological services.

Institutional mechanisms and legislation in force have not provided opportunities for rehabilitation and psychosocial treatment for war survivors, in particular survivors of sexual violence. While other post-war categories are provided with free treatment in public health institutions, survivors of sexual violence do not benefit from this right. Furthermore, the law recognizing the status of “victim of sexual violence” does not include access to free health services. In this regard, the role of non-governmental organizations has been irreplaceable, covering the provision of these services free of charge.

INSTITUTIONS WHERE THE VICTIM IS CURRENTLY BEING TREATED

Graph no. 34

10. SEXUAL VIOLENCE SURVIVORS ACCESS TO JUSTICE

“Right to Justice” is one of the four key pillars of transitional justice. To date, realization of this right has failed, not because of the unwillingness of victims to report or testify about incidents, but because of the justice system that has administered with war crimes. This system, in addition to failing to provide justice to victims of sexual violence, has harmed and re-victimized survivors by re-interrogating the latter without any concrete results.

After the end of the war in Kosovo, the justice system was administered by the United Nations Mission in Kosovo – UNMIK until the declaration of Independence of the Republic of Kosovo on 17 February 2008.

From 2008 to 2018, war crimes were handled by the European Union Mission – EULEX, while from 2014 EULEX started transferring war crimes cases to local authorities.

Immediately after the end of the war, hoping and believing that the International Mission – UNMIK will address with priority and seriousness the war crimes in Kosovo, survivors of sexual violence as well as other war victims reported incidents and their experiences by submitting any evidence they had, including those of treating wounds and other injuries. However, it was later proved that UNMIK administration handling war cases failed to fulfil its mission in this filed, namely it never provided the victims access to justice and, above all, the evidence given before this Mission disappeared, namely remained inaccessible to victims and local authorities. This is due to the fact that despite reports and evidence, no case of war-related sexual violence crimes was convicted by this Mission. Then, EULEX continued to handle the war crimes, yet without any concrete result for sexual violence victims.

10.1. Investigations and trials of sexual violence cases by local prosecutors and judges

After transferring the powers to local prosecutors, namely to the Special Prosecution Office, investigations have begun for dozens of cases of war-related sexual violence in Kosovo.

In 2017, KRCT and partner organizations entered into cooperation agreement with the War Crimes Investigation Unit and the Special Prosecution Office, in order to cooperate in dealing with cases of war-related sexual violence. KRCT in cooperation with the War Crimes Investigation Unit, in 2019 has drafted and published the first Protocol on Identification, Investigation and Handling of Sexual Violence Cases during the War in Kosovo, as there have been no standard operating procedures for handling sexual violence cases.

During the last two years, KRCT has closely cooperated with the local police and prosecution in dealing with cases of war-related sexual violence in Kosovo. Recently, some of the victims have been interrogated by the Special Prosecution at the premises of KRCT, in order to provide victims with psychosocial support and easier access to justice.

So far, KRCT has referred around 20 cases for investigation to the local police and prosecution, and indictments have been filed for two cases of war-related sexual violence in Kosovo. The indictment has been confirmed for one case and at the beginning of 2021 the judicial process starts before the Special Department of the Basic Court in Prishtina.

10.2. Reporting cases to justice institutions

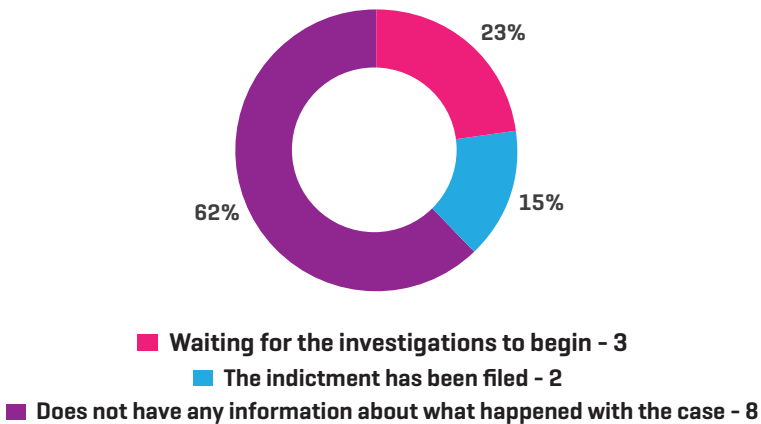
During the documentation process, out of 345 documented cases, only 13 stated that they reported the case to the justice institutions, of which 3 are awaiting investigation and in 2 cases indictment was filed, while in 8 cases the victims are not aware of what happened to the case.

DID YOU PRESENT YOUR CASE TO PROSECUTOR’S/JUSTICE INSTITUTIONS?

Graph no. 35

PROCEDURE AFTER REPORTING THE CASE

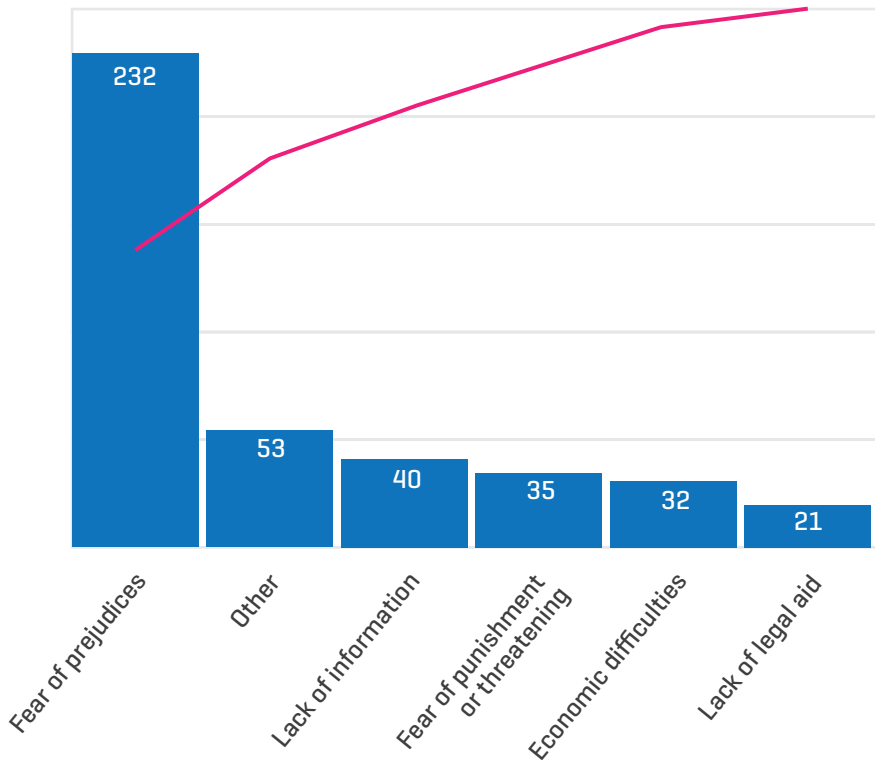
Graph no. 36

10.3. Reasons why the case was not reported to the institutions of justice

Majority of the documented cases or 96% thereof have not reported the case to the institutions of justice due to various reasons. Below are presented the data on the reasons for not reporting the cases to the institutions of justice. In the graph below we can see that 232 victims have declared that they **fear prejudice**, which include disclosure of personal data, stigmatization from close and wide circle, confrontation in court and disclosure of identity.

Although the “lack of trust in justice institutions” was not presented as an option in the questionnaire, in 53 cases the respondents declared that they did not trust the justice system, and the answer about this point was placed under the reasons “other”. Other reasons why cases have not been reported to the justice institutions are: *lack of information, fear of punishment or intimidation, economic hardship and lack of legal aid.*

REASONS FOR NOT REPORTING THE CASE

Graph no. 37

11. RECOGNITION OF THE STATUS “VICTIM OF SEXUAL VIOLENCE”

Law No. 04/L-172 on amending and supplementing Law No. 04/L-054 on the Status and the Rights of Martyrs, Invalids, Veterans, Members of the Kosovo Liberation Army, Sexual Violence Victims of the War, Civilian Victims and Their Families, has acknowledged the right to recognize their status as a “sexual violence victim”. Recognition and verification of the status is made by the Government Commission on Recognition and Verification of the Status of Sexual Violence Survivors during the Kosovo Liberation War. The Commission consists of nine (9) members as follows: one representative from the Office of the Prime Minister, one from the Ministry of Labor and Social Welfare, one from the Ministry of Justice, one from the Ministry of Health, one from the Institute for War Crimes, and one clinical psychologist, one psychiatrist, one lawyer and one representative from civil society. This Commission has a five-year mandate.

11.1. Application for recognition of the “sexual violence victim” status

Regulation [GRK] No. 22/2015 on defining the procedures for recognition and verification of the status of sexual violence victims during the Kosovo Liberation War defines the procedures of application for recognition and verification of the status of “*sexual violence victim*”. According to the Regulation, the application can be made in the following three ways:

- 1) Application can be delivered directly to the Secretariat of the Commission;
- 2) Through one of the seven (7) Regional Offices¹³ of the relevant Department for Martyrs Families and War Invalids [DMFWI];
- 3) Through one of four (4) non-governmental organizations [NGOs]¹⁴ authorized by the Government to receive and submit the relevant Form and documentation.

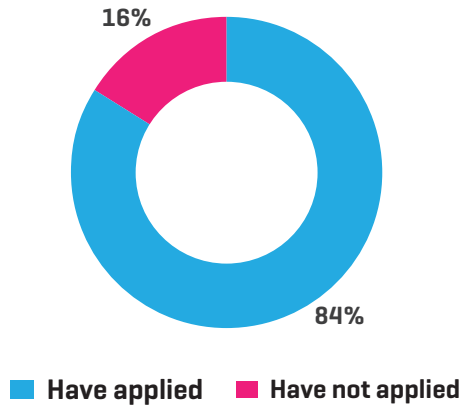
All these three mechanisms [Secretariat, DMFWI and authorized NGOs] are trained to complete the application and supporting application documents.

The application process for recognition and verification of the status of sexual violation victims during the war in Kosovo, began on 5 February 2018, with a term of five (5) years.

¹³ Regional Offices: Prishtina, Mitrovica, Peja, Prizren, Gjakova, Ferizaj and Gjilan.

¹⁴ KRCT, Medica Kosova, QPDG, Medica Gjakova.

NUMBER OF CASES THAT HAVE APPLIED FOR RECOGNITION OF THE STATUS

Graph no. 38

Sexual violence victims who have been under psychological and social treatment by non-governmental organizations have been treated in advance and were prepared for application by professional medical, psychological-social and legal staff.

However, after being informed through the media about the application process, the cases that did not receive rehabilitation services from the authorized NGOs were addressed directly to the Secretariat or DMFWI to apply.

The application through the Secretariat and DMFWI was faster for victims as they did not attend any psychological-social sessions beforehand as is the practice with non-governmental organizations. However, these cases were rejected by the Commission more than the cases that applied through the authorized NGOs, because with the authorized NGOs the victims attended several psychological and social sessions, were informed in detail about the application and verification process of the Commission. Depending on the health and emotional state of the victims, these sessions continued until the victims were ready to tell in detail the incident they have experienced. While with the Secretariat and DMFWI, the psychological and social support is not provided for victims, where almost every case for victims is the first time that they tell about the incident they have experienced. This situation affects the health and emotional state of the victims, due to the shame they feel. Thus, the victims find it difficult to confess all the details of the incident in front of an official that they meet for the first time, which they have not disclosed even to their close family members.

In the absence of a detailed description of the incident they have experienced, and the lack of any supporting documentation, the recognition of the status as sexual violence victims of the war in Kosovo is often rejected for these cases. The status

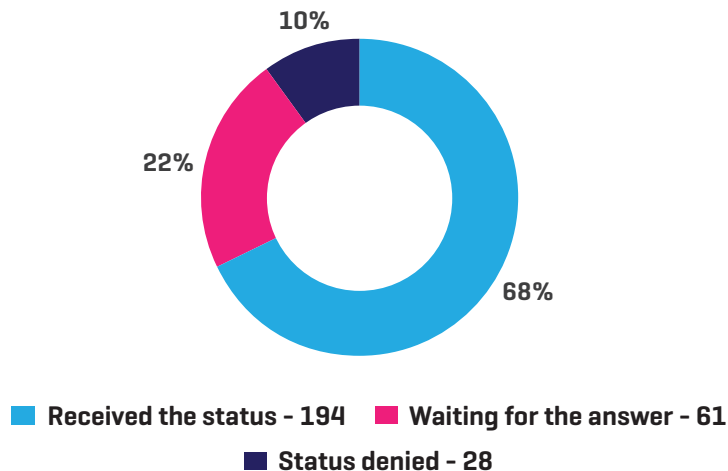
has been rejected even for the cases that have applied through NGOs, but these cases are represented by authorized NGOs which provide ongoing psychological and social support and legal assistance in the reconsideration process or even in court proceedings.

Victims who applied through the Secretariat or DMFWI, in case they are rejected for the first time by the Commission, find it difficult to file an appeal against the Decision or to file a lawsuit with the Court, after the rejection in the reconsideration procedure. Several such cases presented themselves before the NGOs for assistance after the rejection (referred by the Secretariat or by self-referral). However, there are cases that have lost their legal deadlines and the right to recognition of their status due to the lack of legal support.

Based on the documented cases, 291 cases or 84% have applied for recognition of the status, while 16% of them have not applied or are waiting to apply.

Out of 291 cases that have applied for recognition of the status, for 68% or 194 cases the status of “sexual violence victim” has been recognized, for 10% or 28 of them the recognition of status has been rejected, while 22% or 61 cases are waiting for the response of the Commission.

**NUMBER OF CASES THE STATUS OF WHICH HAS RECOGNIZED,
REJECTED AND PENDING**

Graph no. 39

Out of 28 rejected cases which are part of the documentation, 15 are pending reconsideration, 4 cases have filed a lawsuit with the court against the decision of the Commission and 5 cases have waived the process of recognition and

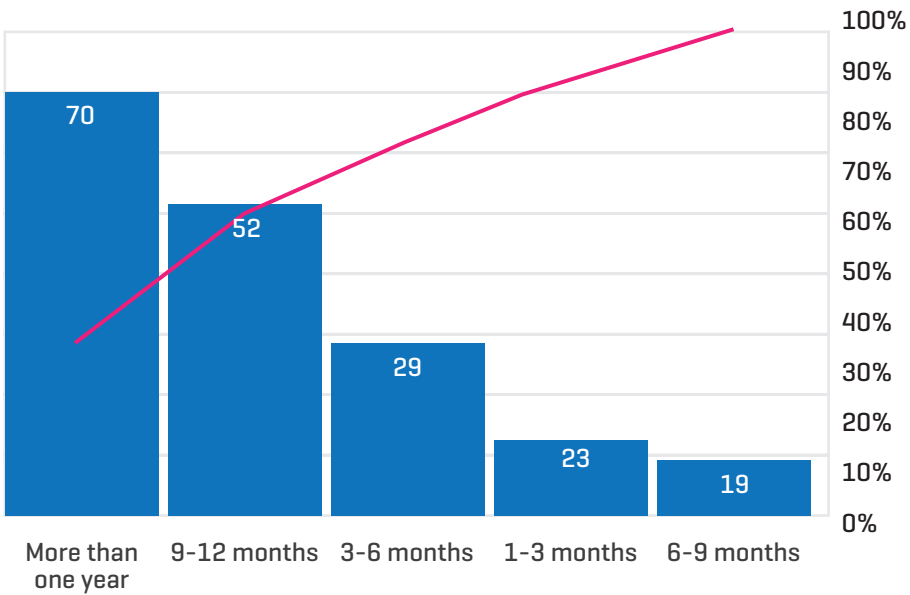
verification of the status, while 4 cases have not responded as to how they acted after the rejection.

The reasons for waiving the process of recognition and verification of the status after rejection by the Commission have been mainly related to stigma and prejudice, e.g. cases have been identified that due to family circumstances they have not accepted to file a lawsuit with the court.

11.2. Duration of review of applications by the Government commission

The first applications submitted at the beginning of the work of the Commission have been reviewed for a short period of time that lasted from 1 to 3 months, however, upon the increase of the number of applications, the work of reviewing applications has slowed down and there were delays in reviewing application lasting more than one year.

DURATION OF APPLICATION REVIEW

Graph no. 40

11.3. Rights and benefits after recognition of the status of “sexual violence victim”

War categories [KLA invalids and civilian invalids, families of martyrs and missing persons, families of civilian victims, etc.] enjoy the rights and benefits provided by Law No. 04/L-054, while Law No. 04/L-172 on amending and supplementing Law No. 04/L-054 on the Status and the Rights of Martyrs, Invalids, Veterans, Members of the Kosovo Liberation Army, Sexual Violence Victims of the War, Civilian Victims and Their Families, recognizes to the sexual violence victims of the war in Kosovo only the following rights/benefits:

- personal pension for the sexual violence victims of war;
- healthcare services abroad for victims of sexual violence in cases of deteriorating health condition, which is a consequence of the war and for which there is no treatment in our country;
- priority of employment in public and private sector enterprises;
- property tax exemption for victims under difficult economic situation.
- housing care is a right enjoyed by the families of martyrs, missing persons of the KLA, KLA invalids under difficult economic situation, civilian war invalids and close families of civilian war victims and victims of sexual violence for whom the Government of Kosovo will endeavour to provide family housing by building collective social housing facilities;
- priority for the realization of the right to family housing will have close families of martyrs and missing persons, invalids who have not resolved their family housing.

The following rights and benefits are recognized to other categories of war: free of charge primary, secondary and tertiary healthcare services; medical and physical rehabilitation; vocational training; priority in enrolment and admission in educational and public institutions; exemption from administrative fees in Public University education, family pension, etc. Whereas these rights and benefits have been denied to the sexual violence victims.

Among the survivors whose status of “sexual violence victim” has been recognized, 189 declared that they enjoy only their personal pension, 3 declared that they enjoy their personal pension and the benefits provided by law, one case declared that despite having the status recognized, does not enjoy personal pension and benefits.

The current applicable laws, the laws on pension schemes as well as the law on the status and rights of the categories of war, present several restrictions in terms of the realization of personal pension. If a sexual violence victim is from a family of martyrs or missing persons, she/he has to give up one pension, even though the pension for sexual violence victims is a personal pension while the other is a family pension, considering receiving a family pension and a personal pension as a double benefit. Moreover, the cases of sexual violence being over 65 years old and whose age pension is recognized remain challenging. In these cases, they have to choose one pension, the age pension or the one of the sexual violence victim of the war. This is considered discriminatory for sexual violence victims, because personal pension is a form of reparation and must be treated separately from other rights.

INSTEAD OF CONCLUSION

Advocacy letter on amendments to Law No. 04/L-172 on amending and supplementing Law No. 04/L-054 on the Status and the Rights of Martyrs, Invalids, Veterans, Members of the Kosovo Liberation Army, Sexual Violence Victims of the War, Civilian Victims and Their Families.

During its work with sexual violence survivors during the war in Kosovo, both in supporting the latter during the process of recognition of the status of sexual violence victims during the war and during the documentation process, KRCT has identified several issues which hereby we are addressing to the deputies of the Assembly of Kosovo in order to open the discussion on supplementing and amending the current legislation, respectively the Law No. 04/L-172 on amending and supplementing Law No. 04/L-054 on the Status and the Rights of Martyrs, Invalids, Veterans, Members of the Kosovo Liberation Army, Sexual Violence Victims of the War, Civilian Victims and Their Families.

1. Following the amending and supplementing of Law No. 04/L-054, wartime sexual violence victims are recognized as civilian victims of war, whereby their right to apply for verification and recognition of their status as sexual violence victims during the war in Kosovo was recognized. Also, based on this law, the Government Commission on Recognition and Verification of the Status of Sexual Violence Victims of the War has been established. However, the time limit within which victims can apply for recognition of their status is limited to five (5) years, as is the duration of the Commission's mandate. Therefore, taking into account the nature and specifics of sexual violence crimes, characteristics of sexual violence trauma, stigma and exclusion that surrounds victims both in family and community where they live (for example, due to prejudice and exclusion from family or community, circumstances for a victim to apply for recognition of the status may be created after 8 or 10 years), as well as other international practices (for example, in Croatia the time limit of application for recognition of the status of wartime sexual violence victims is not limited), KRCT proposes that the time limit within which victims could apply for recognition of their status not be limited to 5 years, and consequently neither the mandate of the work of the Commission not be limited to 5 years.
2. This law recognizes the status of sexual violence victims during the war who have been object of this crime during the period from 27 February 1998 to 20 June 1999. The same law also regulates the reparation for sexual violence victims during the war that benefit the status of victim.

KRCT has identified war-related sexual violence cases that occurred outside this time limit namely before 27 February 1998 and after 20 June 1999, and as a result of this time limit, sexual violence cases that may have occurred outside the period prescribed by law are excluded and thus potential victims may lose their right to reparation.

KRCT proposes to change the time limit of the period when it is assumed that cases of sexual violence occurred in the context of war.

3. The current law does not recognize all the rights and benefits to the survivors of sexual violence during the war in Kosovo, as to other war categories, where one of the main rights and benefits that is not enjoyed only by sexual violence victims is lack of free of charge provision of healthcare services.
4. Also, based on the documentation of organizations treating survivors of sexual violence during the war, it is evident that children were born as a consequence of rape during the war. To date, no law or normative act in general has been adopted about the legal treatment of children born of rape.
5. The work of the Commission based on the current law is organized under one instance, which means that complaints against decisions of the Commission are reviewed by the same decision-making body.
6. The right for the realization of the rights and benefits begins to apply from the date when the Decision on recognition of the status is rendered. This means that in cases of waiting for the review of the application, the deadline for the realization of the rights is extended.

KRCT calls upon the deputies of the Assembly of Kosovo to engage in amending this law to avoid legal barriers which impede a comprehensive access for all communities and treat victims equally.

In addition, KRCT calls upon the deputies of the Assembly of Kosovo to engage in amending this law to enable the extension of the time limit within which victims of wartime sexual violence could apply for recognition of legal status, which at the same time means extension of the mandate of the Commission. At the same time, based on the process hitherto, KRCT observes that the composition and working modalities of the Commission can be changed for the next term in order to increase the efficiency and establish monitoring mechanisms of the work of the Commission.

QKRMT Qendra Kosovare për Rehabilitimin
e të Mbijetuarve të Torturës
KRCT The Kosova Rehabilitation
Center for Torture Victims

PRAVO NA ISTINU “ŽRTVE BEZ IMENA”

Mart 2021. godine
KCRŽT, Priština

Autori: Feride RUSHITI, Izvršni Direktor, i
Fatmire HALITI, Koordinator projekta

Ova publikacija je realizovana u okviru projekta "Porast angažovanja za tranzicionalnu pravdu na Kosovu putem dokumentovanja seksualnog nasilja tokom rata", uz podršku Ambasade Švajcarske na Kosovu.

Projekat je realizovao Kosovski Centar za Rehabilitaciju Žrtava Torture (KCRŽT), u saradnji sa partnerskim organizacijama: Centar za Promovisanje Prava Žena u Glogovcu (QPDG), Medica Kosova i Medica Gjakova.

Sadržaj ove publikacije je pod punom odgovornošću Kosovskog Centra za Rehabilitaciju Žrtava Torture (KCRŽT) i ne odražava stavove Ambasade Švajcarske na Kosovu.

© Autorska prava pripadaju KCRŽT-u. Zabranjuje se kopiranje, ponovna izrada, neovlašćena publikacija, bilo u originalu ili modifikovana na bilo kakav način bez pismene dozvole od KCRŽT-a.

Publikacije 2021:

Kosovski Centar za Rehabilitaciju Žrtava Torture (KCRŽT)

Kontakt: KCRŽT
Ul. Hamëz Jashari 16b/2
10000 Priština, Kosovo
Tel: +383 (0) 38 243 707
E-mail: info@krct.org
Website: www.krct.org

SADRŽAJ

Neimenovane žrtve	9
Zahvalnice	12
Definicije	13
Kosovski Centar za Rehabilitaciju Žrtava Torture	14
GLAVNI NALAZI	15
1. TRANZICIONA PRAVDA - PRAVO NA ISTINU	17
1.1. Tranziciona pravda na Kosovu	21
2. INICIJATIVA ZA SVEOBUHVAATNU DOKUMENTACIJU ZLOČINA SEKSUALNOG NASILJA TOKOM RATA NA KOSOVU	23
2.1. Uпитnik za prikupljanje podataka za dokumentaciju	25
2.2. Metodologija prikupljanja, dokumentovanja, obrade i objavljivanja podataka	26
2.3. Vremensko razdoblje dokumentovanja	27
2.4. Princip "Ne nanosi štetu"	28
2.5. Prikupljanje i objavljivanje podataka	28
3. SARADNJA SA ODGOVARAJUĆIM PARTNERIMA I AKTERIMA	29
4. OPŠTI PODACI O PREŽIVELIMA SEKSUALNOG NASILJA NA KOSOVU	31
4.1. Pol preživelih seksualnog nasilja	31
4.2. Prebivalište preživelih	32
4.3. Etnička i verska pripadnost preživelih	32
4.4. Civilni status i status zaposlenja	34
4.5. Način i uslovi stanovanja	35
5. PODACI O DOGAĐAJIMA – SEKSUALNOM NASILJU TOKOM RATA	37
5.1. Period kada se događaj dogodio	37
5.2. Regija u kojoj su se dogodila silovanja	39
5.3. Mesto prebivališta događaja	40
5.4. Tačno mesto događaja	41
5.5. Ponavljana silovanja	43
5.6. Grupna silovanja	44
5.7. Svedoci	44
5.8. Srodstvo sa svedocima	45
5.9. Starost žrtava u trenutku kada se događaj zbio	47
5.10. Ranjive grupe kao žrtve seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu	48
5.11. Status žrtve u vreme kada se zbio događaj	50

6. NAČINI I OBLICI SILOVANJA	51
6.1. Svrha silovanja prema oceni žrtve	51
6.2. Vrste seksualnog nasilja	52
6.3. Učestvovanje nekoliko silovatelja nad jednim slučajem	54
7. IDENTITET, ETNIČKA PRIPADNOST I VODEĆI POLOŽAJ POČINIoca / SILOVATELJA	57
7.1. Identifikacija počinitelja	57
7.2. Etnička pripadnost počinitelja	58
7.3. Rukovodeći položaji počinitelja	59
8. NANETE ŠTETE KAO REZULTAT SILOVANJA I PRUŽANJE PROFESIONALNIH USLUGA	61
8.1. Zdravstvena oštećenja kao posledica silovanja	61
8.2. Vrste fizičke povrede kao posledice silovanja	62
8.3. Dijagnoza nastala kao posledica silovanja	63
8.4. Trudnoća kao posledica silovanja	64
8.5. Pristup trudnoći kao posledici silovanja	64
9. MEDICINSKO I PSIHOLOŠKO LEČENJE PREŽIVELIH SEKSUALNOG NASILJA TOKOM RATA NA KOSOVU	65
9.1. Trenutno medicinsko i psihološko lečenje	67
10. PRISTUP PRAVDI PREŽIVELIH SEKSUALNOG NASILJA	69
10.1. Istrage i suđenja u slučajevima seksualnog nasilja od strane domaćih tužilaca i sudija	70
10.2. Predstavljanje slučajeva u pravosudnim institucijama	71
10.3. Razlozi zašto nisu prijavljeni slučajevi u pravosudnim institucijama	72
11. PRIZNAVANJE STATUSA "ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA"	73
11.1. Prijavljanje za priznanje statusa „žrtva seksualnog nasilja“	73
11.2. Trajanje razmatranja prijave od strane Vladine komisije	76
11.3. Prava i koristi od priznavanja statusa „žrtve seksualnog nasilja“	77
UMESTO ZAKLJUČAKA	79

Neimenovane žrtve

22 godine nakon završetka rata, Kosovo se i dalje bori za postizanje istine i pravde vezane za nasleđe Seksualno nasilje tokom rata. .

Nakon završetka rata, bol se javlja u različitim oblicima. Postoji bol za onima koji su umrli; postoji bol rana iz vremena rata, kako fizički tako i psihološki; postoji bol koji je praćen tugom zbog nestalog člana porodice; postoji bol gubitka svega; ali najgori oblik bola je onaj koji je praćen stigmom, sramotom i isključenošću.

U zemlji koja je izašla iz razarajućeg rata, punoj zverstava svih vrsta, suočavanje sa Seksualno nasiljem tokom rata nije bio prioritet zajednice ili krhkih lokalnih institucija, a nije bio ni prioritet međunarodnih institucija.

Pomicanje agende preživelih na institucionalnu listu prioriteta nikada nije bio lak zadatak, jer borba protiv stigme zahteva osporavanje samog patrijarhalnog sistema koji u velikoj meri i dalje upravlja našim društvom, ali naročito u godinama nakon rata.

Ratna zlodela se rešavaju na različite načine. Oni koji su preminuli u sukobu možda su postali heroji ili mučenici i njihove porodice su ponosne na njih. Za one koji su nestali tokom rata, njihove porodice javno govore o njihovim imenima i prezimenima. Ali kada je reč o seksualnim nasiljem tokom rata, zbog stigme i socijalnih tabua, ovi zločini koji su naneti na više od 20.000 preživelih, ostali su neizrečeni.

Od kraja rata i više od decenije nakon toga, organizacije koje su radile sa preživelim seksualnog nasilje tokom rata bila su im jedina otvorena vrata. Niko drugi nije želeo da govori o tome i javno prihvati da se to dogodilo, pa seksualno nasilje tokom rata ostaje najnepriznati zločin. Ovaj nemar ometao je zarastanje i obnavljanje života preživelih.

Bez ikakve svoje krivice, preživeli od seksualnog nasilja i dalje žive sa svim tim osećanjima.

Za većinu preživelih život nakon mučenja i silovanja postao je mučan, što je povećalo neravnopravnost polova i postalo predmet za dalje kršenje ljudskih prava, nasilje u porodici, psihosocijalne posledice, gubitak prilika, gubitak imovine i gubitak osećaja dostojanstva.

Kada je reč o seksualnom nasilju, ono je povezano sa pojmovima srama i časti, ali zar mi na taj način ne pravimo veliku grešku i ne padamo u zamku počinilaca? Ovo je jedini zločin u kojem sramotimo i okrivljujemo žrtve, a ne počinioce, što je stvorilo prostor za nekažnjavanje.

Od kraja rata do danas, javni diskurs se gradio oko trijumfalizma, junaštva sa neprijateljem, [samo] žrtvovanja, doživotne posvećenosti oslobađanju ove zemlje i tako dalje. Ovo je dovelo do toga da se čitav kulturni narativ i kolektivno sećanje grade oko slave i utišavanja glasa preživelih.

Uz dominaciju patrijarhalnog diskursa, glas preživelih od seksualnog nasilja tokom rata, koji su jedna od najranjivijih grupa u našem društvu, izostavljen je kao nezgodno iskrivljenje patrijarhalne vizije.

U stvarnosti, patrijarhalno sočivo je iskrivilo istinu kosovskog rata, isecavajući neke od najgroznijih zločina koji su naneti kosovskom stanovništvu, uključujući žene, muškarce i decu. Ne uklapajući se u sjajnu viziju ovog sočiva, preživeli su viđeni kroz pojam srama, njihova istina, neimenovana, neviđena i nenaslušana je odbačena u mrak.

Ovo je zaista bio nesmetani status quo do pokretanja kampanje za podizanje svesti „Budi moj glas“, koji je javnosti predstavio Vafiju Krasniqi Goodman. Pokazala je ogromnu hrabrost i lično uverenje kada je probila led podelivši svoju hladnu i neizmerno tužnu priču, otvarajući tako vrata institucionalnoj i društvenoj promeni u stavu prema preživelim. Dok su i drugi preživeli tražili pravdu, kao što su Marte Tunaj i Shyhrete Tahiri Sulimani koje su govorile javno, sa imenima i licima vezanim za zahtev za pravdom. Iza njih su hiljade glasova koji nisu još uvek čuti i koji su još uvek u mraku, čekajući trijumf pravde.

Ovo čini potrebu za dokumentovanjem seksualnih ratnih zločina prioritetom od najveće važnosti za misiju KCRŽT-a, kao i za druge organizacije koje rade direktno sa preživelim.

Pojačavanje kazivanja istine o seksualnom nasilju tokom rata na Kosovu ključno je za pojačavanje glasa preživelih kako bi iste osnažili i omogućili im da žive život dostojanstveno. Stvaranje sveobuhvatne arhive seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, osnovni je korak u razbijanju tabua, otvaranje prostora za javni diskurs zasnovan na dokazima, gde tema seksualnog nasilja u ratu više nije apstraktni koncept, već konkretna stvarnost koja humanizuje patnje preživelih. Priče prikupljene kroz projekat dokumentacije poslužiće utvrđivanju zvanične istine oko koje se svi slažu, pružajući inkluzivan pristup svim preživelim bez obzira na njihovu etničku pripadnost, pol ili lična uverenja.

Suočavanje s prošlošću i izlazak iz sukoba na održiv način moguće je samo na osnovu istine i uzdrmavanjem paradigme da je seksualnim ratnim zločinima pogođena samo jedna etnička zajednica.

Bez tačnog znanja o prošlosti za preživjele od seksualnog nasilje tokom rata , teško je za naše društvo da se isti spreče da se ponove i da utiču na sledeću generaciju kroz transgeneracijske neležene traume. Istina je deo procesa zarastanja; pomaže u vraćanju ličnog dostojanstva, menja percepciju društva, pruža jednak tretman za sve i štiti od nekažnjavanja i javnog poricanja.

Feride Rushiti
Osnivač i Izvršni Direktor u KCRŽT

Zahvalnice

Kosovski Centar za Rehabilitaciju Žrtava Torture KCRŽT izražava obzirnost i zahvaljuje se svim osobama, institucijama, domaćim i međunarodnim organizacijama kao i ekspertima iz različitih oblasti za pruženi doprinos u procesu dokumentovanja zločina seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu.

KCRŽT se posebno zahvaljuje Ambasadi Švajcarske na Kosovu za podršku ovom projektu i za podršku prema takvim važnim inicijativama za povećanje angažovanosti tranzicionalne pravde na Kosovu.

Izveštaj ne bi mogao da rezimira objavljene podatke bez uključivanja osoblja KCRŽT a i partnerskih organizacija u projekat: Centar za Promociju Prava Žena - CPRŽ, Medica Kosova i Medica Gjakova, kao i bez saradnje sa spoljnim saradnicima KCRŽT -a, zato se zahvaljujemo svakome ko je doprineo prikupljanju podataka za objavljivanje ovog izveštaja.

Definicije

Proces dokumentovanja – je prikupljanje, dokumentovanje, obrada i objavljivanje podataka o slučajevima zločina seksualnog nasilja tokom rata.

Oslobodilački rat na Kosovu (ORK) – je oružani rat Kosovskog naroda, predvođen od strane OVK, sa ciljem oslobođenja Kosova i donošenja slobode i nezavisnosti narodu Kosova, zaštitnog i oslobodilačkog karaktera, usmeren isključivo protiv vojnih, policijskih snaga i okupatorske uprave Srbije na Kosovu.

Seksualno nasilje – je bilo koji čin seksualne prirode počinjen bez pristanka ili bilo koji čin koji ima za cilj seksualnu funkciju osobe, a koji obuhvata bilo kakav seksualni kontakt, prisilna golotinja ili drugi čini počinjeni sa seksualnim motivom.

Silovanje je ponašanje kada počinilac zločina nadvlada telo osobe radnjama koje su rezultirale prodiranjem, ma kako blagim, u bilo koji deo žrtve ili počinioca seksualnim organom ili u analnom ili genitalnom otvoru žrtve bilo kojim predmetom ili bilo kojim drugim delom tela. Savlađivanje se vrši silom ili pretnjom nasiljem ili prinudom, poput tog izazvanog strahom od nasilja, prinude, zabrane, psihološkog izbora ili zloupotrebom moći, protiv te osobe ili bilo koje druge osobe, ili iskorišćavanjem okolnosti prinudne sredine, ili je savlađivanje izvršeno nad osobom koja je nesposobna da da saglasnost na taj čin.

Žrtva ratnog seksualnog nasilja – prema zakonu na snazi, smatra se lice koje je preživelo seksualno zlostavljanje i silovanje u periodu od 27.02.1998. do 20.06.1999. godine.

Preživeli/a seksualnog nasilja – osoba koja je preživela seksualno nasilje tokom rata na Kosovu. Termin preživeli koriste pružaoci psiho-socijalnih usluga za žrtve seksualnog nasilja tokom rata..

Ispitanik/ca – je preživeli/a ili žrtva seksualnog nasilja sa kojom je obavljen razgovor radi pribavljanja podataka za dokumentovanje seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu. Naredni izrazi: žrtva, preživeli i ispitanik su međusobno zamenljivi izrazi.

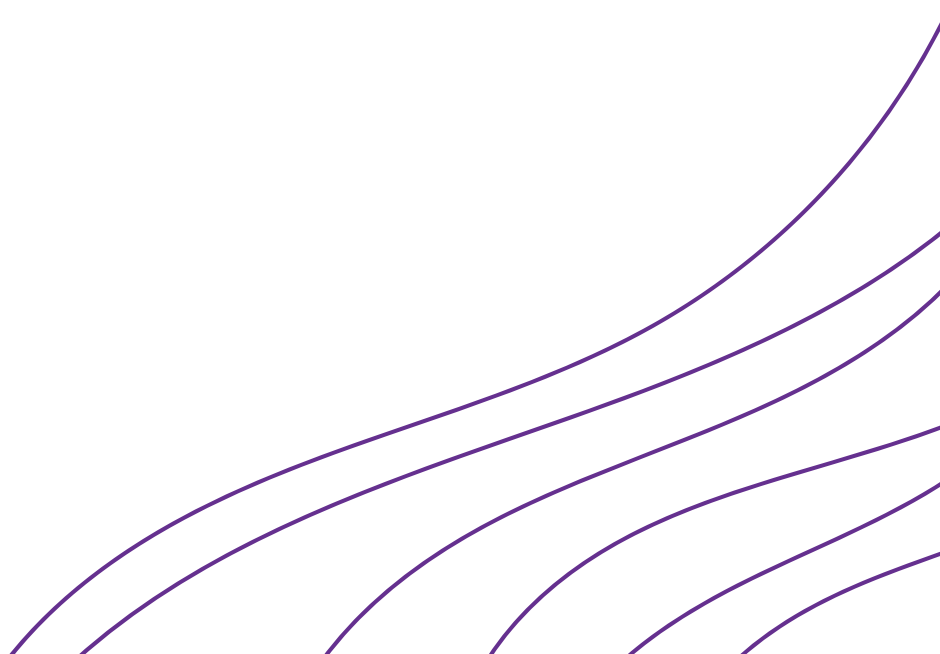
Ovlašćenje organizacije – su četiri nevladine organizacije [KCRŽT, CPPŽ, Medica Kosova i Medica Gjakova] koje je Ministarstvo za rad i socijalnu zaštitu ovlástilo da podrže proces priznavanja i verifikacije statusa silovanih osoba za vreme rata.

Partnerske organizacije – su CPPŽ, Medica Kosova i Medica Gjakova.

Kosovski Centar za Rehabilitaciju Žrtava Torture

Kosovski Centar za Rehabilitaciju Žrtava Torture - KCRŽT je nevladina organizacija osnovana kao odgovor na potrebnu rehabilitacionu negu za ljude koji su pretrpeli teška ratne zločine [1999]. Osnovni cilj KCRŽT-a bio je da obezbedi lečenje i rehabilitaciju žrtava torture i trauma, i da izgradi upravljačke kapacitete stručnog osoblje posvećeno promovisanju poštovanja ljudskih prava za sve kosovske etničke grupe. Ciljevi organizacije uključuju između ostalog: preživjele rata, posebno preživjele seksualnog nasilja, političke zatvorenike, repatrirane osobe, tražioce azila, izbeglice, povratnike, interno raseljena lica, lica lišena državnosti i druge ranjive kategorije.

Tokom svog 21 godina postojanja, KCRŽT je postao glavni referentni centar za lečenje i rehabilitaciju torture i preživelih rata. Njegov mandat je jedinstven u poređenju sa drugim lokalnim nevladinim organizacijama za ljudska prava, s obzirom na vrlo specifičan fokus na borbu protiv torture kroz preventivno nadgledanje i dokumentovanje, kao i pružanjem pomoći žrtvama traume i torture kroz svoje programe rehabilitacije.

GLAVNI NALAZI

Tokom 2020. godine, KCRŽT je zajedno sa partnerskim organizacijama [CPPŽ, Medica Kosova i Medica Đakovica] prikupio podatke o 345 preživelih od seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu.

Glavni nalazi iz dokumentacije slučajeva seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu su sledeći:

- » Od 345 dokumentovanih slučajeva, 325 su žene i devojčice i 20 njih su muškarci i dečaci.
- » Od dokumentovanih slučajeva, 6% žrtava pripada ne-većinskim zajednicama (Romi, Bošnjaci, Aškalije, Egipćani).
- » 11% dokumentovanih slučajeva su deca koja su u vreme seksualnog nasilja bila mlađa od 18 godina.
- » Silovanja su se tokom rata događala češće u selima nego u gradovima, gde se 63% slučajeva desilo u selima, a 37% u gradovima.
- » Veći broj silovanja se dogodio u kući u kojoj je bila žrtva, odnosno u 22% slučajeva silovanja su se dogodila u kući žrtve, dok se 48% silovanja dogodilo u kućama u kojima su žrtve bile privremeno smeštene.
- » U regionu Prištine silovano je 35% svih dokumentovanih slučajeva, a 65% njih u drugim regionima na Kosovu.
- » Nad 47 žrtava seksualnog nasilja, ili 14% dokumentovanih slučajeva, seksualno nasilje je ponavljano više od jednog puta.
- » U 68% dokumentovanih slučajeva učestvovalo je više od jednog počinioca.
- » Silovanja su bila grupna u 42% slučajeva.
- » Članovi porodice žrtava su bili svedoci u 70% slučajeva gde je bilo svedoka.
- » U 99% slučajeva seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, žrtve su bili civili.
- » Žrtve su poznavale nasilnike, ili su imale posrednu upućenost o njima u 9% slučajeva.

- » Silovanje je kao oblik seksualnog nasilja upotrebjeno u 99% slučajeva.
- » Seksualna silovanja su prouzrokovala psihičke posledice u 98% slučajeva, dok su u 82% dokumentovanih slučajeva žrtve pretrpele i fizičke povrede.
- » 174 od 345 dokumentovanih slučajeva su pretrpeli povrede na genitalijama.
- » 13 žrtava su ostale trudne kao posledica seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, dok je samo u jednom slučaju žrtva porodila dete.
- » 291 žrtava, ili 84% dokumentovanih slučajeva su aplicirali za priznanje statusa "žrtva seksualnog nasilja".

1. TRANZICIONA PRAVDA - PRAVO NA ISTINU

Početak devedesetih, pad komunizma i raspad bivše Jugoslavije nisu se desili mirno, već su bili praćeni međunacionalnim ratovima, koji su u smislu gubitka ljudi, odnosno nevinih civila bili najstrašniji od kraja Drugog svetskog rata. Deo ovih gubitaka nesumnjivo su kosovski Albanci, čija su prava masovno i sistematski kršena otkako je Srbija ukinula autonomiju Kosova 1989. godine. Ova kršenja ljudskih prava na Kosovu kulminirala su u ratu 1998-1999, što je rezultiralo sa 13.535 žrtava (i civilnih i uniformisanih), od kojih je 10.812 bilo Albanaca (80%), 2.197 je bilo Srba (16%), a 526 su bili Romi, Bošnjaci i pripadnici manjinske zajednice (4%). Među tim žrtvama, njih 10.317 je bilo civilnih žrtava ili nestalih osoba, od kojih je 8.676 Albanaca, 1.196 Srba i 445 Roma i drugih. Procenjuje se da je od 3.218 žrtava među oružanim formacijama, od toga 2.131 pripadnik OVK i Oružanih snaga Republike Kosovo (FARK), dok je 1.084 bilo pripadnika srpskih vojnih, paravojnih i policijskih snaga i 3 člana NATO snaga Kosova (KFOR: međunarodne mirovne snage koje predvodi NATO na Kosovu). Među žrtvama, za 1644 osobe se i dalje vode kao nestala lica [zaključno sa majem 2020]¹. Nasilna smrt civilnih žrtava predstavlja ratne zločine i zločine protiv čovečnosti, koji su zabranjeni međunarodnim krivičnim zakonom, međunarodnim humanitarnim pravom i zakonom o oružanom sukobu. Pored žrtava, sukob je imao razarajuće posledice po materijalni i fizički, kao i politički, ekonomski i psihosocijalni aspekt kosovskog društva².

Ujedinjene nacije su 2004. godine dale definiciju tranzicione pravde koja obuhvata „čitav niz procesa i mehanizama povezanih sa pokušajima društva da se pomiri sa nasleđem velikih zloupotreba iz prošlosti, kako bi se osigurala odgovornost, zadovoljila pravda i postiglo pomirenje. To mogu uključivati i pravosudne i vansudske mehanizme, sa različitim nivoima međunarodnog učešća [...] i pojedinačna krivična gonjenja, reparacije, traženje istine, institucionalna reforma, veting i otpuštanja ili kombinacija istih.“³

Tranziciona pravda pokriva širok spektar instrumenata koji se mogu svrstati u četiri glavna stuba: krivično gonjenje, inicijative za *traženje istine*, reparacije i institucionalne reforme. Mere traženja istine imaju za cilj postizanje zajedničke

1 Fond za humanitarno pravo, „Knjiga sećanja na Kosovo“, Priština, 2011. Dostupno na: <http://www.kosovomemorybook.org>.

2 Demokratizacija tranzicione pravde, ka deliberativnoj infrastrukturi za suočavanje s prošlošću, str. 13, Juni 2020.

3 Izveštaj UNSG-a o vladavini prava i međunarodnoj pravnoj odgovornosti u sukobljenim i postkonfliktnim društvima [S / 2004/616] Dostupno na: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/395/29/PDF/N0439529.pdf>

verzije istorije, zajedničkog sećanja na prošlost, a takođe su ključne i za pomirenje i napredak. To se radi putem procesa traženja istine. Utvrđivanje zvanične istine oko koje se svi slažu može sprečiti buduće generacije da padnu u revizionizam, a političke elite da manipulišu događajima iz prošlosti kako bi se uklopile u svoju političku agendu. Istina takođe omogućava žrtvama da se oporave i ostvare završetak postupka žalosti.

Više od 20 godina nakon rata, kosovske institucije nisu preduzele značajne korake za dokumentovanje ratnih zločina, masovnih kršenja ljudskih prava ili seksualnih zločina koji su se dogodili. I dalje su žrtve seksualnog nasilja vezanog za rat, uključujući žrtve pripadnika drugih etničkih manjinskih grupa, ostale odsutne iz javnog diskursa i još nisu dobile nikakvo javno priznanje.

Uprkos široko rasprostranjenoj i sistematskoj prirodi seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, samo je nekoliko odgovornih procesuirano. Nedostatak političke posvećenosti procesuiranju ovih zločina čini malo verovatnim da se više osoba osumnjičenih za krivičnu odgovornost silovanja i drugog seksualnog nasilja na Kosovu privede pravdi, što stvara osnovu za nekažnjavanje počinilaca.

Poricanje žrtava druge strane, kao i zločina koje su počinili pripadnici sopstvene etničke grupe, i dalje dominira narativima u oba društva, uprkos utvrđenim činjenicama MKSJ-a. Krhkom državom Kosovo, koja nastavlja da se gradi kao država, dominira patrijarhalni diskurs sa smanjenim prostorom za preživjele. Nedostatak progona ratnih zločina legitimisao je ćutanje i stigmatizaciju preživelih seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu.

Iako su neke organizacije civilnog društva dokumentovale žrtve kosovskog rata, ovi naponi su ograničeni na osobe *ubijene* ili one koji su nasilno *nestali* u periodu januar 1998 - decembar 2000. Do pre dve godine nije bilo inicijative za pružanje sveobuhvatne dokumentacije o slučajevima seksualnog nasilja tokom rata.

KCRŽT je započeo proces dokumentovanja ratnog seksualnog nasilja na Kosovu 2019. godine, pionirski u ovom naporu na Kosovu i šire. Cilj ove dokumentacije je oblikovanje kosovskog nacionalnog narativa na takav način da se iskustva oko 20.000 žrtava⁴ mogu na odgovarajući način uvrstiti. Iznošenje na videlo sudbine preživelih seksualnog nasilja posebno je važno s obzirom da se nasleđe seksualnog nasilja vezanog za rat doživljava kao ponižavajuće i destruktivno za kosovsko društvo.

---

⁴ U avgustu i septembru 1999. godine, Centar za kontrolu i prevenciju bolesti sproveo je anketu zasnovanu na populaciji od 1.358 kosovskih Albanaca koji su bili interno raseljeni. Otkrili su da je prevalencija silovanja među ženama u uzorku bila 4,3%, dok je 6,1% bilo ili silovano ili je bilo svedok silovanja. Ekstrapolirajući iz nalaza ankete, procenili su da je broj žena koje su silovane samo između avgusta 1998. i avgusta 1999. bio između 23.200 i 45.600.

Tokom decenija KCRŽT je radio sa preživelim seksualnog nasilja tokom rata podržavajući njihovu rehabilitaciju i dobrobit. Tokom godina njihove potrebe su se rešavale vođene konceptualnim okvirom „švajcarskog mira *Suočavanje s prošlošću*“, jednim od najčešće korišćenih okvira zasnovanim na 4 principa UN-a za suočavanje s prošlošću: pravo na istinu, pravo na reparaciju, pravo na pravdu i garancija za neponavljanje⁵.

Što se tiče ostvarivanja prava na istinu za preživele od seksualnog nasilja vezanog za rat, važno je da narativi i drugi prikazi nasleđa ratova (uključujući nastavu istorije u formalnom obrazovnom sistemu) uključuju pristupe poput „multiperspektivnosti“⁶ i kazivanja „njene priče“⁷. Ovi pristupi mogu olakšati prepoznavanje žrtava / preživelih izvan većinske populacije (npr. etničkih manjina) i povećati vidljivost ženskih perspektiva i storija.

Hiljade preživelih od seksualnog nasilja tokom 1998-1999 na Kosovu su nastavile u svojim naporima tokom dve decenije u pogledu priznavanja svog statusa; međutim, sada kada je to moguće, zakonska ograničenja i strah od stigme zabranjuju im uključivanje u ovaj proces. Ipak, opšte znanje i svest stanovništva o seksualnom nasilju tokom rata je povećano na nacionalnom nivou. Seksualizirano nasilje u ratu je tema i više nije tabu. Međutim, na nivou zajednice i dalje postoje stigmatizacija, izolacija i diskriminacija.

“Zakon o statusu i pravima palih boraca, invalida, veteran, pripadnika oslobodilačke vojske Kosova, civilnih žrtava i njihovih porodica”⁸ priznaje status preživelih seksualnog nasilja koji su bili izloženi silovanju u periodu između 27. Februara 1998. i 20. juna 1999. godine. Intervencije KCRŽT-a i drugih organizacija civilnog društva, kao i međunarodne zajednice su se zalagale se ovaj vremenski okvir produži do kraja 2000. godine. Dosadašnje preporuke uglavnom se zasnivaju na nivou zahteva organizacija civilnog društva da zakon uključuje žrtve seksualnog nasilja koje su doživele takve incidente nakon 20. juna 1999. godine. Tada bi vremenski okvir bio u skladu sa zakonom utvrđenim periodom za kategoriju „nestala lica“.

Uprkos odobrenju zakona 2014. godine, proces službenog priznavanja započeo je početkom 2018. godine i pokazao se teškim. Vladina komisija za verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja razmatra samo slučajeve aplikacija koji spadaju u stvarni vremenski okvir kako je predviđeno zakonom, što ograničava ostale žrtve seksualnog nasilja tokom rata da imaju jednaku korist od mogućnosti reparacije koju pruža država. Duga kašnjenja u razmatranju prijava, složeni procesi donošenja odluka i složeni postupci komunikacije i žalbe neki su od elemenata koji stvaraju

5 http://archivesproject.swisspeace.ch/fileadmin/user_upload/archivesproject/Publications/DwP_Conceptual_Framework_October2012.pdf

6 Istraživanje više perspektiva uključivanjem izvornih materijala koji odražavaju različite poglede na istorijski događaj.

7 Za koncept “njene priče” vidi e.g. <https://www.herstory.ie/home>

8 <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2793>

nezadovoljstvo preživelih i kao rezultat toga obeshrabruju mnoge preživele da se prijave. Dokumentacija o traumi često je bila problematičan izazov sa kojim su se suočili preživeli. Mnogi preživeli se plaše suočavanja s predrasudama u vlastitoj zajednici ako njihova iskustva postanu poznata, što im čini mnogo veći izazov da otkriju svoja iskustva ili potraže podršku.

Tokom poslednje dve godine ukupno 345 žrtava seksualnog nasilja tokom rata evidentirano je u bazi podataka KCRŽT koja je razvijena u okviru projekta „Poboljšati napore u tranzicionoj pravdi na Kosovu kroz dokumentaciju o seksualnom nasilju tokom rata“. Slučajevi koji pripadaju etničkim manjinama na Kosovu takođe su deo ove dokumentacije. Pokretanju mrežne platforme koja sadrži vizualizovane podatke iz baze podataka može se pristupiti na www.krct.org. KCRŽT ima za cilj prikupljanje podataka i obogaćivanje baze podataka novim slučajevima, uključujući slučajeve svih zajednica. Cilj KCRŽT -a je proširiti postojeću bazu podataka i to dodatnim slučajevima, prikupljajući svedočenja drugih preživelih bez obzira na njihovu etničku pripadnost, starost, pol, veru i kulturu.

Podaci prikupljeni u bazi podataka služiće kao moćno sredstvo za uspostavljanje nasleđa u vezi sa seksualnim nasiljem tokom rata na Kosovu. To uključuje poboljšanje života i iskustava preživelih širenjem svesti javnosti o njihovim patnjama i pripremom terena za sveobuhvatnije zakonodavstvo koje će svima njima pomoći, bez obzira na datum njihove viktimizacije, mogućnosti pristupa za liječenje, pravdu i reparaciju. Na ovaj način će projekat kroz dokumentaciju direktno doprineti suočavanju sa prošlošću, a posebno sa pravom na istinu.

Dokumentacija seksualnog nasilja tokom rata pojačaće glas preživelih detaljnim istorijama / narativima istine, potvrdiće istinu i obratiće se mitovima kroz utvrđene činjenice, olakšavajući pristup reparaciji i pravdi, pristup rehabilitaciji i psiho-socijalnoj podršci i promenama percepcija društva o seksualnom nasilju tokom rata. Dalje, proces kazivanja istine kroz dokumentovanje slučajeva može potencijalno doprineti ka pravdi za žrtve seksualnog nasilja,

1.1. Tranziciona pravda na Kosovu

Svaki nasilni sukob je jedinstven po svojim karakteristikama. Isto tako su i potrebe i dinamika tranzicione pravde. Zaostavština nasilnog sukoba na Kosovu zasad je samo delimično obrađena. Međutim, dvadesetjednogodišnje iskustvo na Kosovu nudi lekcije koje mogu biti korisne za druga društva koja moraju da se bave ratnim nasleđem.

Mehanizmi i institucionalne inicijative, npr: Međuvladina grupa za suočavanje s prošlošću i tranzicionom pravdom na Kosovu 2014. godine, osnivanje Instituta za ratne zločine, Inicijativa predsednika Kosova za uspostavljanje Komisije za istinu, ukidanje Instituta za ratne zločine i uspostavljanje Odeljenja za tranzicionu pravdu u 2019. godini i dalje ostaju na nivou neuspešnih napora kosovskih institucija da uspostave neophodnu infrastrukturu za suočavanje sa prošlošću.

Druge inicijative koje vode nevladina tela pokušale su da nadoknade ove institucionalne slabosti. Ipak, bez odgovarajuće institucionalne infrastrukture za suočavanje s prošlošću, ove projektne i rasute inicijative imale su ograničen uticaj⁹. „Regionalnu komisiju koja ima zadatak da utvrdi činjenice o svim žrtvama ratnih zločina i drugim ozbiljnim kršenjima ljudskih prava počinjenim na teritoriji bivše Jugoslavije od 1. januara 1991. do 31. decembra 2001.“ (REKOM) je koalicija nevladinih organizacija predvidela kao međuvladinu komisiju. It Trebalo je da funkcioniše kao vansudsko telo za utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i kršenju ljudskih prava povezanih sa ratom. Međutim, do predviđenog uspostavljanja RECOM-a na Samitu zapadnog Balkana u Londonu u julu 2018. godine nije došlo. U januaru 2020. godine, koalicija RECOM (samo NVO-i) najavila je da će nastaviti da radi na objavljivanju prve pune liste svih poginulih u sukobima na Balkanu između 1991. i 2001.¹⁰ Inicijativa RECOM nikada nije izričito obuhvatala dokumentaciju o ratnim slučajevima Sexual and Gender-Based Violence / Seksualno i rodno-zasnovano nasilje.

Štaviše, postojeće međunarodne i regionalne inicijative za suočavanje s prošlošću ne odražavaju u dovoljnoj meri perspektive i potrebe žena pogođenih seksualnom nasilju tokom rata.

9 Demokratizacija tranzicione pravde, ka deliberativnoj infrastrukturi za suočavanje s prošlošću, jun 2020, str.42.

10 BIRN (2020), Aktivisti komisije za istinu planiraju jugoslovensku „knjigu mrtvih“, <https://balkaninsight.com/2020/01/16/truth-commission-activists-plan-yugoslav-book-of-the-dead/>

2. INICIJATIVA ZA SVEOBUHVAATNU DOKUMENTACIJU ZLOČINA SEKSUALNOG NASILJA TOKOM RATA NA KOSOVU

Kosovski Centar za Rehabilitaciju Preživelih od Torture [KCRŽT], je prvi put na Kosovu, započeo sprovođenje projekta koji isključivo dokumentuje zločine seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu.

Još od kraja rata je nedostajala dobro strukturisana baza podataka koja bi dokumentovala zločine seksualnog nasilja koji su se dogodili tokom rata na Kosovu, pa je KCRŽT uz finansijsku podršku Švajcarske ambasade na Kosovu pokrenuo projekat: "Povećanje angažovanosti tranzicionoj pravdi na Kosovu putem dokumentovanja seksualnog nasilja tokom rata".

U nedostatku neke institucionalne inicijative za sveobuhvatno dokumentovanje slučajeva seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, KCRŽT je preduzeo inicijativu za dokumentovanje ovih zločina. Ova inicijativa za dokumentovanje seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu je pod odgovornošću KCRŽT -a, zbog osetljivosti slučajeva i nedostatka lokalnog i regionalnog iskustva u oblasti dokumentovanja ovih slučajeva.

Kao pokretač mnogih procesa za preživjele od seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, kao što su: lečenje i rehabilitacija ovih slučajeva od 1999. godine; zalaganje za priznavanje statusa žrtava seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu; neprekidne kampanje protiv stigme nad preživelim ratnog seksualnog nasilja; ekonomsko osnaživanje preživelih kroz različite programe; saradnja sa policijom i tužilaštvom na uspostavljanju prvog protokola na Kosovu za lečenje i istragu slučajeva seksualnog nasilja tokom rata; zagovaranje i podrška preživelim da traže pristup pravdi; prvo istraživanje na svetu o međugeneracijskoj traumi; kontinuirano pružanje medicinske, psiho-socijalne i pravne pomoći žrtvama seksualnog nasilja tokom rata; itd., KCRŽT sa velikom pažnjom i profesionalnošću preduzeo inicijativu za dokumentovanje slučajeva seksualnog nasilja.

Dokumentovanje slučajeva seksualnog nasilja na Kosovu, KCRŽT je započeo slučajevima koji se leče u KCRŽT, gde su preživeli informisani o inicijativi, svrsi i značaju dokumentacije.

Pored slučajeva kojima se bavi KCRŽT, dokumentovanje takođe obuhvata i slučajeve kojima se bave partnerske organizacije. Dakle, projekat dokumentacije sprovodi KCRŽT u partnerstvu i saradnji sa nevladinim organizacijama (NVO) ovlašćenim od Ministarstva rada i socijalne zaštite da podrže proces prepoznavanja i verifikacije statusa osoba silovanih tokom rata na Kosovu: Centar za promovisanje prava žena (CPPŽ), Medica Kosova i Medica Gjakova (u daljem tekstu: partnerske organizacije).

Inicijativa KCRŽT -a za dokumentovanje slučajeva seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu nastoji da obuhvati sve slučajeve, bez obzira na etničku pripadnost, koji su doživeli seksualno nasilje u kontekstu rata na Kosovu. Do ove faze, KCRŽT je uspeo da dokumentuje ukupno 345 slučajeva ukazanih od strane KCRŽT -a i partnerskih organizacija. Dokumentacija slučajeva seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu će se nastaviti i ubuduće.

Zakon br. 04 / L-172 o izmenama i dopunama Zakona br. 04 / I-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja u ratu, civilnih žrtava i njihovih porodica, definiše vremenski rok u kojem se oni smatraju žrtvama seksualnog nasilja, prema sledećoj definiciji: „Žrtva seksualnog nasilja u ratu - osoba koja je preživela seksualno zlostavljanje i silovanje u periodu od 27.02.1998. do 20.06.1999. godine", međutim, kroz inicijativu za dokumentaciju, KCRŽT ima za cilj da u dokumentaciju uključi slučajeve seksualnog nasilja u kontekstu rata koji su se dogodili nakon ovog zakonskog roka. To je zbog činjenice da su tokom dugogodišnjeg rada na ovom polju zabeleženi slučajeve seksualnog nasilja u kontekstu rata koji se dogodio i van zakonskog roka. Takvi slučajeve su npr. slučajeve koji su se dogodili u zatvorima pre i posle zakonom određenog roka, slučajeve kada su članovi porodice zatvorenika tokom poseta zatvorima potencijalno bili žrtve silovanja.

Pored procesa dokumentovanja, prikupljanja, obrade i objavljivanja podataka o slučajevima seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, tokom ove dve godine (2019-2020) KCRŽT je sproveo i druge aktivnosti u cilju povećanja kapaciteta osoblja, podizanja svesti za dokumentovanje, kao i zagovaranje, uključujući radionice sa pravnim ekspertima, nevladinim organizacijama na domaćem nivou, kao i u lokalnim i ne-većinskim zajednicama, radionice sa međunarodnim stručnjacima za ljudska prava, sastanke zagovaranja sa predstavnicima institucija i članovima Skupštine Kosova, itd.

U prvoj fazi projekta za dokumentovanje slučajeva seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, KCRŽT je pregledao primenljivo zakonodavstvo i konsultovao se sa stručnjacima iz te oblasti, nevladinim organizacijama i nastavio sa pripremom relevantne dokumentacije..

KCRŽT je najpre obavio istraživanje o praksama ove vrste dokumentovanja i analizirao pravni osnov za pokretanje takve dokumentacije, zatim je izradio unutrašnje procedure za prikupljanje i dokumentovanje slučajeva seksualnog nasilja koji su se dogodili tokom rata na Kosovu..

Pre početka procesa dokumentacije, KCRŽT : je pripremio i testirao bazu podataka koja nije bila dostupna javnosti, upitnik za prikupljanje podataka, informativni list sa pravima subjekata kojima se podaci obrađuju za dokumentaciju, izjavu o davanju saglasnosti, sporazume o saradnji sa partnerskim organizacijama, kao i druge dokumente o saradnji i obradi upitnika sa podacima za dokumentaciju.

Svi primenljivi dokumenti tokom postupka dokumentacije su dostupni na tri jezika: albanskom, srpskom i engleskom.

2.1. Upitnik za prikupljanje podataka za dokumentaciju

Pre nego što je započeto sa postupkom dokumentovanja, KCRŽT je istraživao razne međunarodne platforme kako bi pronašao najbolje prakse u ovom procesu, ali je bilo prilično teško identifikovati međunarodne ili regionalne prakse, jer nedostaje posebna dokumentacija o zločinima seksualnog nasilja uključivanjem svih podataka o preživljenom seksualnom nasilju i posledicama nakon silovanja. Međutim, na osnovu ekspertize u radu sa slučajevima seksualnog nasilja, kao i opštih instrumenata za dokumentovanje slučajeva torture i nasilja uopšte, KCRŽT je pripremio upitnik za prikupljanje podataka za dokumentaciju, koji je jedinstven po obliku i sadržaju.

Upitnik se sastoji od uvoda i osam [8] delova, sa ukupno 84 pitanja i stavova. Oblik pitanja varira u zavisnosti od pitanja, gde uglavnom dominiraju zatvorena pitanja - sa jednim odgovorom i sa više odgovora; otvorena pitanja - sa jednim odgovorom; kao i otvorenih pitanja - sa narativnim [opisnim] odgovorima.

Prvi deo upitnika sadrži demografske podatke o žrtvi seksualnog nasilja (starost, pol, mesto prebivališta, bračni status, etnička i verska pripadnost itd.).

Drugi deo sadrži podatke o događaju/seksualnom nasilju koje je žrtva doživela [period, regija, mjesto prebivališta, pojedinačni ili grupni događaj, ponovljeni ili jedini, podaci o svedocima, starosti, statusu, cilj silovanja i opis događaja]

Treći deo sadrži načine i oblike silovanja, kao što su: vrsta seksualnog nasilja, podaci ako je bilo više počinitelaca, identitet, etnička pripadnost i status počinioca.

Četvrti deo sadrži podatke o zdravstvenoj šteti koju je žrtva pretrpela, uključujući podatke o tome da li je žrtva zatrudnela usled silovanja, kao i podatke o trudnoći / detetu.].

Peti deo sadrži podatke o pružanju medicinskih i psiho-socijalnih usluga žrtvama tokom posleratnog perioda i trenutnom stanju.

Šesti odeljak sadrži podatke o životnim uslovima u socijalnom pogledu i zapošljavanju žrtava seksualnog nasilja.

Sedmi deo sadrži podatke o pristupu pravdi, naime broj slučajeva kada su tražili pravdu, faze kroz koje je slučaj prošao, učešće žrtve u postupku itd.

Osmi deo obuhvata broj slučajeva kada su se prijavljivali za priznavanje statusa "žrtve seksualnog nasilja" kod Vladine komisije za priznavanje i verifikaciju statusa lica koja su silovana tokom rata. Odnosno, broj slučajeva kada im je dodeljen status, onima koji su odbijeni ili su u postupku; trajanje postupka kao i ostvarena prava i beneficije.

Podaci prikupljeni putem upitnika se evidentiraju i obrađuju u bazi podataka koja je napravljena isključivo u svrhu dokumentovanja zločina seksualnog nasilja tokom rata..

2.2. Metodologija prikupljanja, dokumentovanja, obrade i objavljivanja podataka

Prikupljanje, dokumentovanje, obradu i objavljivanje podataka o slučajevima seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu vršili su profesionalni timovi KCRŽT -a i partnerske organizacije u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka.

Prikupljanje podataka vršeno je putem upitnika za prikupljanje podataka, naime putem intervjua sa preživelim seksualnog nasilja. Pre početka svakog intervjua, ispitanici su bili informisani o svrsi dokumentacije, njihovim pravima, kao i o objavljivanju podataka u obliku statistike..

Intervjui su obavljani uglavnom u prostorijama nevladinih organizacija, ali bilo je slučajeva da su uz saglasnost ispitanika intervjui obavljani u njihovim domovima ili u drugim objektima pogodnim za ispitanike.

Nakon popunjavanja, upitnici su dostavljani KCRŽT -u da bi se nastavilo sa njihovom registracijom u bazi podataka za dalju obradu..

Nakon unosa podataka, rezultati su vađeni iz obrađenih podataka koji su objavljeni na javnoj platformi. Podaci objavljeni u ovom izveštaju su prikupljeni tokom 2020. godine, koji su takođe dostupni na mreži na veb stranici KCRŽT -a: www.krct.org

Okolnosti stvorene pojavom pandemije Covid-19 početkom 2020. godine su uticale i na odabir predmeta za dokumentaciju. U prvoj fazi ovog procesa dokumentovani su slučajevi koji su bili u stalnom kontaktu sa nevladinim organizacijama iz razloga za medicinsko, psiho-socijalno ili pravno lečenje, pomoći u popunjavanju zahteva za priznavanje statusa itd. Nevladine organizacije su se prethodno koordinirale sa preživelim i nastavile postupak dokumentovanja sprovođenjem mera protiv pandemije Covid-19. Uprkos ovim poteškoćama, postignut je veliki broj uzoraka žrtava koji su obuhvaćeni u dokumentaciji. Jedina kategorija koja u ovoj fazi nije obuhvaćena dokumentacijom su preživeli stariji od 65 godina, za koje postoje dva razloga: prva, zbog rizika od izloženosti pandemiji Covid-19, a postupak dokumentacije zahteva da razgovori budu direktni i drugo jer neki od njih / više nisu živi i u ovoj fazi je bilo nemoguće dobiti indirektno dokaze od drugih lica.

2.3. Vremensko razdoblje dokumentovanja

Dokumentacija uključuje sve zajednice, kao i sve lokacije na kojima su počinjena silovanja, u kontekstu rata; Dokumentacija nije definisana u periodu definisanom zakonom o civilnim žrtvama rata koji uključuje preživele od seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu [27.02.1998-20.06.1999]; Dokumentovanje obuhvata i slučajeve seksualnog ratnog nasilja koje je Vladina komisija za priznavanje i verifikaciju statusa osoba oštećenih tokom rata na Kosovu odbila.

2.4. Princip "Ne nanosi štetu"

Kao tokom opšteg tretmanu žrtava seksualnog nasilja, tako i tokom procesa prikupljanja, dokumentovanja, obrade i objavljivanja podataka, osoblje uključeno u ovaj proces je nastojalo da „ne nanosi štetu“ ili da minimizira štetu koja se njihovim prisustvom ili mandatom nehotice mogla uzrokovati. Osoblje uključeno u proces dokumentovanja se staralo o tome da:

- 1) Razumeju rizike;
- 2) Štite informacije;
- 3) Čuvaju tajnost;
- 4) Da se garantuje izražena/odobrena saglasnost;
- 5) Da se preduzmu posebne mere u radu sa decom preživelih i sa svedocima;
- 6) Da se obezbede posebni uslovi koji će biti primenljivi za slučajeve kada se radi sa preživelim i svedocima sa ograničenim sposobnostima.

2.5. Prikupljanje i objavljivanje podataka

Sledeći podaci ovog izveštaja odražavaju podatke o 345 dokumentovanih slučajeva, gde procenat statistike može da varira, u zavisnosti od dokumentacije i unošenja novih slučajeva u sistem. Dakle, objavljeni podaci se odnose na samo 345 slučajeva dokumentovanih tokom prve faze ovog projekta, dok će se javna platforma ažurirati podacima koji će se prikupljati u kontinuitetu.

Sakupljanje **345 slučajeva** za dokumentovanje je obavljeno od strane KCRŽT -a i drugih partnerskih organizacija, kao po sledećem:

- » KCRŽT – 105 slučajeva
- » Medica Kosova – 56 slučajeva
- » CPPŽ – 96 slučajeva
- » Medica Gjakova – 88 slučajeva.

3. SARADNJA SA ODGOVARAJUĆIM PARTNERIMA I AKTERIMA

U okviru ovog projekta, u cilju realizacije sveobuhvatne dokumentacije, KCRŽT je potpisao Ugovore o saradnji sa tri nevladine organizacije [CPPŽ, Medica Kosova i Medica Gjakova] koje su kao i KCRŽT ovlašćene od strane Ministarstva rada i socijalne zaštite da podrže proces priznavanja i verifikacije statusa lica koja su silovana tokom rata na Kosovu.

Partnerske organizacije su se putem Sporazuma o saradnji sa KCRŽT -om dogovorile da u postupak dokumentovanja obuhvate slučajeve seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu koje su pod psiho-socijalnim tretmanom.

KCRŽT pruža medicinske, psiho-socijalne i pravne usluge preživelim od 1999. godine, gde je do sada lečio preko 500 preživelih seksualnog nasilja. Isto tako, partnerske organizacije: Medica Kosova osnovana 1999. godine, registrovana 2003. godine, Medica Gjakova osnovana 2011. godine i CPPŽ od 2013. godine pružaju usluge rehabilitacije preživelim seksualnog nasilja tokom rata.

Pored saradnje sa partnerskim organizacijama, KCRŽT takođe komunicira sa drugim nevladinim organizacijama koje tretira ili su u bilo kom obliku u komunikaciji sa preživelim seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu. Tako da će u nastavku procesa dokumentovanja, KCRŽT povećati saradnju sa svakom nevladinom organizacijom iz ove oblasti u cilju što sveobuhvatnijeg dokumentovanja. Pored toga, održano je nekoliko sastanaka i radionica sa nevladinim organizacijama u raznim opštinama, uključujući organizacije iz ne-većinskih zajednica, u kojima je predstavljen projekat dokumentovanja i mogućnosti za saradnju sa tim organizacijama sa ciljem sveobuhvatnosti slučajeva seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu. Nevladine organizacije se podstiču da za dokumentovanje izveste o identifikovanim slučajevima koji su pretrpeli seksualno nasilje tokom rata na Kosovu.

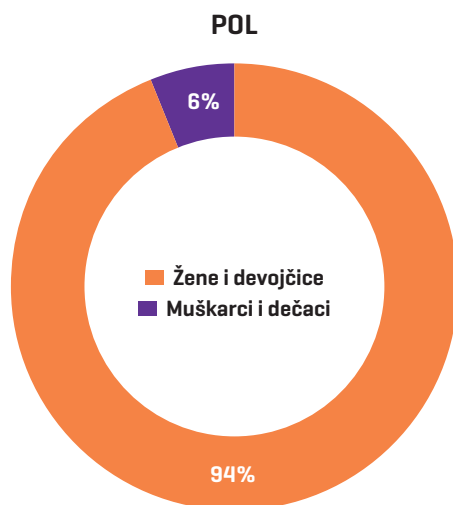
4. OPŠTI PODACI O PREŽIVELIMA SEKSUALNOG NASILJA NA KOSOVU

Prvi deo podataka prikupljenih putem upitnika sadrži demografske podatke žrtava seksualnog nasilja koji uključuju podatke o polu, starosti, civilnom statusu, etničkoj pripadnosti, mestu prebivališta i druge podatke.

4.1. Pol preživelih seksualnog nasilja

Svako može biti žrtva seksualnog nasilja, kao žene i devojčice, tako i muškarci i dečaci, jer je seksualno nasilje korišteno kao ratno sredstvo. Seksualno nasilje nad muškarcima i dečacima je manje prijavljivano, međutim kao i u svakoj zemlji gde je bilo rata, i na Kosovu je bilo muškaraca koji su pretrpeli seksualno nasilje.

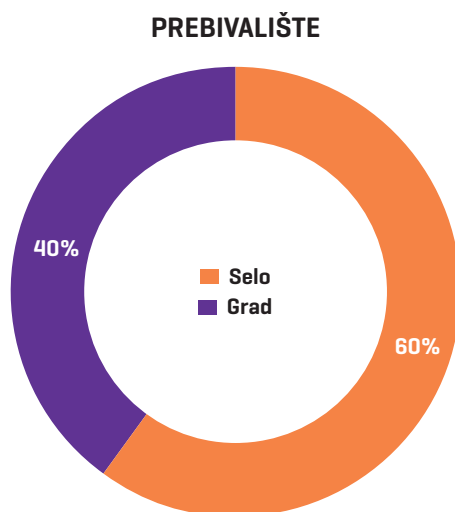
Prema ukupnom broju slučajeva koji su pod psiho-socijalnim tretmanom u nevladinim organizacijama, broj žena i devojčica žrtava koje su doživele seksualno nasilje tokom rata na Kosovu je dominantan u odnosu na broj muškaraca i dečaka. Iz podataka obuhvaćenih ovim izveštajem, od 345 ispitanika, 325 su žene / devojčice, dok su 20 njih muškarci/dečaci, tako da je 6% ispitanika muškaraca/dečaka.

Grafikon br. 1

4.2. Prebivalište preživelih

Preživeli seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, koji su intervjuisani u svrhu dokumentovanja, u najvećem procentu žive na selu, od 345 ispitanika, 207 trenutno živi na selu, dok 138 u gradu.

Grafikon br. 2

4.3. Etnička i verska pripadnost preživelih

Od 345 dokumentovanih slučajeva, 6% su iz ne-većinskih zajednica. Od kojih je 11 Roma/kinja, 5 Bošnjaka/inja, 2 Aškalije/ke, 1 Egipćanin/ka.

KCRŽT i partnerske organizacije su do sada identifikovale 2 žrtve srpske zajednice, koje nameravamo da obuhvatimo u opšte podatke tokom postupka dokumentovanja¹¹.

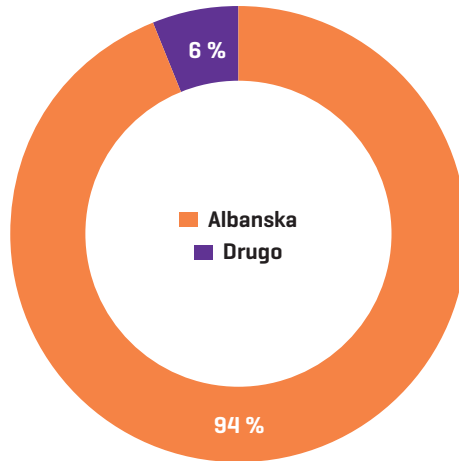
Na osnovu podele verske pripadnosti, 342 preživelih su islamske i 3 katoličke veroispovesti.

Što se tiče državljanstva, svi ispitanici obuhvaćeni u dokumentovanju su državljani Republike Kosovo.

¹¹ Jedna od žrtava srpske zajednice leči se u jednoj od organizacija uključenih u projekat, dok je jedna u kontaktu sa nevladinim organizacijama, ali živi van Kosova. Zbog okolnosti koje je stvorio Covid-19, nije bilo moguće obaviti razgovor za postupak dokumentovanja.

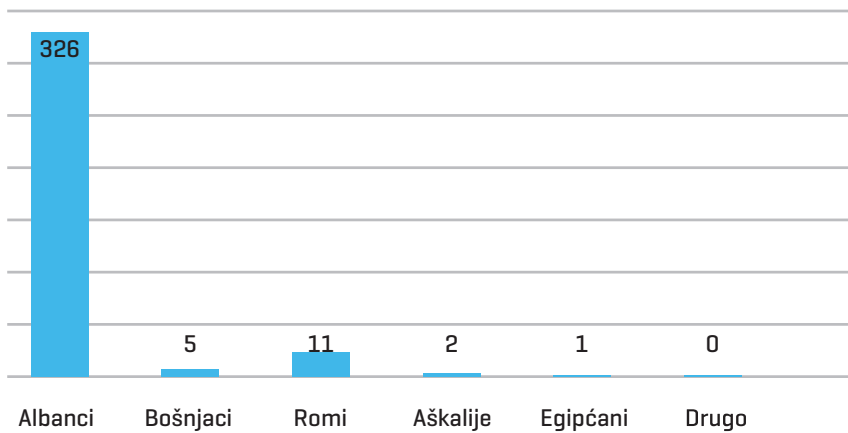

ETNIČKA PRIPADNOST

Grafikon br. 3

ETNIČKA PRIPADNOST

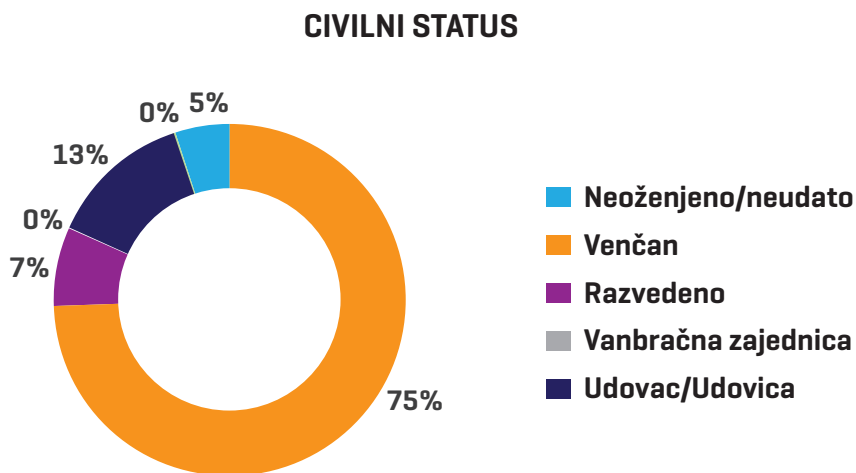
Grafikon br. 4

4.4. Civilni status i status zaposlenja

U cilju što detaljnijeg pregleda u procesu dokumentovanja, u nastavku su predstavljeni podaci o **trenutnom** civilnom statusu i statusu zaposlenja žrtava seksualnog nasilja koji su dokumentovani.

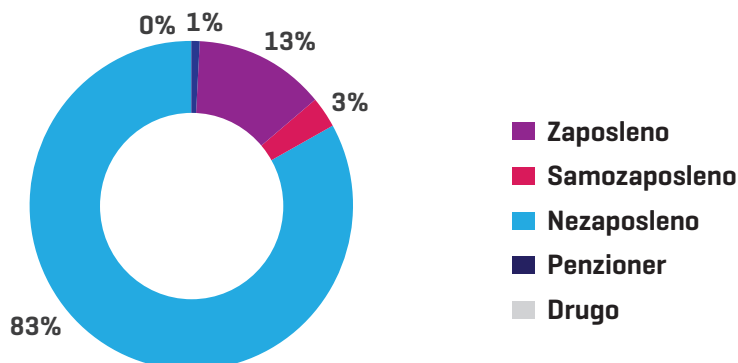
Od 345 dokumentovanih slučajeva, 75% njih je u braku, 13% su udovci/ice, 7% je razvedeno, 5% je neoženjeno/neudato.

Na osnovu opisivanja događaja od strane žrtava, u većini razvedenih slučajeva razlog razvoda je bio seksualno nasilje koje su pretrpeli tokom rata, pri čemu supružnici nisu prihvatili preživjele ili su se odnosi među supružnicima pogoršali do te mere da su okončani razvodom.

Grafikon br. 5

STATUS ZAPOSLENJA

Grafikon br. 6

Podaci o statusu zaposlenja pokazuju da je većina preživelih ratnog seksualnog nasilja na Kosovu nezaposlena. Dobijeni procenti pokazuju da su od 345 dokumentovanih slučajeva 284 preživelih ili 83% je nezaposleno, dok je 44 preživelih [13%] zaposleno, a 9 preživelih [3%] samozaposleno. Traumatične posledice i stigmatizacija preživelih su među glavnim razlozima zbog kojih je preživelim teško da se uključe u posao.

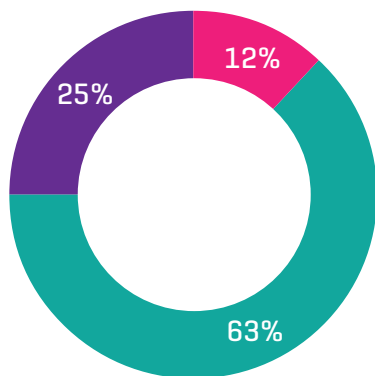
Što se tiče slučajeva zaposlenih i samozaposlenih, KCRŽT i partnerske organizacije poslednjih godina igraju važnu ulogu u ekonomskom osnaživanju preživelih seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, gde su kroz različite aktivnosti uspeali da neke od njih osposobe ili im pomognu u angažovanju za zaposlenje i samozaposlenje. Dakle, putem neprekidnog postupka rehabilitacije postignuto je da se neki od preživelih uključe u posao.

4.5. Način i uslovi stanovanja

Uslovi stanovanja za dokumentovane slučajeve su uglavnom prosečni. 56% od njih žive sa bliskom porodicom dok su 22% vlasnici/e kuća. Ispitanici koji su izjavili da su vlasnici kuća uglavnom su intervjuisani muškarci, ili u relativno malom broju čak i udovice koje su ostale nosioci domaćinstava. 9% preživelih živi u široj porodici, 10% žive pod zakup (nemaju kuću), a 1% slučajeva je bez doma. 2% ispitanika koji su za svoj način stanovanja izjavili kroz odgovor „ostalo“, uglavnom su slučajevi koji nemaju objekat za stanovanje, ali koji privremeno žive sa rodbinom, npr. kod brata ili sestre.

Ova situacija najbolje objašnjava neuspeh u primeni zakona o priznavanju statusa žrtava seksualnog nasilja, gde je pravo na obezbeđivanja stanovanja od strane države ostalo neprimenjeno.

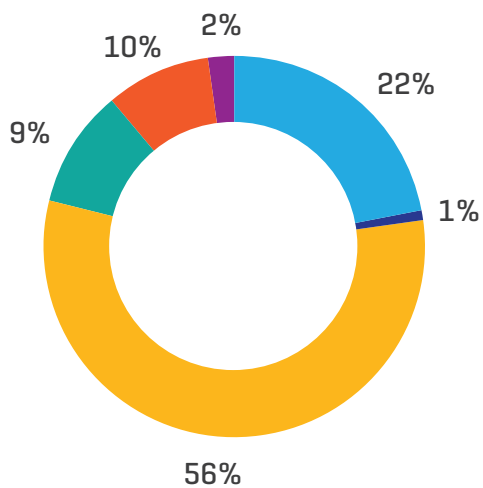
USLOVI STANOVANJA

- Dobri
- Prosečni
- Loši

Grafikon br. 7

VRSTA PREBIVALIŠTA

- Vlasnik/vlasnica kuće
- Beskućnik/beskućnica
- Sa užom porodicom
- Sa širom porodicom
- Unajmljeno mesto
- Drugo

Grafikon br. 8

5. PODACI O DOGAĐAJIMA – SEKSUALNOM NASILJU TOKOM RATA

Ovaj odeljak sadrži informacije o događaju/seksualnom nasilju koje su doživele žrtve, kao što su: period kada se događaj dogodio, region, mesto stanovanja, pojedinačni ili grupni događaj, ponovljeni ili jedini, podaci o svedocima, starosti žrtve, statusu, svrsi silovanja kao i opis doživljenog događaja.

5.1. Period kada se događaj dogodio

Zakon o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobodilačke Vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja u ratu, civilnih žrtava i njihovih porodica odredio je da je „**žrtva seksualnog nasilja u ratu**“ - osoba koja je preživela seksualno zlostavljanje i silovanje u periodu od 27.02.1998. do 20.06.1999. godine”

Međutim, tokom postupka dokumentovanja identifikovani su slučajevi seksualnog nasilja u kontekstu rata koji se dogodio izvan ove zakonske definicije, stoga je tokom postupka dokumentovanja KCRŽT obuhvatio slučajeve seksualnog nasilja koji su se dogodili van ovog perioda, ali koje se silovanje dogodilo u kontekstu rata. Tako da, na osnovu dokumentovanih podataka, imamo slučaj seksualno nasilje koje je doživeo pre zakonom definisanog perioda, odnosno pre 1998. godine, i jedan slučaj nakon 20. juna 1999. godine. Oba ova slučaja seksualnog nasilja dogodila su se dok su bili u zatvoru. Identifikacija takvih slučajeva vrši se u cilju zagovaranja za zakonske promene, uključujući produženje roka koji određuje period kada je žrtva prepoznata kao žrtva seksualnog nasilja, s obzirom da ova kategorija nije uključena ni u jednu šemu reparacije za ratne kategorije.

Najveći broj slučajeva seksualnog nasilja tokom rata dogodio se 1999. godine, odnosno 86% slučajeva seksualnog nasilja dogodilo se u periodu od 01.01.1999 - do 20.06.1999. godine. Takođe, na osnovu dokumentovanih podataka, dominira period mart - maj 1999. godine.

U nastavku su prikazani slučajevi seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, po godinama i mesecima:

Pre 1998 godine	Od 01.01.1998 – do 31.12.1998	Od 01.01.1999 – do 20.06.1999	Nakon 20.06.1999
1	47	296	1

Podaci po mesecima:

	Od 01.01.1998 – do 31.12.1998	Od 01.01.1999 – do 20.06.1999
Mesec	1998. godina	1999. godina
Januar	0	9
Februar	4 [posle 27. februara 1998. godine]	37
Mart	3	100
April	3	97
Maj	2	50
Juni	5	3 [Pre 20. juna 1999. godine]
Juli	4	0
Avgust	12	0
Septembar	7	0
Oktobar	3	0
Novembar	3	0
Decembar	1	0
Ukupno	47	296

Tabela br. 1

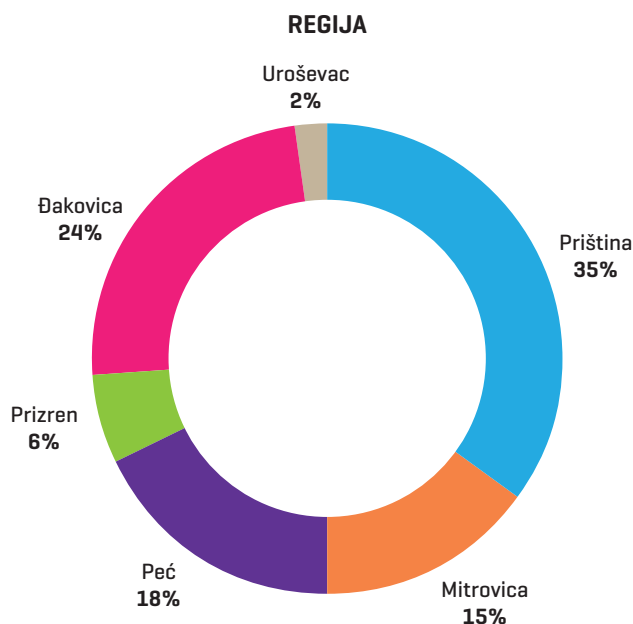
5.2. Regija u kojoj su se dogodila silovanja

Iako je cilj bio uravnoteženo pokrivanje svih regiona tokom dokumentovanja, u ovoj fazi nije bilo moguće obuhvatiti sve regije podjednako, gde uglavnom prevladavaju oni regioni u kojima su slučajevi seksualnog nasilja bili bliže nevladinim organizacijama uključenim u projektu, kao što su slučajevi u regionu Prištine koje je uglavnom pokrio KCRŽT i druge organizacije [uključujući opštinu Glogovac koju je pokrio CPPŽ], region Đakovice i Peći koje pokrivaju Medica Kosova i Medica Gjakova, zatim region Mitrovice koji obuhvata opštinu Vučitrn i Srbicu - opštine koje su pokrivene neprekidnim psiho-socijalnim i medicinskim uslugama od strane KCRŽT -a.

Grafikon br. 9

Na osnovu evidentiranih podataka, 35% slučajeva je iz regiona Prištine, dok je 65% iz drugih regiona. Među dokumentovanim slučajevima imamo slučaj seksualnog nasilja koje se dogodilo van Kosova, odnosno u jednom od zatvora u Srbiji.

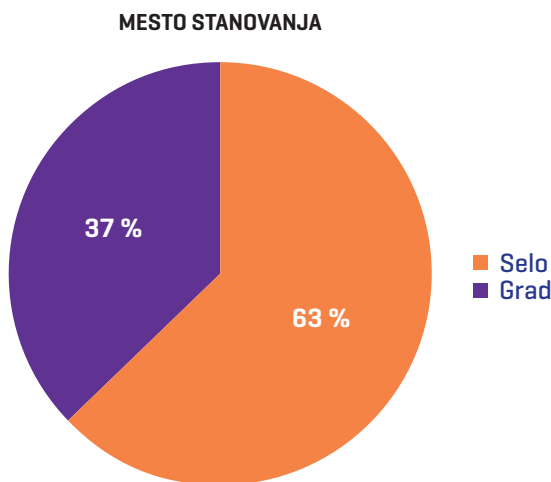
Grafikon br. 10

5.3. Mesto prebivališta događaja

Seksualno nasilje je praktikovano u svim opštinama i naseljima. Prema dokumentovanim podacima, ruralna područja su mnogo više napadana od gradskih, odnosno 63% dokumentovanih slučajeva se dogodilo u selima u poređenju sa 37% slučajeva u gradovima.

Seksualni napadi koji su se tokom rata odvijali u selima bili su organizovani, sistematski i grupni. Uglavnom su se događali u selima u kojima je bilo raseljavanja stanovništva, koji su našli utočište u zajedničkim kućama ili lokalitetima, a seksualna silovanja su se dešavala tokom organizovanih napada, racija i kolektivnih proterivanja.

Grafikon br. 11

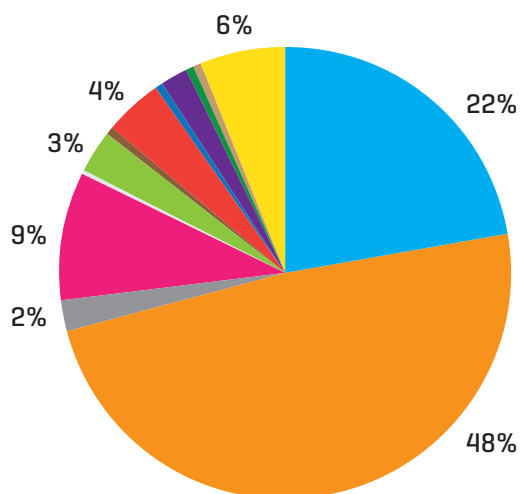
5.4. Tačno mesto događaja

Na osnovu prikupljenih statistika jasno je da je seksualno nasilje korišćeno kao ratno sredstvo, jer je uticalo na nezaštićene slučajeve upadom u njihove domove ili kuće u kojima su žrtve bile smeštene. Naime 22% slučajeva je bilo u domovima žrtava, gde su oružane snage upale u kuću i izvršile silovanje. Preživljavanje silovanja u domovima žrtava je ostavilo ozbiljne i trajne posledice, jer se žrtve, u nemogućstvu da promene svoj dom, svakodnevno prisećaju događaja. Ova situacija je još gora kada žrtve nisu podelile priču sa članovima porodice i čuvaju traumu u sebi.

Seksualna silovanja su se u većoj meri, 48% slučajeva, dogodila u „kući nekog drugog“. Kuća nekog drugog u ovim slučajevima podrazumeva domove u kojima su žrtve bile privremeno smeštene/preseljene. Srpske vojno-policijske snage, znajući o raseljenskom iz njihovih domova u okolna sela ili naselja, upadali su silom i vršile pojedinačna i grupna silovanja. Na osnovu narativa koje su žrtve opisale, slučajevi seksualnog nasilja „u kući nekog drugog“ često se opisuju kao grupna silovanja, gde je silovano većina žena i devojčica koje su bile smeštene u napadnutim domovima. Takođe, u odgovoru na lokaciju događaja kod slučajeva „u kući nekog drugog“, u nekim slučajevima su žrtve uzimane iz kolone raseljenih ili sa ulice i ubacivane u prazne kuće i silovane, a zatim puštene da se pridruže koloni.

Osim slučajeva kada se seksualno nasilje dogodilo u kući žrtve ili tuđoj kući, bilo je slučajeva i u drugim objektima/ustanovama ili čak na otvorenim sredinama, kao što su: 31 slučaj na otvorenom prostoru, 14 slučajeva u policijskim stanicama, 12 slučajeva u školama, 5 slučajeva na kontrolnim punktovima, 2 u zatvorskim objektima i 2 na graničnim prelazima kao i drugi slučajevi u obrazovnim i zdravstvenim objektima / ustanovama, u automobilu itd...

MESTO DOGAĐAJA

- U žrtvinoj kući
- U kući druge osobe / nekoga drugog
- Na ulici/ cesti
- Na otvorenom ambientu
- U autu/ vozilu
- U školi
- Objekat / Edukativna ustanova
- Objekat / Zdravstvena ustanova
- Policijska stanica
- Zatvor/ pritvor
- Kontrolne tačke
- Granične tačke
- Ne zna se
- Drugo

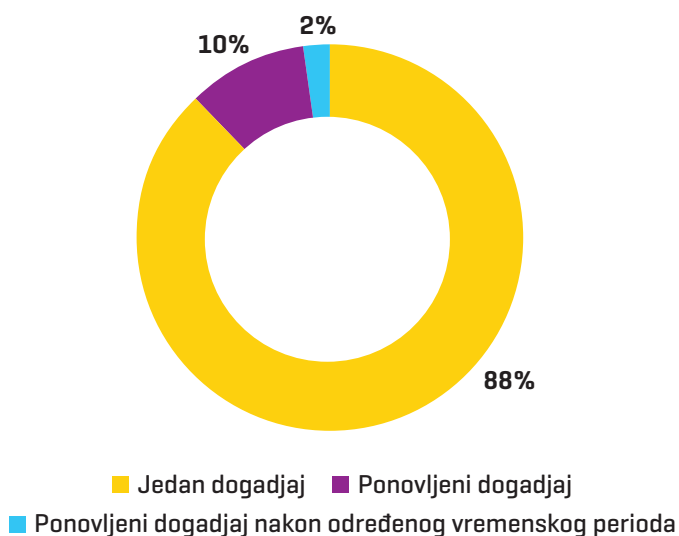
Grafikon br. 12

5.5. Ponavljana silovanja

Od 345 dokumentovanih slučajeva, 41 slučaj ili 12% slučajeva seksualnog nasilja tokom rata silovano je više puta, dakle silovanje je ponavljano, od čega je u 6 slučajeva [2%] slučajeva silovanje ponavljano za vreme dužeg vremenskog perioda, odnosno za period koji je trajao više od 5 dana.

Ponavljeno silovanje u ovom slučaju podrazumeva slučajeve kada je žrtva u periodu od jednog dana ili je u periodu od nekoliko dana bila seksualno zlostavljana bilo od strane jedne ili više osoba. U slučajevima ponovljenih silovanja tokom dužeg vremenskog perioda, žrtve su, osim što su doživele seksualno nasilje, primorane da služe oružanim snagama, kuvaju i čiste prema njihovim zahtevima. U nekim od ovih slučajeva žrtve su pretrpele različite oblike seksualnog nasilja, uključujući silovanje, prisilnu golotinju i seksualno ropstvo.

SILOVANJE KOJA SE PONAVALJA

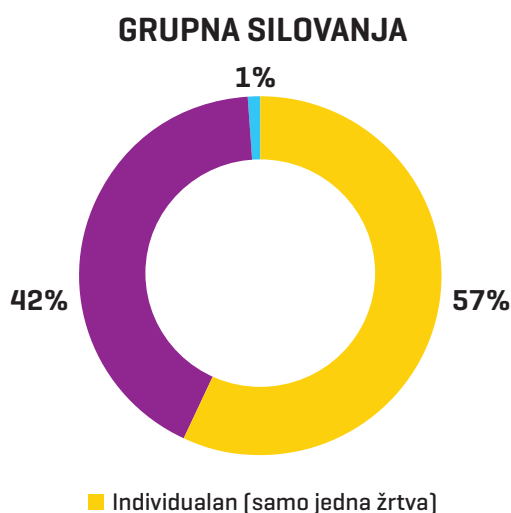

Grafikon br. 13

5.6. Grupna silovanja

Sa ciljem uništenja ličnosti, kažnjavanja, sramoćenja itd., 42% dokumentovanih slučajeva silovanja su se događala u grupama. Dakle, u isto vreme i u istim prostorijama, silovano je više od jedne žrtve.

Grupna silovanja su se dešavala u krugu porodice, gde su članovi bliske porodice silovani zajedno (sestre, majke sa ćerkama, svekrve sa snahama itd.), pa i tokom raseljavanja ili utočišta gde su srpske snage upadale po kućama u kojima je bilo smešteno više osoba i tu vršili grupna silovanja.

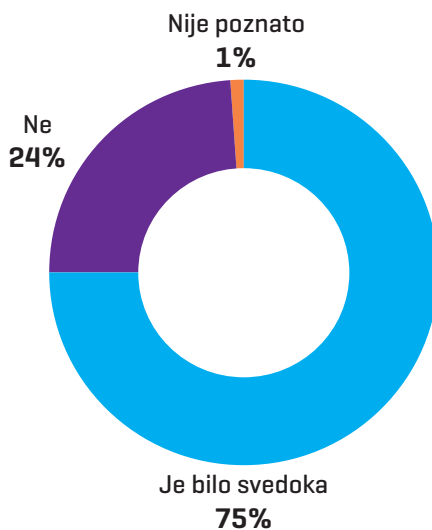

Grafikon br. 14

5.7. Svedoci

Prema statistikama, iz dokumentovanih slučajeva, u 75% slučajeva gde je bilo svedoka, uključujući slučajeve grupnog silovanja kada su silovanja počinjena u prisustvu jedne-druge ili jednog-drugog, dok su ostali svedoci iz slučajeva kada su silovanja počinjena u prisustvu članova porodice i drugih svedoka.

SVEDOCI DOGAĐAJA

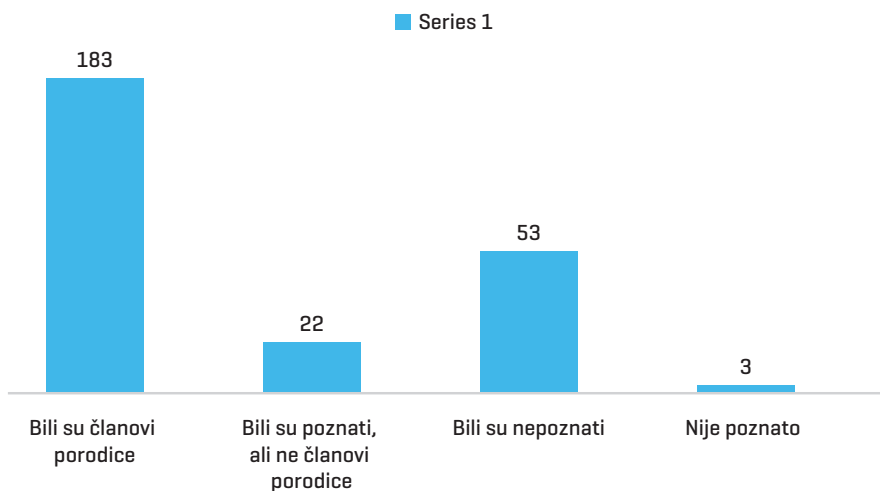
Grafikon br. 15

5.8. Srodstvo sa svedocima

U 183 slučaja seksualnog nasilja gde je bilo svedoka tokom doživljavanja događaja, svedoci su bili članovi porodice. Prema opisu događaja od strane žrtava, bilo je slučajeva kada su žrtve silovane u prisustvu roditelja i dece.

Najteži slučajevi su opisani u slučajevima gde su žrtve silovane u prisustvu oca ili supružnika. U nekim takvim slučajevima članovi njihove porodice (otac ili supružnik) su bili vezani na mestu događaja dok je silovanje počinjeno pred njihovim očima. Takođe, kao teške slučajeve, žrtve opisuju slučajeve kada su silovane u prisustvu svoje dece, često i male dece, kao i slučajeve dece koja su doživela seksualno nasilje i koja izjavljuju da u to vreme nisu bila u stanju da razumeju šta im se dešava.

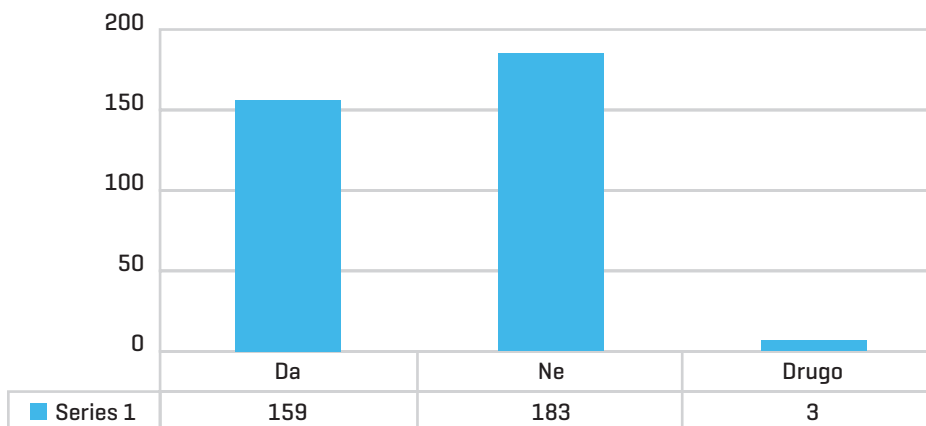
SRODSTVO SA SVEDOCIMA

Grafikon br. 16

U slučajevima grupnog silovanja, žrtve su svedočile i o drugim silovanjima, naime u 159 slučajeva žrtve su, osim što su lično doživele seksualno nasilje, istovremeno bile i svedoci silovanja nad drugim žrtvama.

SVEDOCI DRUGIH SILOVANJA

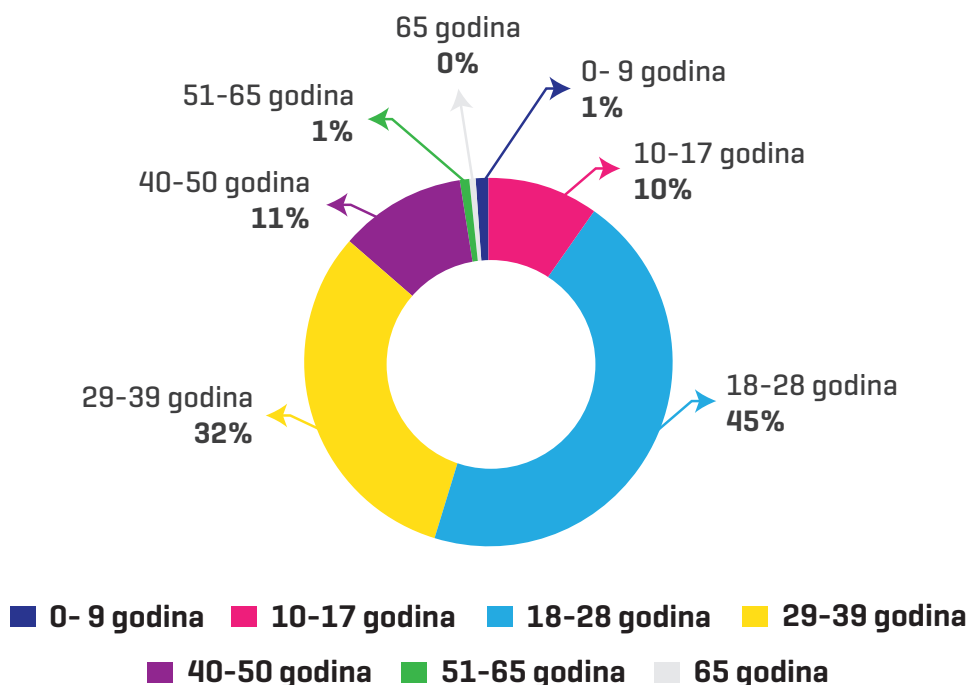
Grafikon br. 17

5.9. Starost žrtava u trenutku kada se događaj zbio

Žrtve seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu pripadaju svim uzrastima, ali nažalost značajan broj njih je seksualno nasilje doživelo u vrlo mladom dobu, odnosno 38 od 345 dokumentovanih slučajeva, ili 11% slučajeva bili su mladi i deca ispod 18 godina.

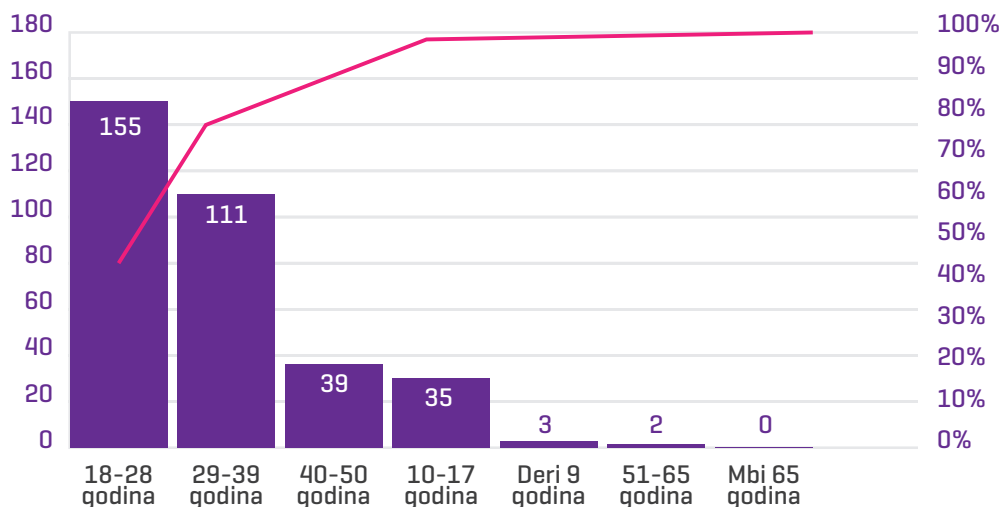
Prema dokumentovanim podacima, dominantna starost je od 18-39 godina, gde 155 žrtava ima 18-28 godina i 111 žrtava ima 29-39 godina.

Međutim, podaci koji su dokumentovani i objavljeni tokom ove faze ne pružaju tačnu sliku starosti žrtava seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, jer tokom prikupljanja podataka zbog situacije stvorene pandemijom Covid-19, u dokumentaciji nisu obuhvaćene osobe sa preko 65 godina starosti, jer je Vladinim odlukama ova starosna grupa bila u najvećoj opasnosti od Covid-19 i preporučeno je da oni izlaze iz kuće samo u najnužnijim slučajevima. S obzirom na to da će se postupak dokumentovanja nastaviti, ova kategorija će takođe biti deo dokumentacije ubuduće.

Grafikon br. 18

STAROST ŽRTAVA

Grafikon br. 19

5.10. Ranjive grupe kao žrtve seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu

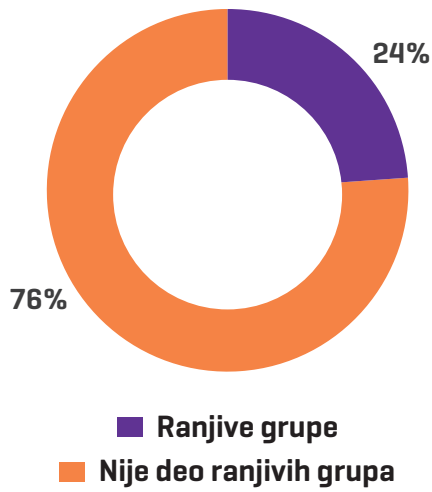
Žrtve seksualnog nasilja u ratu na Kosovu, osim što su bile 99% civilne, oko 1/4 svih žrtava obuhvaćenih dokumentacijom pripadale su ranjivim društvenim grupama.

Među ranjivim grupama, **38 žrtava bilo je mlađih od 18 godina; 28 trudnica; 7 porodilja; kao i 10 žrtava drugih ranjivih grupa (na lečenju, sa ograničenim fizičkim i mentalnim sposobnostima, itd.).**

Neki od slučajeva žena koje su bile trudnice pre događaja, su izgubile dete kao posledica seksualnog nasilja, dok je njih 5 izjavilo da su počinioci, kada su videli da je trudna, silovanje počinili na način da su prinudile žrtve da pobace.

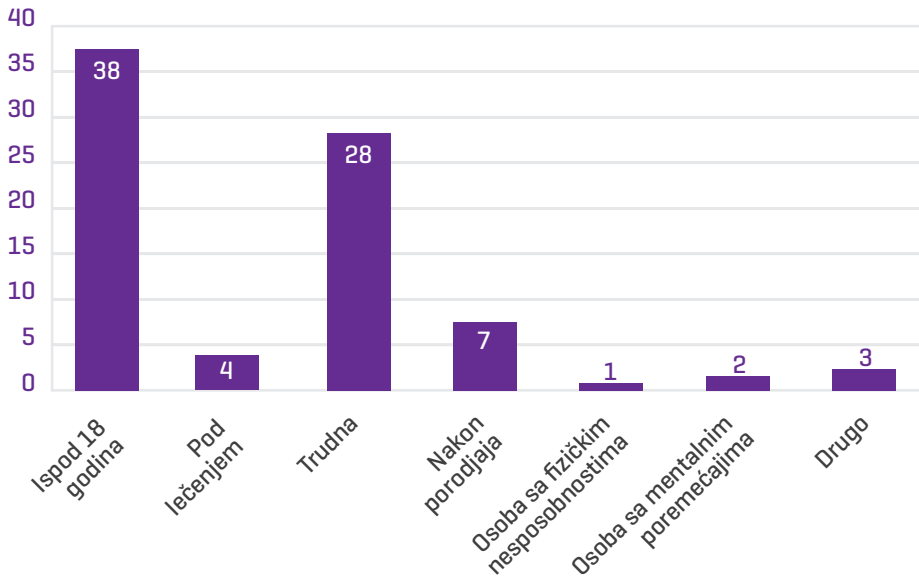

RANJIVE GRUPE

Grafikon br. 20

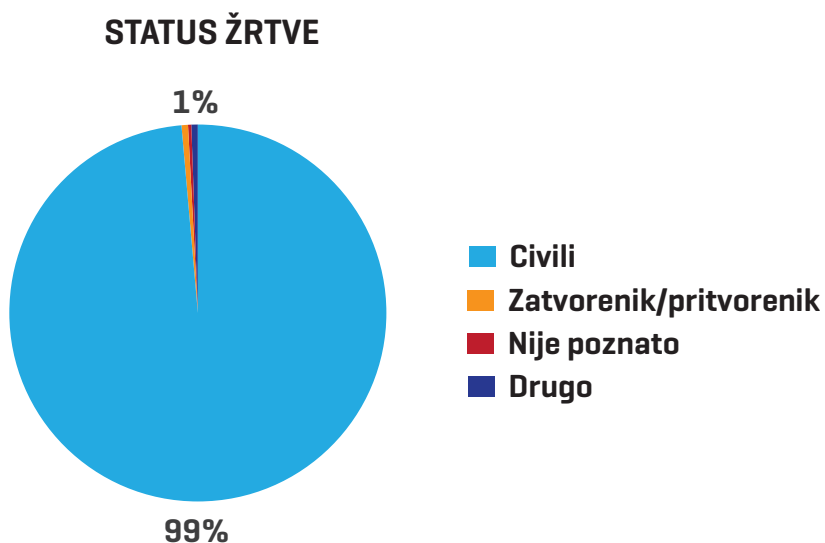
RANJIVE GRUPE

Grafikon br. 21

5.11. Status žrtve u vreme kada se zbio događaj

Prema podacima o statusu žrtve u vreme silovanja, 341 od 345 ili 99% žrtava su bili civili i nezaštićeni. Pored civilnih žrtava, dokumentovana su i 2 zatvorenika koji su iskusili seksualno nasilje, dok 2 slučaja nisu znali koji im je bio status.

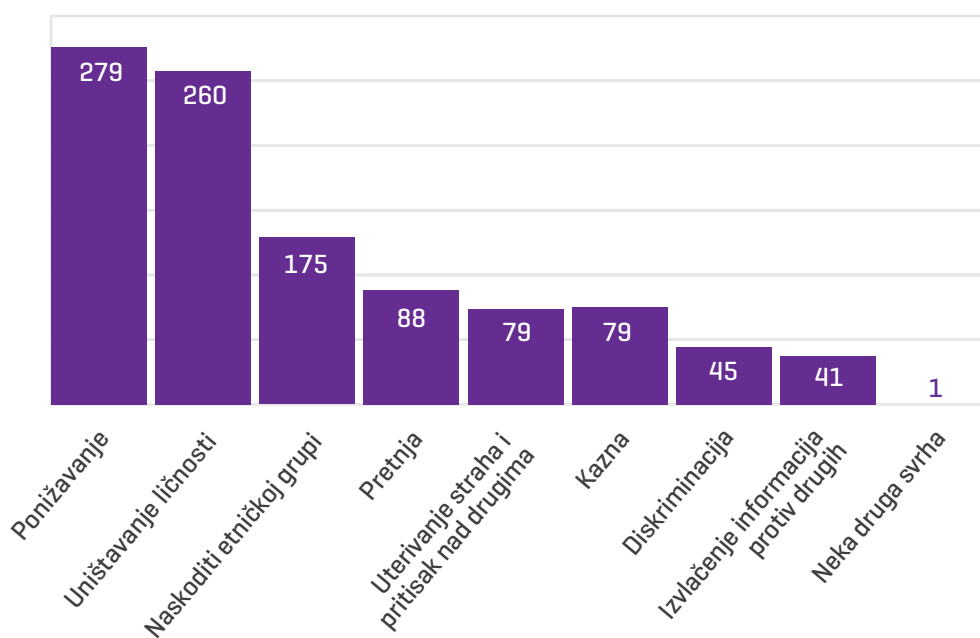
Grafikon br. 22

6. NAČINI I OBLICI SILOVANJA

6.1. Svrha silovanja prema oceni žrtve

Tokom lečenja slučajeva seksualnog nasilja tokom rata, a takođe i tokom procesa dokumentovanja, žrtve su pitane o tome koja je bila svrha silovanja prema njihovom utisku. Žrtve imaju različita mišljenja o svrsi silovanja, mišljenja stvorena na osnovu slučaja koji su doživele, odnosno ponašanja počinioca u odnosu na žrtvu, jer su neki od njih otvoreno izrazili razloge silovanja.

POZADINA SILOVANJA

Grafikon br. 23

Na pitanje ispitanicima „šta mislite da je bila svrha silovanja?“, ispitanicima je data mogućnost da daju više od jednog mišljenja. Prema njihovim utiscima, glavna svrha bila je „ponižavanje“, zatim „uništavanje ličnosti“, „nanošenje štete etničkoj grupi“, „pretnja“, „ulivanje straha ili stvaranje pritiska na druge“, „kaznjavanje“, „diskriminacija“, „otkrivanje informacija protiv drugih“ ili neka druga svrha.

U 279 slučajeva ispitanici su izjavili da je silovanje korišćeno u svrhu poniženja pred drugima, porodici ili široj masi. Silovanje je takođe praćeno i drugim činovima mučenja i nečovečnosti, koji su žrtve dovele pred sramom, posebno u slučajevima kada je silovanje poćinjeno u prisustvu ćlanova porodice ili poznanika.

260 slučajeva je izrazilo mišljenje da je silovanje imalo za cilj uništavanje lićnosti, pri ćemu su posledice bile dugoroćne i gotovo trajne. Mnogi preživeli seksualnog nasilja su svaki put patili od ovih posledica, posebno oni slučajevi kada je iskustvo seksualnog nasilja direktno uticalo na njihovo blagostanje i na stvaranje braćnih ili porodićnih odnosa.

U 175 slučajeva žrtve su izjavile da je silovanje nad njima poćinjeno s namerom da se naudi etnićkoj grupi.

Evidentne su bile i druge namere kao što su pretnje, kaćnjavanje, diskriminacija, iznućivanje informacija protiv drugih, ulivanje straha ili pritisak na druge, ali uglavnom praćene i nekom glavnom svrhom, kao što je ponićavanje ili uništavanje lićnosti.

6.2. Vrste seksualnog nasilja

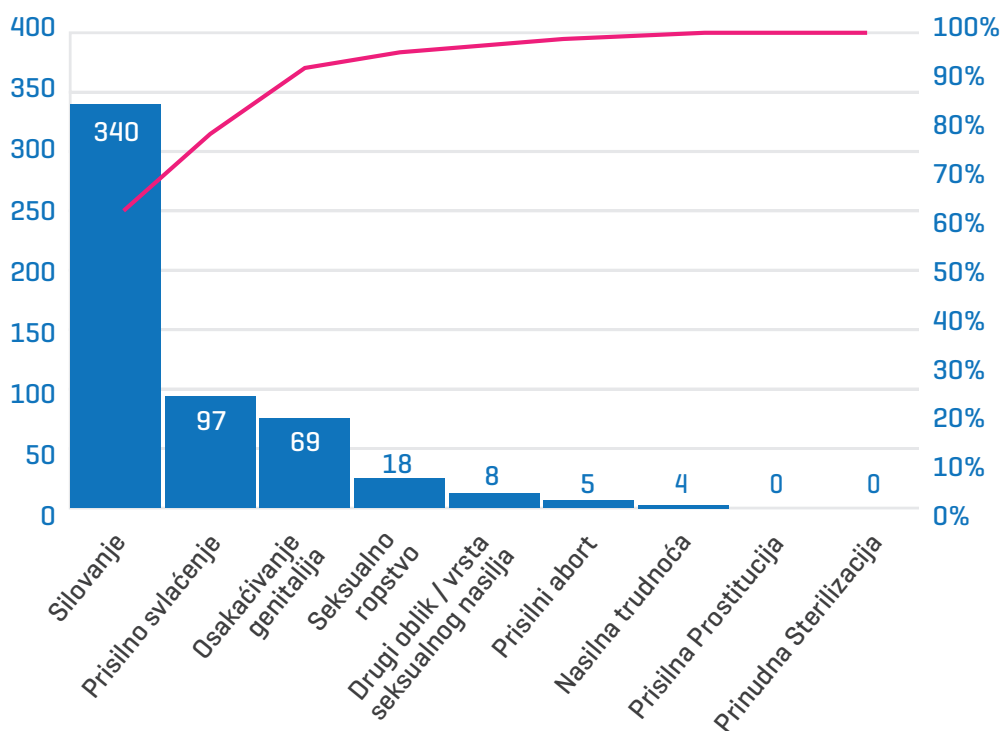
Seksualno nasilje tokom rata vršeno je u razlićitim oblicima i na razlićite naćine. Vrste seksualnog nasilja su odrećene Rimskim statutom Mećunarodnog krivićnog suda.¹² Pored vrsta seksualnog nasilja navedenog u Rimskom statutu, u postupak dokumentovanja ukljućene su i druge mogućnosti seksualnog nasilja, kao što su: *prisilni pobaćaj, prisilna golotinja i sakaćenje genitalnih organa*. Tokom dugogodišnjeg rada sa preživelim seksualnog nasilja za vreme rata na Kosovu, mnogo puta su identifikovani i ovi oblici seksualnog nasilja. Stoga je smatrano veoma vaćnim dokumentovanje svih ovih vrsta seksualnog nasilja, s obzirom na to da je upotreba ovih oblika ćesto uticala na budućnost ųrtava, posebno *sakaćenje genitalija ili prisilni pobaćaj*. *Prisilna golotinja* takoće je uticala na preživelle, posebno kada je ovaj oblik seksualnog nasilja korišćen u prisustvu ćlanova porodice ųrtve.

Vrste dokumentovanog seksualnog nasilja navedene su po sledećem: *silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prinudna trudnoća, prisilna sterilizacija, prisilni pobaćaj, prisilna golotinja, genitalno sakaćenje i drugi oblici seksualnog nasilja*.

---

¹² Rimski statut Mećunarodnog krivićnog suda, usvojen na Diplomatskoj konferenciji opunomoćenika Ujedinjenih nacija kojom je osnovan Mećunarodni krivićni sud 17. jula 1998.

VRSTE SILOVANJA

Grafikon br. 24

Da bi se dokumentovale vrste seksualnog nasilja, dato je nekoliko opcija, gde su žrtve izjavile da se seksualno nasilje nad njima često vršilo u više oblika istovremeno. Tako da je ispitanicima omogućeno da odgovore na više opcija u slučaju da su seksualno nasilje doživeli u više oblika.

U 340 dokumentovanih slučajeva ili 99%, žrtve su izjavile da je glavni oblik seksualnog nasilja koje su pretrpele bilo **silovanje**, ali da je u nekoliko slučajeva silovanje istovremeno bilo praćeno nekim drugim oblikom seksualnog nasilja. Dakle, pored silovanja, u 97 slučajeva žrtva je bila prinuđena da se izloži **gola** pred prisutnima. Često se dešavalo da su u prisustvu bliskih članova porodice prisiljeni da stoje goli, ili se u nekim slučajevima tokom čina seksualnog nasilja žrtvina odeća prisilno skidana, kidajući je oštrim oruđem. Nakon silovanja, žrtva je bila primorana da izađe gola, gde je ova situacija nanela dvostruku traumu žrtvama. Tada je u 69 slučajeva žrtva pretrpela **sakaćenje genitalija**, ovaj oblik seksualnog nasilja je korišćen kod oba pola. Sakaćenje genitalija prouzrokovalo je dugoročne posledice za preživjele, od kojih neki kao rezultat ovog oblika seksualnog nasilja nisu uspjeli da uspostave i održe porodične odnose.

Seksualno ropstvo je korišćeno u 18 slučajeva, uglavnom kada su srpske snage odvele žrtve i smestili ih u kuće ili objekte u kojima su bile smeštene vojne i paravojne snage. Pored silovanja, primorani su da služe hranom i čišćenjem vojnim i paravojnim snagama.

Na osnovu dokumentovanih podataka, među ranjivim grupama je identifikovano 28 trudnica.

Neke od slučajeva koje su bile trudne pre događaja, su izgubile dete usled seksualnog nasilja, dok je njih 5 izjavilo da su izvršile **prinudni pobačaj**.

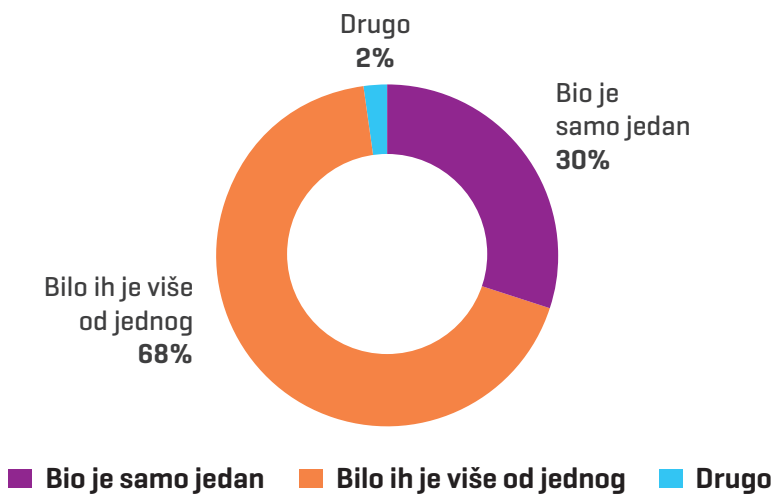
Pored silovanja kao glavnog oblika seksualnog nasilja, od 345 dokumentovanih slučajeva, njih 13 je **zatrudnelo** kao rezultat silovanja. Od 13 trudnih slučajeva, njih 4 izjavilo je da je tokom silovanja glavna svrha počinioca bila nasilna trudnoća, dok su ostali slučajevi tek nakon nekoliko nedelja shvatili da su trudne kao rezultat silovanja.

Tokom prve faze dokumentovanja nisu identifikovani slučajevi prostitucije ili prisilne sterilizacije.

6.3. Učestvovanje nekoliko silovatelja nad jednim slučajem

Intervjuisane žrtve su izjavile da je u 68% slučajeva seksualno nasilje nad njima vršilo više od jednog silovatelja, dok je u samo 30% slučajeva učestvovao samo jedan počinioc.

U slučajevima kada je učestvovao samo jedan počinioc, on nije bio jedini u slučaju, ali bilo je i drugih članova. Međutim, samo je jedna osoba učestvovala u silovanju žrtve, dok su druge osobe koje su bile sa počiniocem silovale neku drugu na istom mestu ili su bile na straži dok je silovanje trajalo. U nekim slučajevima su čak pomagali silovatelju da drži žrtvu. U sličnim slučajevima kada je bilo prisutno više osoba, u 2% slučajeva žrtve navode da ne znaju koliko je ljudi učestvovalo u silovanju, jer je početkom silovanja od strane prvog lica žrtva izgubila svest i nije mogla da se priseti da li je učestvovao jedan ili više počinilaca.

BROJ SILOVATELJA NAD JEDNIM SLUČAJEM*Grafikon br. 25*

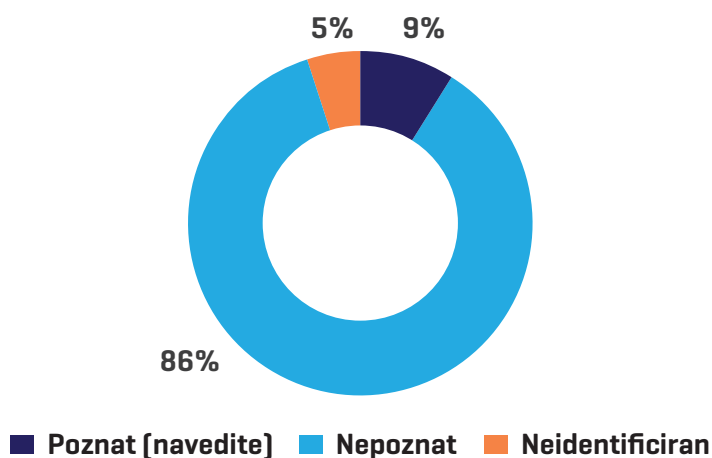
7. IDENTITET, ETNIČKA PRIPADNOST I VODEĆI POLOŽAJ POČINIOCA / SILOVATELJA

7.1. Identifikacija počinilaca

Srpske paravojne, vojne i policijske snage su dobro organizovale seksualna silovanja nad civilnim stanovništvom tokom rata na Kosovu, gde su u većini slučajeva počinioci bili uniformisani (paravojni pripadnici i vojnici), a žrtvama su bili nepoznati.

U 31 dokumentovanih slučajeva (ili 9%) žrtve su prepoznale silovatelje. Počiniocce su žrtve prepoznale u onim slučajevima kada su oni bili susedi žrtava, koji su silovanje počinili kao državni službenici ili uniformisani pripadnici, ili su u nekim od takvih slučajeva silovanja počinili i civilni susedi ali koji su bili pod kontrolom policijskih, vojnih ili paravojnih snaga. U nekim od slučajeva kada su počinioci bili prepoznatljivi žrtvama, oni su bili rukovodioci institucija, npr. komandir policijske stanice, policajac ili inspektor poznat u zajednici, itd..

IDENTIFIKACIJA POČINILACA

Grafikon br. 26

U 5% slučajeva žrtva nije mogla identifikovati počinioca, to su slučajevi kada su počinioci bili maskirani, pokrivenih lica i žrtve nisu mogle da vide njihovo lice. U tim slučajevima žrtve su izjavile da nisu mogle da znaju da li je počinitelj poznat ili ne, jer nisu uspele da mu vide lice.

U 31 slučaju u kojima žrtve poznaju počinioca, oni detaljno opisuju fizionomiju i ime ili nadimak počinioca, njegov položaj tokom rata ili da li su počinioca upoznali pre incidenta. Žrtve su u stanju da pruže dovoljno informacija za identifikaciju počinioca.

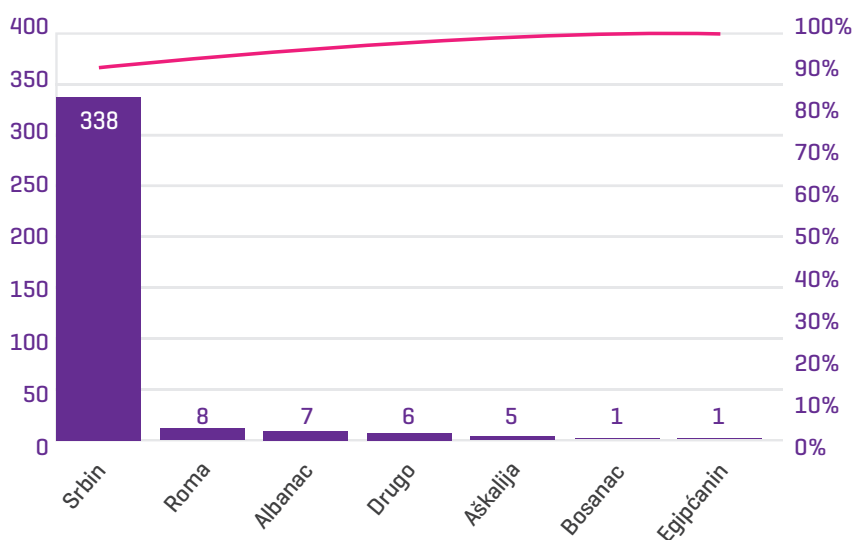
Dok u drugim slučajevima kada žrtve nisu poznavale počinioca, one su u stanju da daju opšti opis njihovih izgleda i pojave, ali ih ne znaju po imenu. Međutim, čak i u ovim slučajevima žrtve su mogle da identifikuju jezik kojim su govorili počinioci i u većini slučajeva su razlikovali uniformu. Dakle, žrtve su uspele da daju opis o etničkoj pripadnosti počinitelja, njihovom statusu ili položaju, kao i funkciji ako su bili državni službenici.

7.2. Etnička pripadnost počinitelja

S obzirom na to da je u 68% slučajeva u silovanju učestvovalo više osoba, kod pitanja o etničkoj pripadnosti, bilo je moguće odgovoriti sa više opcija. Dakle, u jednom silovanju je bilo slučajeva kada su učestvovali nasilnici različitih etničkih grupa, npr. Srbi i Romi ili Albanci, Srbi i Aškalije, Romi i Albanci itd.

U 6 slučajeva žrtve su izjavile da su počinioci imali drugačiji identitet, gde su u opisu nekih od tih slučajeva žrtve navele da su počinioci govorili na ruskom jeziku. Na osnovu dokumentovanih podataka, 7 slučajeva u kojima su žrtve izjavile da su počinioci Albanci. U ovim slučajevima žrtve su bili Albanci, dok su počinioci bili Albanci, ali oni su bili saradnici srpskih snaga, bilo uniformisani ili kao državni službenici. Tokom ove faze dokumentovanja nije bilo slučajeva seksualnog nasilja od strane pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova.

ETNIČKA PRIPADNOST POČINILACA

Grafikon br. 27

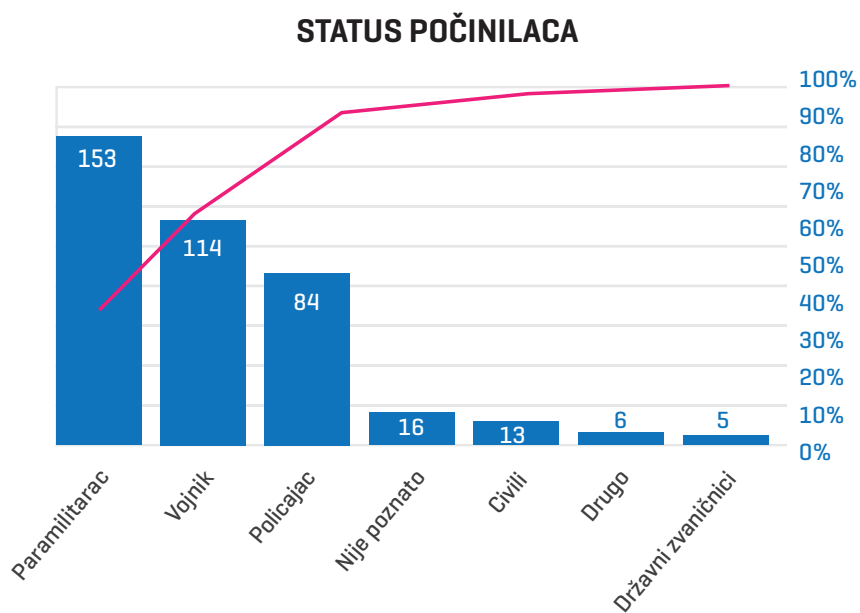
7.3. Rukovodeći položaji počinilaca

U velikoj većini slučajeva silovanja tokom rata, počinioци su bili uniformisani, odnosno najveći broj silovanja počinile su srpske paravoјne i voјne snage. Na osnovu uniformi počinilaca, žrtve su izjavile da su počinioци silovanja bili pripadnici srpskih paravoјnih formacija.

U nekim slučajevima silovanja su počinili počinioци različitih položaja, kao npr u istom slučaju učestvovali su paravoјne formacije i policajci, policajci i civili zajedno, itd..

Slučajevi silovanja za koja su izjavili da su ih počinili civili bili su slučajevi koji su uglavnom počinjeni od strane više počinilaca kada su civilni počinioци bili zajedno sa uniformisanim snagama.

Među slučajevima seksualnog nasilja tokom rata bilo je i slučajeva gde su počinioци bili državni službenici. Na osnovu odgovora da su počinioци bili *državni službenici*, ovi slučajevi se odnose na civile koji su počinili silovanja, koji su bili na funkcijama u državnim institucijama, kao što su: uprava, obrazovanje, zdravstvo itd. i korišćenjem njihovog službenog položaja oni su seksualno zlostavljali žrtve tokom rata.

Grafikon br. 28

8. NANETE ŠTETE KAO REZULTAT SILOVANJA I PRUŽANJE PROFESIONALNIH USLUGA

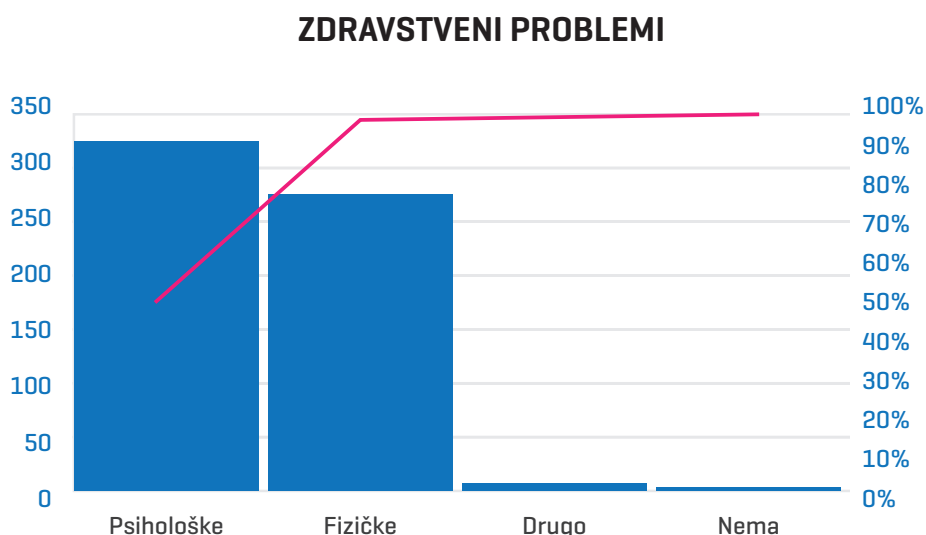
8.1. Zdravstvena oštećenja kao posledica silovanja

Seksualno nasilje tokom rata na Kosovu je nanelo veliku štetu preživelim kako fizički i psihički, tako i socijalno.

Preživeli su izjavili da u većini slučajeva imaju fizičke i psihološke posledice od seksualnog nasilja. Oko 98% njih je izjavilo da su pretrpeli psihička oštećenja, dok je 82% izjavilo da su pretrpeli i fizičke povrede.

Neki od preživelih su lečeni i nastavljaju da se leče u fizičkom i psihološkom aspektu, ali značajan broj njih ne nastavlja lečenje zdravstvenih posledica, uprkos potrebi za lečenjem.

Pored fizičkih i psiholoških oštećenja, 8 preživelih je izjavilo da su pretrpeli i druga oštećenja, kao što su: porodični ili bračni odnosi, jer je navedeno da su neki od njih završili razvodom kao rezultat seksualnog nasilja tokom rata.

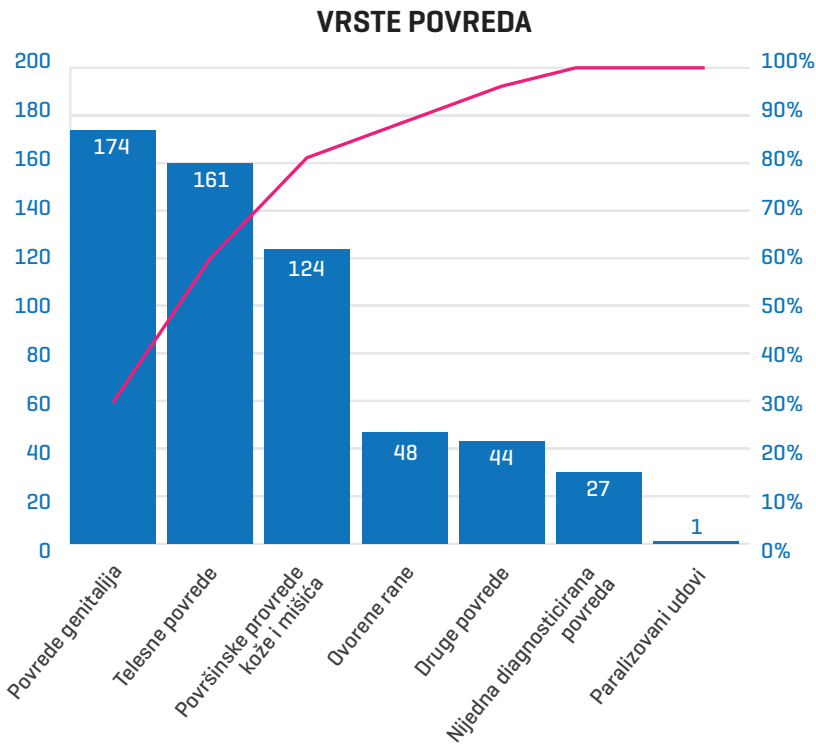

Grafikon br. 29

8.2. Vrste fizičke povrede kao posledice silovanja

Povrede uzrokovane seksualnim nasiljem su često praćene fizičkim povredama, koje su bile evidentne na telima žrtava, od kojih su neke od povreda ostale trajne. Podaci u nastavku predstavljaju broj slučajeva koji su pretrpeli fizičke povrede tokom silovanja, praćene s više od jedne vrste povreda.

Tokom intervjua, preživeli su upitani o vrsti povreda nastalih tokom čina silovanja, gde je većina njih koji su pretrpeli povrede, pretrpela povrede na genitalijama, nanete tokom nasilnog seksualnog čina, ili su često korišćena različita oruđa za uzrokovanje ovih povreda. Od 345 dokumentovanih slučajeva, **174** je izjavilo da su pretrpeli **povrede genitalija** kao rezultat silovanja. Povrede genitalija su nanete kod oba pola.

Grafikon br. 30

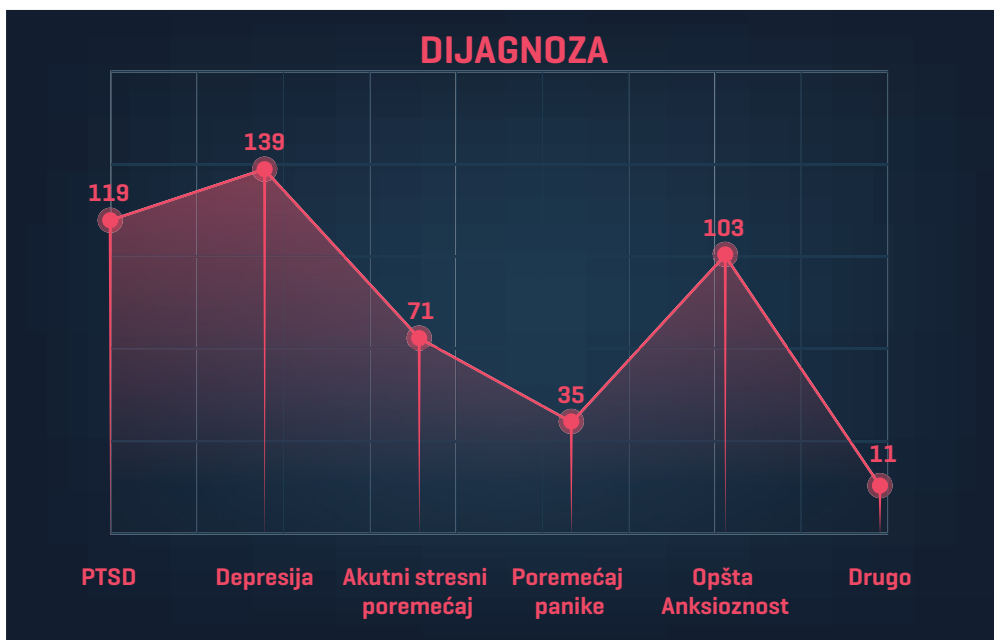
Zabeleženo je 161 slučajeva **telesnih povreda**, povreda nastalih pre, za vreme i posle čina silovanja. Silovanje je često praćeno upotrebom fizičke sile, posebno u onim slučajevima kada su žrtve pokušale da se odupru tokom silovanja, tada su počinioci vršili fizičko nasilje udarajući žrtve i vukući ih po zemlji, itd. Takođe su evidentirani slučajevi gde su prouzrokovane ozbiljne povrede, npr. ubodi nožem, udaranje delovima automatske puške.

Ostale vrste povreda izjavljenih od strane preživelih, su **površne kožne i mišićne povrede, otvorene rane, paralizovani ekstremiteti kao i druge neprecizirane povrede.**

8.3. Dijagnoza nastala kao posledica silovanja

Pored fizičkih povreda uzrokovanih tokom silovanja, žrtve seksualnog nasilja tokom rata su zadobile i trajno oštećenje mentalnog zdravlja..

Nevladine organizacije su bile glavni mehanizam koji je pružao lečenje i rehabilitaciju mentalnog zdravlja preživelim od torture i seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu. Tako je od završetka rata KCRŽT -u glavna misija bila lečenje i rehabilitacija ratnih preživelih. Uprkos neprestanom lečenju preživelih, posledice na mentalno zdravlje su bile dugoročne i gotovo neizlečive za neke od žrtava, koje se i danas suočavaju sa posledicama. Međutim, postoji mnogo slučajeva koji prethodno nisu bili lečeni za traume i posledice mentalnog zdravlja.

Grafikon br. 31

Od dokumentovanih slučajeva, njih 139 je izjavilo da pati od depresije, 119 je sa PTSP-om [post-traumatskim stresnim poremećajem], 103 slučaja sa generalizovanom anksioznošću itd. U tim podacima postoje slučajevi koji navode da imaju više od jedne dijagnoze.

8.4. Trudnoća kao posledica silovanja

Pored zdrastvenih i psiholoških oštećenja, seksualno nasilje je ostavilo još teže posledice prema preživelim, kao što je trudnoća kao posledica od seksualnog nasilja. Od 325 preživelih žena i devojaka, 13 je zatrudnelo posledicom silovanja.

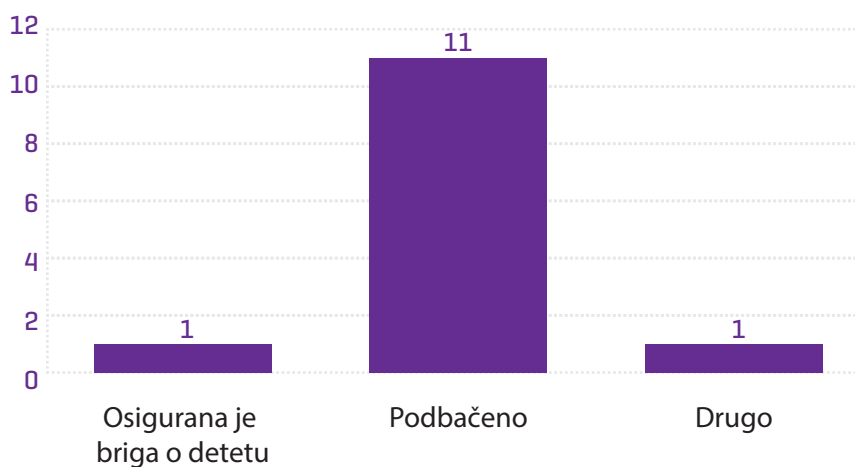
S obzirom da su vrlo često nakon silovanja žrtve bile primorane da se presele sa mesta gde se događaj dogodio, prinuđujući se da se presele iz sela u selo ili čak i da se presele u inostranstvo, bilo im je teško da shvate odmah nakon događaja da li je do trudnoće došlo posledicom seksualnog nasilja. Međutim, 13 od 325 slučajeva je izjavilo da su nakon nekog vremena shvatili da je to bilo usled nasilne trudnoće.

8.5. Pristup trudnoći kao posledici silovanja

Od 13 dokumentovanih slučajeva trudnoće kao posledice silovanja, samo u jednom slučaju je žrtva rodila živo dete o kojem još uvijek brine.

U 11 slučajeva žrtve su namerno pobacile jer nisu želele da zadrže dete, dok je u jednom slučaju žrtva pobacila iako je odlučila da dete zadrži.

ŠTA SE DOGODILO SA DETETOM?

Grafikon br. 32

9. MEDICINSKO I PSIHOLOŠKO LEČENJE PREŽIVELIH SEKSUALNOG NASILJA TOKOM RATA NA KOSOVU

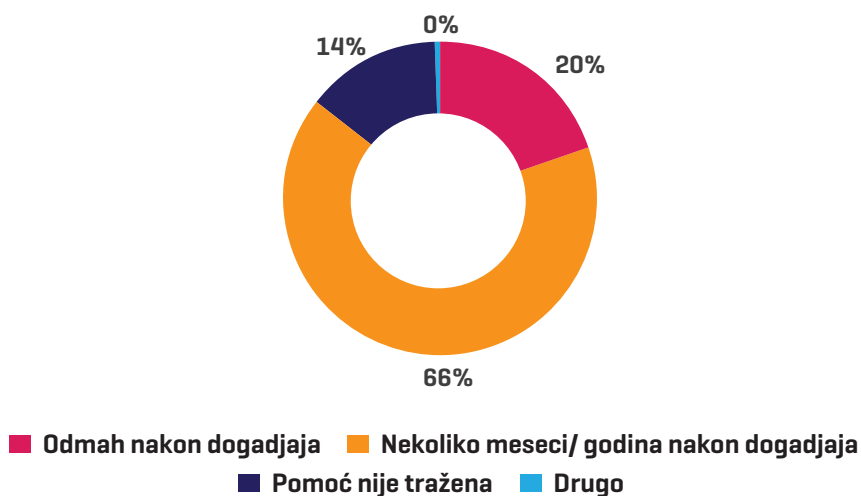
Na osnovu podataka predstavljenih u ovom izveštaju, žrtve seksualnog nasilja pate od različitih posledica u zdravstvenom i psihološkom aspektu, posledice koje su evidentne i mnogo godina nakon preživljenog događaja.

Prema ovim podacima, žrtve su zadobile i fizičke povrede tokom silovanja i na osnovu njihovih izjava, 20% svih slučajeva [69 slučajeva] su tražile medicinsku pomoć odmah nakon događaja, a 66% [229 slučajeva] su medicinsku pomoć tražile nekoliko meseci ili nekoliko godina nakon događaja. Slučajevi koji su tražili lekarsku pomoć nakon nekoliko meseci, to su učinile nakon završetka rata ili nakon seljenja i vraćanja u njihova mesta stanovanja. Ali postoje slučajevi koji godinama nisu lečeni, uglavnom slučajevi sa posledicama po mentalno zdravlje. Ovi slučajevi nisu tražili lekarsku ili psihološku pomoć odmah, a njihovo zdravstveno i psihološko stanje se otežalo i lečenje je bilo neizbežno. Međutim, žrtve nisu uvek govorile o uzroku zdravstvenih i psiholoških posledica, uglavnom su te probleme predstavljale kao opšte ratne događaje ili zbog neke druge situacije u porodici, na primer jer su imale ubijenih članova porodice, nestalih, ranjenih i dr. A o seksualnom nasilju, pored nevladinih organizacija, u ostalim institucijama se veoma retko izveštavalo ili su tražile lekarsku i psihološku pomoć zbog posledica seksualnog nasilja.

Medicinsku i psihološku pomoć pružale su razne institucije, u zavisnosti kada je zatražena ta pomoć. U slučajevima kada je pomoć tražena odmah nakon događaja, ona je pružana u izbegličkim kampovima, vojnim kampovima i međunarodnim organizacijama i dr. A nakon završetka rata, medicinska pomoć im je pružana u javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama, kao i u nevladinim organizacijama koje su osnovane s ciljem tretiranja i pružanja usluga za ove slučajeve.

U narednoj tabeli su predstavljene institucije koje su pružale medicinsko i psihološko lečenje, ali koja obuhvata i pružanje kombinovanih usluga, na primer jedna preživela se istovremeno leči u javnim i privatnim zdravstvenim ustanovama i nevladinim organizacijama.

MEDICINSKA I PSIHOLOŠKA POMOĆ NAKON DOGAĐAJA

Grafikon br. 33

Institucije koje su pružale medicinsku i psihološku pomoć nakon preživljenog događaja:

Medicinska / psihološka pomoć pružana nakon događaja od strane:	Vrsta institucije:	Broj slučajeva
	Javne zdravstvene ustanove	141
	Privatne zdravstvene ustanove	101
	U vojnom kampu	2
	U izbegličkom kampu	11
	Međunarodne organizacije	5
	Domaće nevladine organizacije	232
	Nije nikada dobila/o medicinsku/ psihološku pomoć	5
Ostalo	3	

Tabela br. 2

9.1. Trenutno medicinsko i psihološko lečenje

Prošlo je više od 20 godina od okončanja rata, odnosno od preživljavanja seksualnog nasilja, ali preživeli se i dalje suočavaju sa zdravstvenim posledicama. Trenutno se 85% dokumentovanih slučajeva (269 slučajeva) tretiraju medicinski ili psihološki, od kojih se za 243 slučajeve još uvek pruža medicinsko i psihološko lečenje u nevladinim organizacijama.

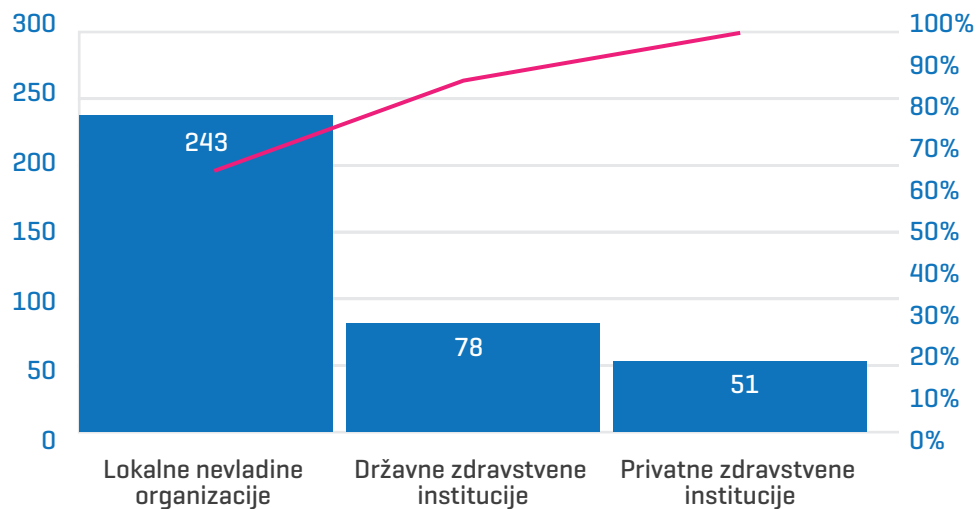
Medicinska /psihološka pomoć koja se trenutno pruža:

Medicinska/psihološka pomoć koja se trenutno pruža:	Vrsta institucije	Broj slučajeva
	Javne zdravstvene ustanove	78
	Privatne zdravstvene ustanove	51
	Domaće nevladine organizacije	243

Tabela br. 3

Od završetka rata, nevladine organizacije su imale bitnu i ključnu ulogu u tretiranju i pružanju medicinskih i psiholoških usluga.

Institucionalni mehanizmi i zakonodavstvo na snazi nisu predvideli mogućnost rehabilitacionog i psihosocijalnog lečenja preživelih rata, a posebno preživelih seksualnog nasilja. Dok je ostalim kategorijama koje su proizišle iz rata omogućeno besplatno tretiranje u javnim zdravstvenim ustanovama, preživeli seksualnog nasilja nisu imali koristi od ovog prava. Štaviše, zakonom koji priznaje status „žrtve seksualnog nasilja“ nije obuhvaćen pristup besplatnim zdravstvenim uslugama. U tom smeru, uloga nevladinih organizacija je bila nezamenjiva, pokrivajući pružanje ovih usluga, besplatno.

INSTITUCIJE U KOJIMA SE ŽRTVA TRENUTNO LEČI*Grafikon br. 34*

10. PRISTUP PRAVDI PREŽIVELIH SEKSUALNOG NASILJA

"Pravo na pravdu" jedan je od četiri stubova tranzicione pravde. Do sada ovo pravo nije uspjelo da se realizuje, ne zbog nedostatka spremnosti žrtava da izveste ili da svedoče o događajima, već zbog sistema pravde koji je upravljao ratnim zločinima. Ovaj sistem, pored toga što nije postigao da obezbedi pravdu za žrtve seksualnog nasilja, već je i ponovo viktimizirao i oštetio preživele ispitujući ih i ponovo ih ispitujući bez ijednog konkretnog rezultata.

Nakon okončanja rata na Kosovu, pravosudnim sistemom je upravljala Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu – UNMIK do proglašenja nezavisnosti Republike Kosovo, 17. februara 2008. godine.

Od 2008. godine do 2018. godine, razne zločine tretirala je Misija Evropske unije – EULEX, a od 2014. godine EULEX je započeo prenos predmeta o ratnim zločinima na domaće organe.

Odmah nakon okončanja rata, uz nadu i poverenje da će međunarodna misija UNMIK s prioritetom i ozbiljno tretirati ratne zločine na Kosovu, preživeli seksualnog nasilja kao i ostale ratne žrtve prijavile su događaje i njihove doživljaje, predajući sve dokaze koje su imali, obuhvatajući i one o lečenjima rana i ostalih povreda. Međutim, kasnije je dokazano da administracija UNMIK-a u tretiranju ratnih slučajeva nije uspela da ispuni misiju u ovoj oblasti, odnosno žrtvama nikada nije obezbeđen pristup pravdi i iznad svega i iskazi koje su dali pred ovom misijom su nestali, odnosno postali su nepristupačni žrtvama i domaćim organima. I to jer, i nasuprot prijavljivanjima i iskazima, nijedan slučaj zločina seksualnog nasilja tokom rata ova misija nije osudila. Zatim, EULEX je nastavio da tretira ratne zločine, međutim bez ijednog konkretnog rezultata za žrtve seksualnog nasilja.

10.1. Istrage i suđenja u slučajevima seksualnog nasilja od strane domaćih tužilaca i sudija

Nakon prenošenja nadležnosti na domaće tužioce, odnosno na Specijalno tužilaštvo, započete su istrage za desetine slučajeva seksualnog nasilja na Kosovu.

U 2017. godini, KCRŽT i organizacije partneri su postigle sporazum saradnje sa Istražnom jedinicom za ratne zločine, kao i sa Specijalnim tužilaštvom, u cilju saradnje u vezi sa tretiranjem slučajeva seksualnog nasilja tokom rata. KCRŽT je u saradnji sa Istražnom jedinicom za ratne zločine, tokom 2019. godine sastavila i objavila Prvi protokol o identifikovanju, istrazi i tretiranju slučajeva seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, pošto do sada nije bilo standardnih procedura delovanja u tretiranju slučajeva seksualnog nasilja.

Tokom dve poslednje godine KCRŽT je blisko saradivala sa policijom i domaćim tužilaštvom u tretiranju slučajeva seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu. U poslednje vreme neke od žrtava je ispitalo Specijalno tužilaštvo u prostorijama KCRŽT -a, kako bi se žrtvama pružala psihosocijalna podrška i lakši pristup pravdi. Do sada KCRŽT je uputila oko 20 slučajeva na istragu u policiji u domaćem tužilaštvu, gde su za dva slučaja podignute optužnice za seksualno nasilje tokom rata na Kosovu. U jednom slučaju je optužnica potvrđena i početkom 2021. godine počeo je sudski proces u Specijalnom odeljenju Osnovnog suda u Prištini.

10.2. Predstavljanje slučajeva u pravosudnim institucijama

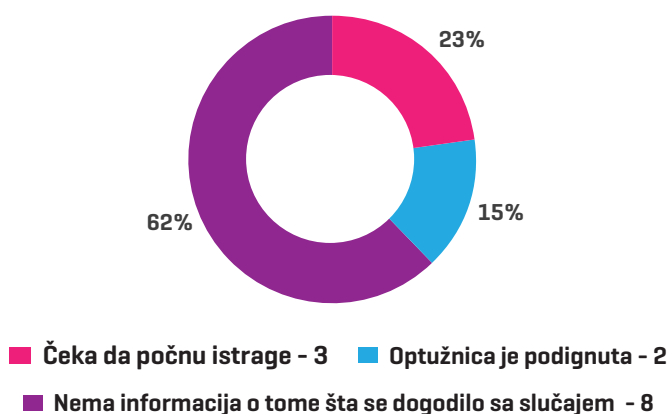
Tokom procesa dokumentovanja, od 345 dokumentovana slučaja, samo 13 od njih su se izjasnili da su podneli slučaj pravosudnim organima, od kojih su 3 na čekanju istrage i u 2 slučaja je podignuta optužnica, dok u 8 slučajeva žrtve nemaju saznanja o tome šta se dogodilo sa slučajem.

DA LI STE PRIJAVILI SLUČAJ ISTRAŽNIM ORGANIMA

Grafikon br. 35

PROCEDURA NAKON PODNOŠENJA SLUČAJA

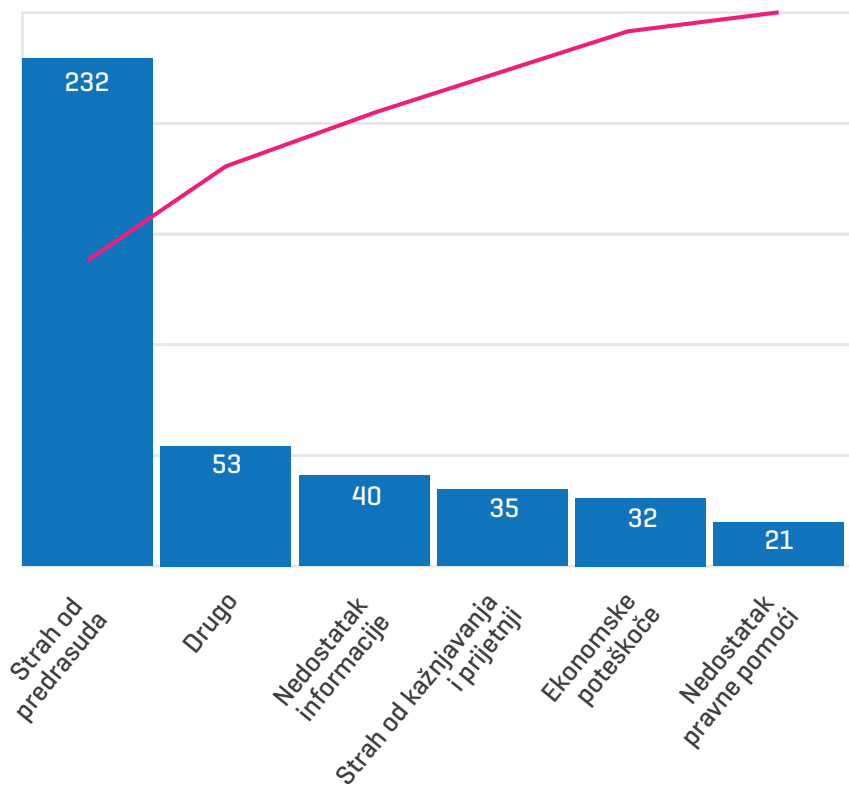
Grafikon br. 36

10.3. Razlozi zašto nisu prijavljeni slučajevi u pravosudnim institucijama

Većina dokumentovanih slučajeva ili 96% njih nisu prijavili slučaj pred pravosudnim organima iz raznih razloga. U nastavku su predstavljeni podaci o razlozima neprijavlivanja slučajeva pred pravosudnim organima. Iz dole navedene tabele sa podacima, možemo videti da su 232 žrtve izjavile da **se plaše predrasuda**, koje obuhvataju otkrivanje ličnih podataka, stigmatizaciju od strane bliskog i šireg kruga, suočavanje na sudu i otkrivanje identiteta.

Iako u upitniku nije kao opcija dat razlog „nedostatak poverenja u pravosudne institucije“, u 53 slučaja ispitanici su izjavili da ne veruju pravosudnom sistemu i odgovor po toj tački je upisan kod „*drugog*“ obrazloženja. Drugi razlozi zašto nisu prijavljeni slučajevi u pravosudnim organima su: *nedostatak informisanja, strah od kažnjavanja ili pretnje, ekonomske poteškoće i nedostatak pravne pomoći.*

RAZLOZI NEPRIJAVLJIVANJA SLUČAJA

Grafikon br. 37

11. PRIZNAVANJE STATUSA “ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA”

Zakonom br. 04/L-172 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobodilačke vojske Kosova, žrtvama seksualnog nasilja za vreme rata, civilnim žrtvama i njihovim porodicama, preživelim seksualnog nasilja tokom rata priznato je pravo da im se prizna status „žrtve seksualnog nasilja”. Priznanje i verifikaciju statusa vrši Vladina komisija za priznavanje i verifikaciju statusa silovanih lica tokom Oslobodilačkog rata na Kosovu. Komisija se sastoji od devet [9] članova, kao što sledi: od predstavnika Kancelarije premijera, Ministarstva rada i socijalne zaštite, Ministarstva pravde, Ministarstva zdravlja, Instituta za ratne zločine, jednog kliničkog psihologa, jednog psihijatra, jednog pravnika i jednog predstavnika iz civilnog društva. Ova Komisija ima petogodišnji mandat.

11.1. Prijavljivanje za priznanje statusa „žrtva seksualnog nasilja”

Uredba [VRK] br. 22/2015 o određivanju procedura za priznavanje i verifikaciju statusa žrtava seksualnog nasilja tokom Oslobodilačkog rata na Kosovu određuje postupke prijavljivanja za priznanje i verifikaciju statusa „žrtva seksualnog nasilja”. Prema ovoj Uredbi prijavljivanje se može izvršiti na ove načine:

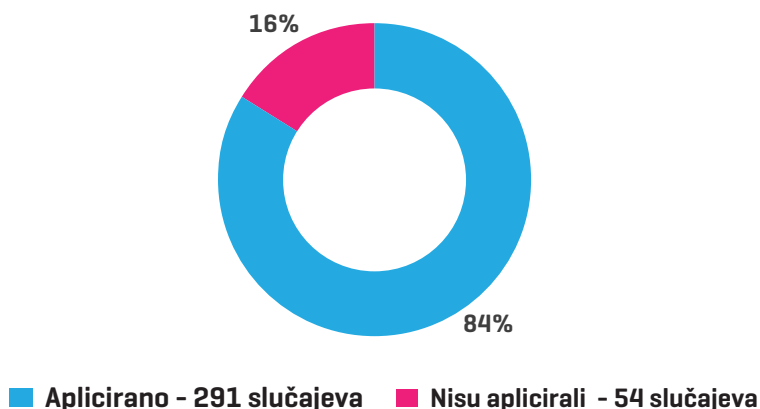
- 1] Aplikacija se može poslati direktno Sekretarijatu Komisije;
- 2] Preko jedne od sedam [7] regionalnih kancelarija¹³ dotičnog Odeljenja za porodice palih boraca i ratnih invalida [OPPBRI];
- 3] Preko jedne od četiri [4] nevladine organizacije [NVO]¹⁴ koje je Vlada ovlastila za prijem i predaju formulara i dotične dokumentacije.

Sva tri mehanizma [Sekretarijat, OPPBRI i ovlašćene NVO] su obučene za popunjavanje prijave i dodatnih dokumenata za prijavljivanje.

Proces prijavljivanja za priznavanje i verifikaciju statusa lica silovanih tokom rata na Kosovu počeo je 5. februara 2018. godine, i ima mandat od pet [5] godina.

13 Regionalne kancelarije: Priština, Mitrovica, Peć, Prizren, Đakovica, Uroševac i Gnjilane.

14 KCRŽT, Medica Kosova, QPDG, Medica Gjakova.

**BROJ SLUČAJEVA KOJI SU SE
PRIJAVILI ZA PRIZNANJE STATUSA***Grafikon br. 38*

Žrtve seksualnog nasilja koje su bile na psihosocijalnom lečenju kod nevladinih organizacija prethodno su lečene i pripremljene za prijavljivanje od strane stručnog medicinskog, psihološkog o pravnog osoblja.

Ali, nakon obaveštenja putem sredstava informisanja o procesu prijavljivanja, slučajevima koji nisu dobili rehabilitacione usluge od strane NVO-a koje su ovlašćene, obratili su se direktno Sekretarijatu ili OPPBRI-u kako bi se prijavile.

Prijava preko Sekretarijata ili IPPBRBI-a bila je brža za žrtve pošto nisu prethodno pratile neku psihosocijalnu seansu kako se praktikovalo u nevladinim organizacijama. Međutim, te slučajeve je Komisija odbijala više nego slučajeve koji su se prijavljivali preko ovlašćenih NVO-a, jer su u ovlašćenim NVO-ima žrtve pratile nekoliko psihosocijalnih seansi, informisale su se detaljno o procesu prijavljivanja i verifikacije od strane Komisije. U zavisnosti od zdravstvenog i emotivnog stanja žrtava, ove seanse su nastavljane sve dok su žrtve postale spremne da do detalja ispričaju preživljeni doživljaj. A u Sekretarijatu i OPPBRI-u, psihosocijalna podrška se ne pruža žrtvama, gde je takoreći u svakom slučaju, za žrtvu to prvi put kada priča o doživljenom događaju. Ova situacija utiče na zdravstveno i emotivno stanje žrtava, zbog sramote koju osećaju, tako da je žrtvama teško da ispričaju sve detalje događaja pred službenikom kojeg sreću prvi put, detalje koje nisu otkrivali ni članovima uže porodice.

U nedostatku detaljnog opisa događaja koji je preživljen, kao i u nedostatku neke prateće dokumentacije, ovim slučajevima je često odbijano priznavanje statusa žrtve seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu. Takođe i slučajevima koji su se

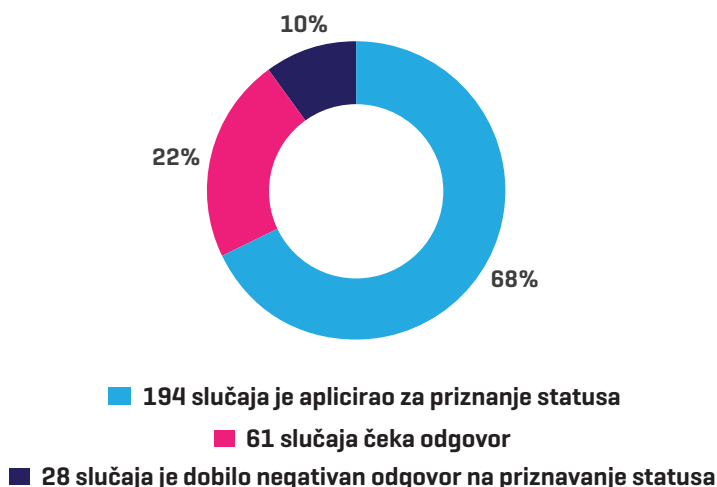
prijavili preko NVO-a je odbijano priznanje statusa, međutim te slučajeve zastupaju ovlašćene NVO koje imaju konstantnu psihosocijalnu podršku i pravnu pomoć u procesu razmatranja ili u sudskom postupku.

Žrtve koje su se prijavile preko Sekretarijata ili OPPBRI-a, u slučaju da su odbijene prvi put od strane Komisije, teško im je da same podnesu žalbu protiv odluke ili čak i tužbu u sudu, nakon odbijanja i nakon razmatranja. Nekoliko od tih slučajeva su se pojavili u NVO-u radi dobijanja pomoći nakon odbijanja [uputio ih je Sekretarijat ili su se same uputile]. Međutim, ima i onih koje su u nedostatku pravne podrške izgubile zakonske rokove i pravo na priznavanje statusa.

Na osnovu dokumentovanih slučajeva, 291 slučaj ili 84% su se prijavili za priznanje statusa, a 16% njih se nisu prijavili ili su na čekanju da se prijave.

Od 291 slučajeva koji su se prijavili za priznavanje statusa, 68% njih, ili u 194 slučaja je *priznat status* „Žrtve seksualnog nasilja“, 10% ili u 28 njih je *odbijeno* priznavanje statusa, a 22% ili u 61 slučaj je na čekanju odgovora od Komisije.

REZULTATI SLUČAJEVA KOJI SU PODNELI ZAHTEV ZA PRIZNAVANJE STATUSA

Grafikon br. 39

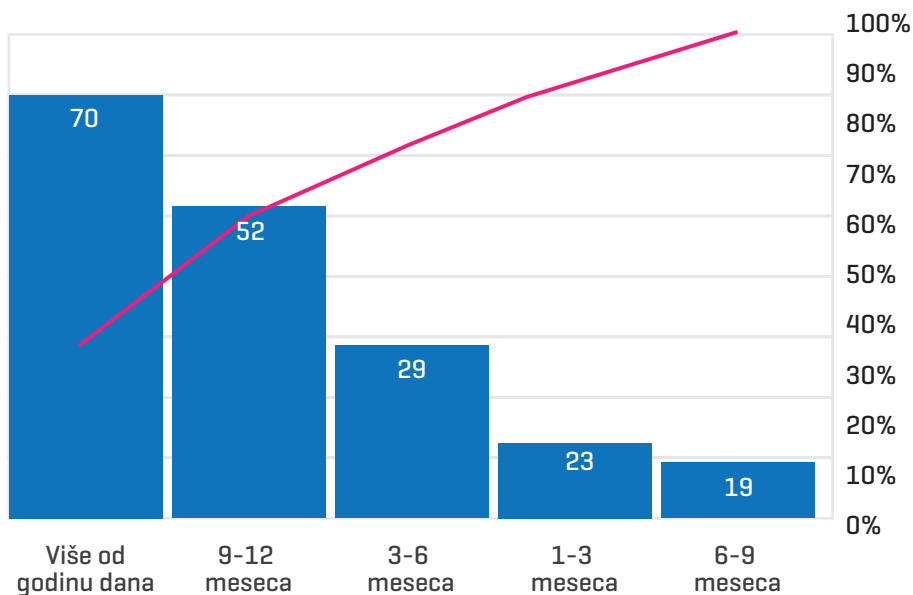
Od 28 odbijenih slučajeva koji su deo dokumentovanja, 15 su na čekanju razmatranja, 4 slučaja su podnela tužbu u sudu protiv odluke Komisije i 5 slučajeva su odustala od procesa priznavanja i verifikacije statusa, dok 4 slučaja nisu dala odgovore o tome kako su postupili nakon odbijanja.

Razlozi o odustajanju od procesa priznavanja i verifikacije statusa nakon odbijanja Komisije bili su uglavnom povezani sa stigmom i predrasudama, na primer evidentirani su slučajevi koji zbog porodičnih okolnosti nisu prihvatili da se podnese tužba sudu.

11.2. Trajanje razmatranja prijava od strane Vladine komisije

Prve prijave koje su predate na početku rada Komisije, bile su tretirane u kratkom roku, koji je trajao od 1 do 3 meseca, međutim, povećanjem broja prijava, posao razmatranja prijava se usporio i evidentirana su kašnjenja u razmatranju prijave, koje traje i duže od jedne godine.

TRAJANJE RAZMATRANJA PRIJAVA OD STRANE VLADINE KOMISIJE

Grafikon br. 40

11.3. Prava i koristi od priznavanja statusa „žrtve seksualnog nasilja“

Ratne kategorije (invalidi OVK-a, civilni invalidi, porodice palih boraca i nestalih lica, porodice civilnih žrtava i dr.) uživaju prava i koristi predviđene Zakonom br. 04/L-054, a Zakonom br. 04/L-172 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobodilačke vojske Kosova, žrtvama seksualnog nasilja za vreme rata, civilnim žrtvama i njihovim porodicama, preživelim seksualnog nasilja tokom rata priznata su ova prava/koristi:

- Lično penzionisanje žrtava seksualnog nasilja rata;
- Zdravstvene usluge van zemlje uživaju i žrtve seksualnog nasilja civilni ratni invalidi zbog pogoršanog zdravstvenog stanja, koje je posledica rata i za koje ne postoji lečenje u našoj zemlji;
- Prednost pri zapošljavanju u preduzećima u javnom i privatnom sektoru
- Oslobođanje od poreza žrtava u teškom ekonomskom stanju.
- Staranje o stanovanju je pravo koje realizuju porodice palih boraca, nestalih lica OVK-a, invalida OVK-a koje su u teškom ekonomskom stanju, civilni ratni invalidi i uže porodice civilnih žrtava rata i žrtava seksualnog nasilja, za koje će se Vlada Kosova angažovati radi obezbeđivanja porodičnog smeštaja, putem izgradnje kolektivnih socijalnih stambenih objekata.
- Prednost u realizovanju prava na porodično smeštaje će imati uže porodice palih boraca i nestalih lica, invalida koji nisu rešili pitanje porodičnog smeštaja.

Ostalim kategorijama iz rata se priznaju i ova prava i koristi: besplatne primarne, sekundarne i tercijarne zdravstvene usluge; medicinska i fizikalna rehabilitacija; profesionalno ponovno osposobljavanje; prednost upisa i prijema u obrazovne i javne institucije; oslobođanje od administrativnih plaćanja u školovanju na javnom univerzitetu, porodična penzija i dr. Dok su ta prava negirana žrtvama seksualnog nasilja.

Preživelim kojima je priznat status „žrtva seksualnog nasilja“, 189 njih su izjavili da uživaju samo ličnu penziju, 3 su izjavili da uživaju ličnu penziju kao i koristi predviđene zakonom, jedan slučaj je izjavio da i pored toga što mu/joj je priznat status, ne uživa ličnu penziju i koristi.

Trenutni zakoni na snazi o penzionim šemama, kao i zakon o statusu i pravima ratnih kategorija, predstavljaju nekoliko ograničenja u realizovanu lične penzije. Ukoliko je žrtva seksualnog nasilja ujedno i porodica palog borca ili nestalog lica, onda mora odustati od jedne penzije, iako je penzija za žrtve seksualnog nasilja lična, a druga je porodična, smatrajući kao dvostruku korist uzimanje porodične penzije i lične. Šta više, izazov su slučajevi seksualnog nasilja koji imaju više od 65 godina i kojima se priznaje starosna penzija, u tim slučajevima treba da odaberu jednu penziju, starosnu ili penziju žrtve seksualnog nasilja. To se smatra diskriminišućim za žrtve seksualnog nasilja, jer je lična penzija jedna vrsta reparacije i treba je tretirati posebno od drugih prava.

UMESTO ZAKLJUČAKA

Pismo zalaganja za izmenu Zakona br. 04/L-172 o izmenama i dopunama Zakona br./L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtva seksualnog nasilja u ratu, civilnih žrtava i njihovih porodica

KCRŽT je tokom svog rada sa preživelim seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, kao i tokom podržavanja istih u procesu priznavanja statusa lica koja su silovana tokom rata, takođe tokom procesa dokumentovanja, evidentirao nekoliko pitanja koja biti prosleđena poslanicima Skupštine Kosova s ciljem otvaranja diskusije o izmenama i dopunama trenutnog zakonodavstva, konkretno Zakon br. 04/L-172 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, veterana, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja tokom rata, civilnih žrtava i njihovih porodica.

1. Nakon izmene i dopune Zakona br. 04/L-054, žrtve seksualnog nasilja iz doba rata, priznate su kao civilne žrtve rata, gde im je priznato i pravo da se prijave za potvrđivanje i priznavanje njihovog statuta kao žrtava seksualnog nasilja iz vremena rata na Kosovu. Takođe, na osnovu ovog zakona, je osnovana i Vladina komisija za priznavanje i verifikaciju statusa licima silovanim tokom rata. Međutim, vremenski rok u kojem civilne žrtve mogu da se prijave za priznavanje njihovog statuta je ograničen na pet (5) godina, koliko i traje mandat Komisije. S toga, imajući u vidu prirodu i specifikacije zločina seksualnog nasilja, svojstva traume seksualnog nasilja, stigmju i izuzimanje koje okružuje žrtve kako u porodici, tako i u zajednicu u kojoj žive (na primer jednoj žrtvi, zbog predrasuda ili izuzimanja iz porodice ili zajednice, mogu da se stvore okolnosti da se prijavi za statut nakon 8 ili 10 godina), a i u ostalim međunarodnim praksama (na primer u Hrvatskoj, rok za prijavu za priznavanje statusa žrtvama seksualnog nasilja iz vremena rata nije ograničen), KCRŽT predlaže da rok u kojem će žrtve moći da se prijave za priznavanje njihovog statusa, ne bude ograničen na 5 godina, i shodno tome da se ne ograniči na 5 godina ni mandat rada Komisije.
2. Ovaj zakon priznaje status žrtvama seksualnog nasilja tokom rata, koje su bile predmet ovog zločina u vremenskom periodu od 27. februara 1998. godine do 20. juna 1999. godine. Isti zakon uređuje i reparaciju žrtvama seksualnog nasilja tokom rata koje steknu status žrtve. KCRŽT je evidentirao slučajeve seksualnog nasilja koji su povezani sa ratom, a koji su se dogodili i van ovog vremenskog roka, odnosno pre 27. februara 1998. godine i nakon 20. juna 1999. godine i kao posledica ovog vremenskog roka

izuzima žrtve/ slučajeve seksualnog nasilja koji su mogli da se dogode van perioda određenog zakonom i tako moguće žrtve mogu da izgube njihovo pravo na reparaciju.

KCRŽT predlaže da se izmeni vremenski rok za period kada se pretpostavlja da se dogodio slučaj seksualnog nasilja u kontekstu rata.

3. Trenutni zakon ne priznaje sva prava i beneficije preživelim seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu, kao ostalim kategorijama koje su proizišle iz rata, gde je jedno od ključnih prava i beneficija koje ne uživaju samo žrtve seksualnog nasilja, nedostatak pružanja besplatnih zdravstvenih usluga.
4. Takođe, na osnovu dokumentovanja organizacija koje tretiraju preživele seksualnog nasilja tokom rata, evidentno je da si rađale decu kao posledica silovanja tokom rata. Do danas, nijednim zakonom ili normativnim aktom uopšteno, nije odlučeno o zakonskom tretiranju dece koja su rođena kao posledica silovanja.
5. Rad Komisije na osnovu trenutnog zakona je organizovan u stepenima, što znači da žalbe na odluke Komisije razmatra isti organ koji donosi odluke.
6. Pravo realizovanja prava i beneficija počinje da se sprovodi od datuma donošenja odluke o priznavanju statusa. Što znači da se u slučajevima čekanja razmatranja aplikacije pomera i rok realizovanja prava.

KCRŽT poziva poslanike Skupštine Kosova da se angažuju u izmenama ovog zakona kako bi izbegli zakonske smetnje koje onemogućuju sveobuhvatan pristup svim zajednicama i jednako tretiranje svih žrtava.

Takođe KCRŽT poziva poslanika Skupštine Kosova da se angažuju u izmenama ovog zakona kako bi omogućili produženje vremenskog roka u kojem žrtve seksualnog nasilja iz vremena rata mogu da se prijave za priznavanje zakonskog statusa, a ujedno podrazumeva i produženje vremenskog mandata rada Komisije. U isto vreme, na osnovu dosadašnjeg procesa, KCRŽT primećuje da se sastav i modalitet rada Komisije u sledećem mandatu mogu promeniti s ciljem povećanja efikasnosti i uspostavljanja mehanizama praćenja rada ove Komisije.

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

343- 058.65

Rushiti, Feride

E drejta për të vërtetën “viktimat pa emër”=
Right to truth “unnamed victims”= Pravo na istinu
“žrtve bez imena” / Feride Rushiti, Fatmire Haliti.
– Prishtinë : QKRMT, 2021. – 80, 80, 80 f. : ilustr.
; 21 cm.

Titulli dhe teksti paralel në gjuhën shqipe, angleze
dhe serbe

1.Haliti, Fatmire

ISBN 978-9951-774-10-9

Ky publikim mbështetet nga Ambasada e Zvicrës në Kosovë:
This publication is supported by the Embassy of Switzerland in Kosovo:
Ovu publikaciju podržava Ambasada Švajcarske na Kosovu:

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

ISBN 978-9951-774-10-9

9 789951 774109

2021 ©
The Kosova Rehabilitation Center for
Torture Victims [KRCT]
All rights reserved